

Egyetemes Regénytár

Egyenes uton - egyedül

- Regény -

**Irta
Ritoók Emma**

Az „Uj Idők” pályázatán 2000 koronát nyert mű.

Budapest, 1905
Singer és Wolfner kiadása

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2018
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-305-2 (online)
MEK-17884

ELSŐ RÉSZ

I.

Egyedül maradt a lassan besötétedő szobában és a fiatalember úgy érezte, mintha nemcsak a nagy város kora szürkülete szállna le, hanem a gyásznak és szenvedésnek az árnya is itt maradt volna. A temetés elvonult a nagy bánattal és azokkal az apró, kicsinyes kellemetlenségekkel együtt, amelyek a különben is kínos helyzete még kínosabbá teszik hozzátartozóknak és idegeneknek egyaránt.

A temetkezési szolgák leszedték a másik szobából a banális fekete posztódarabokat, feketére festett deszkákat, lámpákat hordoztak el és közönyös arcukkal, hangos beszédükkel behozták a munkás utca hangulatát. Az egyik még visszafordult valami kalapácsért, amit ott felejtett és káromkodva szaladt a többi után.

Kint az ajtót durván becsapták, - aztán egyszerre nagy csönd lett... Az udvari lakásba nem hatolt föl az utca zaja és a csöndben és sötétben csak egy légy zümmögése hallatszott, amint eszeveszetten vergődött az ablak között.

Lénárd Sándor összeborzongott: a halál rettenetes és csunya is. Hiszen orvos volt és megszokhatta volna már; de minden halál más volt. A rettenetesnek az árnya mindegyikben másképp vetődött a halottra és az élőkre... És talán ez a halál volt valamennyi közt a legszomorúbb.

Hónapok óta látni egy jó barát, egy fiatal élet lassu elmúlásának kínos óráit; egy fiatal emberét, aki hónapok óta vergődött menthetetlenül, aki folytonosan az élettel foglalkozott, a tudományával, a hírnévvel, a könyvével... főleg a könyvével, amibe mindent bele akart írni, nagy csodálatos revelációkat, amiket talán lázas agya diktált neki.

De a Balázs Károly könyve sohasem készült el, éppen olyan értelmetlen töredék maradt, mint az élete.

Lénárd nem ment ki a temetőbe. Minek okozott volna magának fölösleges kínos perceket, mikor nem segíthetett vele sem a halotton, sem szegény hugán.

Milyen halálos csönd lett! Már a légy sem vergődött... Valami barátságtalan, szinte részvétlen hideg kezdett elterjedni, mintha nem látott réseken nyomulna be, közönyösen élők és halottak iránt egyaránt. Lénárd fázni kezdett. Fölvette a kabátját és kiment; sem az előszobában, sem a konyhában nem volt senki, a kis cselédleány is elment a temetést nézni. Lénárdnak egyszerre eszébe jutott, hogy Ágnes ebbe a sötét, hideg, üres lakásba fog visszajönni, ahol nincs már senkije, még a halott sem. Megesett a szíve a szegény, sokat szenvedett leányon. Gyorsan megnézte az óráját és látta, hogy még van ideje, mielőtt Ágnes hazajönné, mert újra nem akart vele találkozni. Legalább ne fogadja ez a rettenetes ridegség szegényt.

A kályhában levő parázsra egy csomó fát dobott és amint a láng fellobbant, a szoba is mindjárt barátságosabb lett a fénysávtól, amely a padlón végigvetődött, majd megtörve a fal alján, egészen az aranyos képrámáig nyúlt, el-elsötétülve, meg újra fölgyulladva. Lénárd a gázt is meggyújtotta és még arra is gondolt, hogy a másik szoba ablakát kinyissa, hadd tóduljon be a tiszta téli levegő a nyomasztó halottas szagu szobába; azután betette az ajtót. Olyan barátságosnak látszott egyszerre minden: a tűz pattogott, a kis álló óra, amelyet újra fölhúzott, lassan ketyegett, az eső csöndesen csapkodta az ablakot és a lámpa nagy világos kerek foltja békésen terült el az asztal felett, mintha a halál nagy tragédiája sohasem vonult volna itt keresztül.

De most már csakugyan menni akart. Újra fölvette a kabátját, amikor kint meghallotta az ajtó nyílását. Egy pillanatig kellemetlenül érezte, hogy most már nem menekülhet... azután a szobaajtó is benyílt.

Ágnes belépett és hirtelen a szeme elé kapta kezét, - kisírt, fájós szeme elé, amelyet olyan váratlanul ért egyszerre a világosság. Azután egy pillanatig csodálkozva nézett Lénárdra.

- Itt maradt? Megvárt engem?

Kint a nedves téli hidegben, a halál belső hidegét hordozva szívében, iszonyodva gondolt erre a visszatérésre, erre a magányra. A szomorú, egyszerű temetés alatt, míg szeme a szürkén továbbhúzódó füstszalagokat nézte, amelyet a város ontott, - nézte, amint lassan szétterültek a ködös légben, arra a sötét lakásra gondolt, ami reá vár. Nem találta rettenetesebbnek a szürkülő estében sötétlő sírt sem, ahová azt letették, akiért eddig élt.

Azután mikor visszaült abba a kocsiba, amelyben annyi asszony sírta ki már a könnyeit, fásultság fogta el. Az eső lassan esni kezdett. Kint gázlángok, kivilágított kirakatok futottak el a kocs mellett; beljebb villamos csengők, a város zaja verte föl érzéketlenségéből: az emberek csak tovább élnek.

Mikor kiszállt a kocsiból és az ismerős lépcsőkön fölment, csak annak örült, hogy az óbégató szomszédasszonyok elmaradtak mellőle, de amint a sötét előszobából belépett, szinte megvakította a lámpafény.

- Megvárt! - és mindakét kezét Lénárd felé nyújtotta. A férfi gyöngéden fogta meg. - Maga érezte meg csak, hogy mi lesz nekem a visszatérés ide egyedül!

Mélységes bánatában fogékonyabb volt érzelmi túlzásokra és a csekély gyöngédséget a maga lelki egyensúlyának megzavarásához aránylag nagyította.

- Szegény Ágnes, csak nem hagyhattam így magára. - Abban a percben már Lénárd maga is meg volt győződve, hogy csakugyan megérezte előre a leány félelmét a magánytól, - hogy csak ő tudott ilyen gyöngéd lenni, - hogy csakugyan itt akart maradni.

- Szegény teremtés, egészen át van fagyva. Üljön ide közelebb a kályhához. - Segített a kalapját, kabátját levenni, széket húzott a kályha mellé és leültette.

Ágnes nem szólt semmit, csak engedte a másikat beszélni, rendelkezni, teát hozatni, csak érezte, hogy az a rettenetes belső hideg olvadni kezd, s a fizikai jólét érzése erőszakosan utat tör a fagyon át.

Lénárd iszonyodott a jelenetektől és hálás volt, hogy az a szenvedő leány ilyen hősiesen viselte magát, - ilyen nyugodtan és nemesen. Amellett, mint aki valami önfeláldozó tettet követ el, nagyon meg volt elégedve önmagával és nemes lelkével, úgy hogy megnyugtató szavai csakugyan szívből jöttek.

- Köszönöm, sohasem fogom elfelejteni, - mondta Ágnes, amikor elbúcsúztak és úgy érezte, mintha el tudná hinni, hogy valaha valamikor még nyár is lehet.

Ágnes magában ülve csendes kis szobájában, - mint mindenki, amikor valami nagy csapás éri, vagy az ok nélküli lehangoltság szürke órái kínozzák lelkét, - Ágnes is mérlegre tette az élet értékeit, hogy szembe nézzen vele és öntudatosan belássa, vajjon érdemes-e az egész lét az élésre? És még az ő bátor lelke is elcsüggedt, amikor látta, hogy a sors milyen kegyetlenül bánt vele.

Tizenhat éves korában árván maradt két sokkal fiatalabb hugával, akiket neki kellett nevelni. Úgynevezett virágkora kenyérküzdelemmel, betegápolással, gyermektanítással telt el a kis városban, míg a bátyja Pesten küzdötte harcát az élettel és csak az ő jövőjének reményei

aranyozták meg a kis család életét. Ha majd Károlynak állása lesz! És ez az állás volt az a meghatározatlan csoda, az a széam, ami majd a jólét és boldogság kapuját megnyitja.

És azalatt Ágnes fölött lassan, szürkén teltek el az évek, míg végre Zsuzsika annyira nőtt, hogy egy szegény rokon, mint szorgalmas kis leánynak hasznát vehette és magával vitte. Magda pedig olyan csodaszép baba volt, hogy szépsége miatt egy gazdag rokon vette pártfogásába és Ágnes huszonötéves korában először érezte, hogy végre a magáé lehet.

Egész szürke, lekötött és önfeláldozásban eltelt életének egyetlen ideálja volt az önállóság, mint más leánynak a szerelem. Valahányszor eszébe jutott a rokonságnak minden apró fitogtatott jótette, örökös függése a kicsinyektől és nagyoktól, egyetlen nagy csábító gondolat ragyogott előtte: a magáért való élés, a magáért való dolgozás gondolata. Az emberi természetes önzés követelte ezt az élet feláldozását.

Bátyjához költözött, az orvosi pályát választotta és a fanatikusok kitartásával fogott tanuláshoz.

És akkor jött a legrettenetesebb csapás. A lassu betegség sorvasztó lázaival és végre az a hideg rettenetes éjszaka, amikor ott ült az ágy mellett, rámeredve a kis éjjeli lámpára, előre hajolva, szinte hallgatózva, mint aki vár, vár valamit... valami kikerülhetetlent, valami félelmeset, rejtélyeset, amely kint a sötét ablak mögött leskelődik.

És amikor a sötét hatalom hideg lehelete végigcsapott a szobán és a beteg ritkuló, halk lélegzete egyszer egészen elmaradt, Ágnes úgy érezte, mintha az ő lelke is megmerevedett volna. Nem is fájt annyira, mint hitte: talán nagyon is el volt reá készülve, vagy talán nagyon is megdöbbenett. Még másnap is, a reggel hideg józanságában úgy érezte, mintha a halott valami idegen lett volna, és mintha a saját temetéséről is - mindkettőjükéről - neki kellett volna intézkedni.

Csak most, mikor megint meleg emberi szeretet érintette a lelkét, találta meg újra önmagát. És kétségbeesve, kételkedve Istenben és a természetben, egész lelkével az Ember felé fordult.

II.

A tavasz olyan hirtelen köszöntött be és űzte el a telet, mintha az élet meg akarta volna mutatni, hogy mégis csak ő az erősebb.

A nap melegen sütött be a kis udvari lakásba március elején, és amint az Ágnes kopottas gyászruhájára rásütött, a fekete szövet is vörösbe játszott. Ágnesnek eszébe jutott, hogy nemsokára egy kis fehér díszet tehet a kalapjára, de hirtelen, azonnal megszégyelte magát e gondolat miatt.

A tél némi kibontakozást hozott; elhatározta, hogy bármilyen küzdelembe kerül is, a tanulmányait folytatni fogja. Lénárddal pedig éppen tegnap beszéltek meg, hogyha Zsuzsikát fölhozza magához, aránylag kevesebbet költenek a mindinkább fogyó kis vagyomból. Arra is gondolt, hogy Zsuzsikának is fájdalmas lehet folytonosan más jótékonykodásának a terhet viselni és még aznap este megírta neki a tervet.

A jövő újra szép színbe öltözött és mintha természetes visszahatás jött volna létre, Ágnes szinte fiatalabbnak érezte magát. Egy kicsit tovább illesztgette kalapját a tükör előtt, azután ijedten nézett az órára és lefutott a lépcsőn, nehogy elkéssék az előadásról.

Mintha az utcán is csupa egészséges emberek jártak volna, egyszerre eltűnt az a csodálatos kísérteties érzés, amely mióta az orvosi pályára lépett, de főleg a tél óta, üldözte: hogy minden járó-kelőben beteget látott. És ha egy kiülő arccsontu, görbehátú fiú, amíg szorgalmasan jegyzett, elköhintette magát, szinte a szívébe vágott a gondolat: ime egy újabb halálraitélt.

De ma mindenki olyan egészségesnek, vidámnak látszott; a leányok ibolyás kalapjukat tették föl, a módosabb fiatalemberek drapszinű kabátban sétáltak a folyosókon és vidáman köszöntöttek csinos leánykollegáiknak. Beszélgető párok álldogáltak itt-ott az ablakfülkékben, akikre Ágnes az öregebbek elnéző mosolyával pillantott.

Ő is megállt Lénárddal egypár pillanatra, elmondta, hogy írt Zsuzsikának és hogy husvételre várja.

Előadás alatt egy napsugár folyton ott játszott a fehér jegyzetpapirosán, és Ágnes szórakozottan hallgatta a magyarázatot.

Csak este, amikor fáradtan jött haza az anatómiai gyakorlatokról, fogta el megint a megszokott téli levertség. Ki tudja, milyen új változást hoz nyugalmas életébe ez a terv? Eszébe jutott a régi élet, az örökös alkalmazkodás másokhoz - és nyugtalanul aludt el.

Pedig nem volt miért félni Zsuzsától. Három év alatt nagy leány lett a kis sovány, kurtaszoknyás gyerekből, akinek bőrét barna-pirosra égette a nap és az oroszbeli levegő. A református papnénál lakott és egyáltalán nem érezte a jótékonyágnak azt a nyomasztó voltát, és a függetlenségnek azt a vágyát, ami az Ágnes fiatalságát elkésérítette. Ő sohasem filozofált és meg volt győződve, hogy az élet körülbelül annyiból áll, amennyit itt maga előtt látott: a konyha, a kert, a férj és a gyerekek. Esténként olvasott ugyan Családi Lapokat és Ohnet-regényeket, amelyeket Oroszi Tildától, a legjobb barátnőjétől kapott, de sokkal józanabb volt, semhogy ábrándok megbolondíthatták volna.

Husvétel előtt meghatározták a napot, mikor fog Ágneshez fölutazni. Mikor a levelet megkapta, azonnal átfutott Orosziékhoz.

- Tilda, Tilda! Csakugyan föl fogok menni Pestre.

Tilda, aki saját büszke bevallása szerint harmadszor olvasta a Vasgyárost, szemrehányó arccal fordul felé:

- Ugyancsak örülsz, hogy itt hagysz minket.

Zsuzsának egyszerre eltűnt a ragyogás az arcáról.

- Mintha te nem szeretnél fölmenni!

- Hát Zsuzsa, bizony bevallom, hogy irigyellek. Én ismerem azt a nagystíliú életet, - magyarázta fontoskodva, - mert voltam fönt papával; gumiradleren jártunk és a kuzenom, - aki belém bolondult, a kis bohó, - sok mindent elmondott. Megmutatta az arisztokraták páholyait, elmondta, melyik táncosnő a maitressz...

- De Tilda...

- No persze, a papa nem hallotta. A Vígszínházban egypár író is megmutatott, akikkel ő jó barátságban volt, aztán a képviselőházban is voltunk... egyszóval az ott az élet, ez itt csak aféle vegetálás!

- Hogy is nem mentek ti föl lakni? Eliz is annyira kívánczik, te is...

- Papa gyűlöli Pestet, azt mondja, hogy utálatos, veszekedő, lökdösődő nagy város, de tulajdonképpen azt hiszem, azért gyűlöli, mert ott nem tudja mindenki, hogy ő Oroszi Gáspár.

És tovább beszélgettek a színésznők, írók, mágnesok, képviselők világáról, kissé zavaros fogalmaikat a francia regényekből egészítve ki. És ebben a ragyogó képzeleti világban nem jutott hely a harmadikemeleti szűk konyhaszagu lakásoknak, a kőszénfüstös, mindent bepiszkoló levegőnek, az örökké sáros vagy poros ruhaaljaknak, a hónap elseji gondnak, egyszóval a nagyvárosi úri szegénységnek.

Orosziék télen a megye székhelyén, nyáron pedig birtokukon Orosztelkin laktak és az Oroszi-lányok voltak a vidék pletykájának legkedvesebb tárgyai. Ezek a lányok szabadon jártak-keltek, azzal foglalkoztak, amivel akartak, és hallatlan merészséggel, szembeszállva az ezredéves szokásokkal, nem mentek férjhez.

Ebben volt valami titokzatos! A társaság aggodalmas figyelemmel kísért minden férfit, aki az Oroszi-ház kapuján belépett és leste az udvarlások lefolyását. De hiszen éppen az volt a borzasztó, hogy valami feltűnő udvarlást, vagy szakítást sohasem lehetett megállapítani.

Az Oroszi-lányokat nagyon különösnek nevelték. Gáspár fiatal korában külföldön járt és ott házasodott meg, a megyei családok nagy megbotránkozására, és szinte méltó büntetésnek tartották, hogy amikor egymásután születtek a gyermekek, csupa lány volt, - csupa lány. Mikor a negyedik lánya megszületett, Oroszi Gáspár, aki különben imádta őket, elhatározta, hogy kifog a természetén és majd nevel ő olyan lányokat, hogy megirigylik a fiús familiák. Megkezdte a nevelést a legidősebbiken, Bellán és olyan jól sikerült, hogy tizenkétéves korában fiúsan lovagolt, két év múlva pedig nyakon ütött egy bérest, aki elaludt a kazal mellett.

Az anyjuk, aki meglehetősen elmosódott életet élt, kissé gyöngé volt és képzelődő, s amellet nagyon szerette, ha kényeztették, - belátta, hogy most már neki is bele kell szólni a dologba, irt Angliába egy barátnőjének, hogy küldjön neki egy erélyes nőt, aki ezeknek a gyerekeknek a féktelen egyéniségét valamiféle irányba terelje, mert megváltoztatni őket már úgy sem lehet. Annál is inkább szükség volt erre, mert megjött ötödiknek a várva-várt fiúörökös is.

Ez a fiú nem okozott olyan rendkívüli örömet, mint a várakozás után hinni lehetett volna. A leányok már nagyok voltak és zsarnoki egyéniségükkel annyira betöltötték az egész házat, hogy a fiúnak szinte nem maradt hely benne.

Hanem az Orosziné gondolata kitűnően bevált; az erélyes, okos angol leány a szilaj teremtésekből olyan független gondolkozású nőt nevelt, hogy a szomszédok nem tudtak hova lenni a megbotránkozástól. Mindegyiknek helyes mederbe terelte a tettvágyát. Bella rendelkezett az egész házban, Boris tudományos könyveket bújt, a szép Eliz - a család büszkesége - festeni tanult; csak Tilda vált ki a testvérek közül: a vizsgákról elégségeseket hozott haza és legfőbb élvezete volt a kertben az almafán ülve, az alacsony kerítésen át az utcán menő diákokkal kacérkodni, akik hozzá írták összes szerelmes verseiket.

Mióta Orosztelkibe kijöttek, csak a függőágyban lehetett megtalálni, ahol cigarettázva regényeket olvasott és szőtt és miután kijelentette, hogy Orosztelki környékén csak húsz éven aluli gyermekek és harminc éven felüli vén emberek laknak, világfájdalmas hangulatba süllyedt, és nem akart társaságba járni.

Sokáig beszélgettek Zsuzsával együtt, amikor Gazsi titokzatos arccal megjelent. Zsuzsa diszkrétül visszavonult, Tilda pedig leereszkedőleg kérdezte az öccsétől:

- Na, mi baj, gyerek?

- Nagy baj van!

- Bizonyosan megint a husvéti bizonyítvány.

- Az is.

- Már megint elégséges?

- Még annál is rosszabb.

- Micsoda? - kiáltott föl Tilda és felült a függőágyban, - nem szégyeled magad? Hát már annyira süllyedt a tekintélyünk, hogy egy Oroszi-fiú nem tud egy rongyos elégségest ki-szorítani a tanárjától?

- Hagyd el, ez még a legkevesebb, de a latin tanár megtalálta egy költeményemet...

- Na, hát aztán?

- Izé... egy szerelmes verset...

- Tán csak nem Zsuzsikához?

- Ah, dehogy! Békei Lolottehoz.

- Majd adok én neked Lolotteot, - kiáltott Tilda, eldobva jobb kezéből a cigarettát és kiugrott a függőágyból. - Kölyök, hát te primadonnákhoz írsz verseket?

Az Oroszi-lányok gyors kezét jól ismerte Gazsi is és ügyesen hátraugrott, amíg szikrázó szemekkel kiáltott vissza: - Ha ezt egy férfi tette volna!

Tilda elnevette magát.

- Hallgass! Add ide a bizonyítványodat, ma este elintézem az egészet.

És csakugyan símán elintézte az egész ügyet, csak Boris jelentette ki, hogy hiszen fiú, mit várjon az ember tőle? És ebbe az egész ház belenyugodott.

De Tilda este egy levélkét csúsztatott a Gazsi kezébe, hogy hálából juttassa rendeltetési helyére; és mivel Gazsi azonnal megértette a dolgot, azt lehet következtetni, hogy nem ez volt az első postás-szerepe.

Husvét elvitte Zsuzsikát Pestre, de az ő elmenetele nemcsak Tildára hatott.

Eliz, akiben legerősebben dolgozott az anyja idegen vére és legkevésbé kötötte őt az orosz röghöz, Eliz már régen elvágott, nyugtalanul valami után. Voltak nagy álmai és hirtelen kétségbeesései, nagy remények és ok nélküli kishitűség egymást váltották föl lelkében. Egyensúlyát veszített művészlélek volt az övé, a nagy teremtmény erő nélkül.

De Eliz csak annyit érzett, hogy zavaros bizonytalanságából lelke itt nem tud kibontakozni, mert talán nem tanult, nem látott eleget, vagy nincs rokonlélek, aki vezesse.

És amikor Zsuzsika elutazott, úgy érezte, mintha vele történt volna valami nagy igazságtalanság. Ez az egyszerű kis leány ott lesz mindannak a közepében, aminek semmi hasznát sem veszi; ő pedig itt él elégedetlenül... telve kialakulni nem tudó vágyakkal!

És éppen akkor történt, hogy az idősebbik Jánosi megkérte a kezét.

Az enyhe tavaszi estén együtt ültek a leányok a kertben, mindegyik a maga dolgával elfoglalva, mert ha együtt beszélgettek, egy negyedóra múlva már össze is pereltek. Miután Tildát mindegyik külön összeszidta, hogy semmit sem csinál, csak egész nap cigarettázik, Tilda ásitva, de a legnagyobb lelki nyugalommal szólalt meg.

- Ma megint harmadnap van.

- Vajjon eljön Jánosi? - kérdezte Boris és megnézte az óráját.

- Hogy is lehet ilyet kérdezni?

Erdők, mezők elvirulnak,
Országutak elromolnak;
A szerencse forgandó,
Csak Jánosi állandó,

szavalta Tilda nagy páthosszal Eliz felé fordulva.

- Szamar! - felelt az neki mély meggyőződéssel.

Jánosi tudniillik az Eliz kedvéért már évek óta járt Orosziékhoz és minden harmadnap csodálatos pontossággal jelent meg az aszfaltos feljárón könnyű kocsija. És ez a nem nagyon fiatal, de rendkívül kedves, nyílt modoru, tipikus magyararcu ember, akit minden leányos

háznál szívesen láttak volna, makacs szívóssággal csak ezt a hideg leányt szerette. Tilda szerint nem is volt más hibája, mint ez a rettenetes harmadnapos pontosság.

- Csak egyszer tévesztette, vagy felejtette volna el, - sóhajtott föl, - én mindjárt beleszerettem volna.

És éppen ezen a napon történt, hogy az elhatározásnak valami hirtelen kitörésével, amikor már azt hitték, hogy megmarad ilyen harmadnapos barátnak, - megkérte az Eliz kezét.

Eliz annyira kipirultan és izgatottan jött le a kerti lépcsőn estefelé, hogy a leányok leolvastak az arcáról mindent. De senki sem kérdezősködött, mikor a távoli kedves sarokban, a nagy diófák alatt levetette magát üresen hagyott helyére. Mind érezték az életbe vágó kérdés fontosságát és mindegyiknek volt valami gondolni valója hozzá önmagáról.

Csak amikor az esthomály elmosta arckifejezésüket, szólalt meg Bella. A sötétben annyival könnyebb beszélni!

- Elfogadtad?

- Nem, - felelt halkán, vontatottan Eliz.

- Jól meggondoltad?

- Lehetetlen volt másként... Lehetetlen... - és csaknem könnyekbe tört ki, hogy ilyen fájdalmat volt kénytelen okozni annak, akit nagyon szeretett és mégsem eléggé.

- Nem fogod megbánni? - most már a Bella hangja halkult meg valami bizonytalan visszaemlékezés hatása alatt.

- Nem tehettem másként, - ismételte makacsul Eliz

Megint elhallgattak. Végre Tilda fölsóhajtott.

- Így hát a harmadnapos barátunk sem fog többé hozzánk járni.

Egészen komolyan mondta, észre sem vette, hogy ez a kedvenc kifejezése kicsúszott a száján Eliz előtt. De nem nevetett senki. A helyzet nyugtalanító volt. Ekkor Boris hirtelen élesen fölcsattant.

- Legjobb lesz, ha szokásod szerint megint felülsz az almafára és bekacérkodol egypár diákot.

- A diákok tudvalevőleg nem szeretik a tudományos akadémiákat, még ha olyan szép cégére van is, mint jó magam.

- Akkor hát tétesd ki a diszes bizonyítványaidat az anyakönyvi hivatal táblájára, így még sikereid lehetnek.

A két leány szerencsésen összeveszett - a hangulat helyreállt, mindenki megkönnyebbülten sóhajtott föl.

A vacsoránál már csak Eliz volt egy kicsit hallgatatag; a mai megkérés eldöntötte sorsát. Ha ennek az embernek nem tudott a felesége lenni, akkor csak egy jövő van előtte, - a művészet.

Azon nem sokat aggódott, hogyan nyerje meg az apja beleegyezését. Az öreg úr tudtán kívül mindig azt akarta, amit a leányai, habár megfordítva hitte.

Eliz bement az anyjához, amikor már lefeküdt.

- Mamus, tudod már, hogy nem megyek férjhez Jánosihoz?

- Megkért?

- Igen.

- És te persze kosarat adtál! Engem nem szokott senki megkérdezni, minden a hátam mögött történik!

- De mamus, miért neveltél ilyen önállónak?

- Én nem neveltelek... én rám akkor sem hallgatott senki... én nem akartam négy vén leányt nevelni.

- Ha mindenáron el akarsz küldeni magadtól, úgy is eléred. Én úgy is elmegyek, - festő akarok lenni.

- Eliz, el akarsz hagyni?

Magához vonta a leánya fejét; csak most látszott, mennyire hasonlítottak egymáshoz, de Elizben már a magyar barnaság hódított. Egész arcszine, szeme, haja, sötétebb volt. Az anyja arcán merevvé vált mosoly nála az erély vonásává lett.

- Az anyja aranyszőke, a leánya aranybarna, - mondta egyszer valaki, mert Orosziné örökös betegeskedése mellett bámulatosan megtartotta természetét és haja színét.

- El kell mennem, mamus, - nekem is csak meg kell próbálnom megtalálni az életemet. És te segíteni fogsz nekem, hogy papával megszoktassuk ezt a gondolatot.

Senki sem tudott úgy bánni Oroszival, mint Bella; neki köszönhette Eliz, hogy ősszel maga ment a leányának lakást keresni Pestre, - ha már nem fér a bőrébe.

- Aztán hazajőjj, ha megunod azt a csunya, sötét várost, - mondta, amikor Eliztól elbúcsúzott. Most még jobban meggyűlölte Pestet, amióta elvette a leányát tőle.

III.

A késő őszi sötéten, ködösen feküdt rá a városra és bevonta szürke egyhangúságával az utcákat. Korán esteledett; a nedves aszfalton a gázlámpák csillogón vetették végig fényüket, míg a boltkirakatokból széles sávban sugárzott ki a világosság. A férfiak kedvetlenül, közönyösen futottak tovább az utcán, az asszonyok csatakos szoknyájukat emelve, megmegcsúszva siettek, - kiki a tűzhelye felé.

Legalább Eliz azt gondolta, amikor hazament. Az újdonság mámora oszlóban volt és kezdte az önállóságnak szokatlan keserves oldalát megízlelni. Nem bírta fejéből kiverni az otthon gondolatát. Ott ülnek a nagy nappali szobában a lámpa körül és olvasnak vagy pörölnék, míg a Tilda cigarettájának a füstje lustán száll föl és lassan elterül a világos asztal felett. Együtt vannak, - vajjon hiányzik-e ő közülök?

Miért, miért is jött el?

Ez a mai nap rettenetes volt. Az első magány, az első nagy kétkedés keserves napja. A festőiskolában a tanárja elégedetlen volt vele és egyszerre a jövő, a siker, mint nagy kérdőjel tolakodott elébe. Mit akar ő itt! Mi lesz? Csupa formátlan, felelet nélküli kérdések álltak elébe. És amikor be akart menni a kapun, egyszerre megijedt, hogy ezekkel a kérdésekkel szemben egyedül maradjon a szobájában. Visszafordult és némi habozás után becsengetett Ágneshez.

Ágnes maga nyitott ajtót.

- Eliz, Eliz! csakhogymár egyszer eljöttél!

Eliz vidáman fölnevetett, nehogy a könnyei előtörjenek és rendkívül gyorsan kezdett beszélni, hogy mennyire el van foglalva, hogy mennyit tanul, - nem, a világért sem vallaná be, hogy fél a csalódástól azon az uton, amelyre a saját akaratából lépett.

- Ki van bent? - kérdezte.

- Stadler Feri; egy fiatalember, aki itt lakik a házban. Nem is tudom miért jár olyan gyakran ide; annyira unom!

Bent egy fiatalember beszélgetett Zsuzsikával, aki nagyon piros volt és zavartan hajolt a leejtett gyűszűje után, a fiatalembernek pedig nagyon ragyogott a szeme és föltűnően pödörgette a bajuszát.

Eliz elmosolyodott. Ez az Ágnes vak, még azt kérdezi, miért jár ez a fiatalember annyit ide? Aki három leánytestvér között nőtt fel, az ismerte az ilyen jeleneteket. Egyszerre jókedvű lett: de jó, hogy legalább ilyen tavasz virágzik ebben a füstös, ködös, őszi időben!

Az Eliz jókedve átragadt a többire is; szépsége és a fiatalok szerelme bearanyozta az egyszerű kis szobát.

Mikor elmentek, Eliz szemébe nevetett Ágnesnek:

- Te, ezek itt ketten szerelmesek egymásba, - suttogta.

Ágnes meglepetten kapta föl a fejét:

- Az lehetetlen.

- Hallod-e, ha fiatal leányokat akarsz nevelni, jobban nyisd föl a szemed.

- Hát mit tegyek? - kérdezte Ágnes egész kétségbeesetten.

- Mi ez a fiatalember? - kérdezte Eliz praktikus fölénnnyel.

- Technikus, most vizsgázik.

- Akkor nagyon jól van; elveszi Zsuzsát, nagy lakodalmat csapunk és az első gyermekének én leszek a keresztanyja.

De Ágnes nyugtalan maradt.

- Istenem, minden egyszerre szakad rám! Tudod, hogy az a nagynénénk meghalt, akinél Magda volt?

- Az a gazdag?

- Dehogy volt gazdag! Kiderült, hogy semmije sincs. Magdát pedig nagyon elkényeztette. Hogy lesz majd nálam megelégedve?

- Olyan szép még Magda, mint gyermekkorában?

- Nagyon szép.

- Hm, hm, - csóválta fejét Eliz. - Igazán nagy kérdés, de majd segítek én neked.

Eliz fölvidulva tért haza: egy kis otthont látott, egy kis szerelmet, és még segített is másokon. Mégsem olyan szürke az élet, mint hitte.

De Ágnest nem vidámitotta föl ez az ujság. Különben is hetek óta izgatott és ideges volt; nagyon kifárasztotta a tanulás és a sok szenvedés látása, Lénárd pedig már olyan régen nem volt nála.

Eleinte minden este remélte, hogy mire hazaér, ott találja; azután el akarta magával hitetni, hogy ő egyáltalában nem várja és nem is hiszi, hogy el fog jönni.

De azért minden csengetésnél összerezzen.

- Ime, a jóbarátok, - gondolta kissé keserűen, amikor lefeküdt és irigyelte Zsuzsikát, aki már mélyen aludt az egészséges fiatalság és tudatlanság nyugalmaival.

Igen, mert csak az a leány, aki semmit sem tud az életről, hajthatja le fejét este a párnájára nyugodt bizalommal a távollevő férfiban. Milyen boldog lehet a férfi, aki tudja, hogy a szeretett leány, jól őrzött otthonában van, ahol gondolatai mindig fölkereshetik. A nő hiába retteg a férfiért, az életnek minden utcasarkon reávaró ezer csábítása mellett; hol keresse meg, ha reá gondol? és gondolhat-e rá anélkül, hogy gondolatát is be ne szennyezné?

A férfi független, külön életének kérdése kezdte kinozni. Az az élet, amit nem ismer a leány és elkeseredetten sejt az asszony, - a jogos és okatlan féltékenységek e legfőbb oka, - egyszerre, szinte váratlanul izgatni kezdte Ágnes.

Nem is sejtette, hogy ezek a szomorú reflexiók csak hiábavaló várakozásának voltak utóhangjai. Egyáltalában nem igen ért rá s nem is értett hozzá, hogy analizálja önmagát, vagy másokat; a saját lelkébe sem látott bele, annál kevésbé a másokéba. Könyvei vakká tették az élet iránt és mert fanatizmussal csüggött a saját élete célján, nem látta meg a másokét, csak amikor az ő útját keresztezték.

És mert vak volt, önzőnek látszott, - önzőnek akkor is, amikor föláldozta magát.

Zsuzsika jegyváltása még a télen megtörtént és Magda is beköltözött a kis otthonba, amely szinte szűk és kicsinyes volt arra, hogy az ő szépségét magába fogadja. Reményeinek, jövőjének megváltozása kissé zárkózottá tette, mintha túlságosan büszke volna, nehogy véletlenül is panaszkodjék és szó nélkül alkalmazkodott az új élethez.

Egyszer annyit mondott a jövőjéről, hogy szeretne színésznő lenni. De annyira elleneztek mindannyian, - főleg Lénárd, aki megint többet járt Ágnesékhez, - hogy nem beszélt többet róla. Magda tudta, hogy élete céljának meg kellett változnia, de azt is érezte, hogy még nagyon fiatal, még ráér tervezni.

Ott ültek a téli estéken és a Zsuzsa kelengyéjét hímezték; néha még Ágnes is segített.

A fiatal pár tréfált vagy duzzogott, néha Eliz rontott be, behozva ruhája vastag posztójával és prémeivel az utca hidegét. Ha szokatlan időben csengettek, Ágnes és Magda egyszerre kapták föl fejüket: - Ez Lénárd! - és a kis társaság együtt ült Balázséknál, mint valami nyugalmas polgári otthonban, pedig majdnem mindegyiknek a lelke tele volt egy új kornak, egy megváltozott jövőnek az eszméivel...

IV.

- Gondolja, hogy Zsuzsika boldog lesz? - kérdezte Lénárd hosszabb hallgatás után.

Tavasza volt és elmúlt az esküvő is, amely annyi gondot okozott. Mikor Zsuzsika remegő kezével eligazgatta fehér menyasszonyi fátyolát, könyes szemei mögött azt gondolta, hogy soha senki olyan boldog nem volt, mint ő... és szíve mélyén meg volt győződve, hogy valami fontos, rendkívüli esemény történik, amikor egy asszonyi élet boldogsága dül el. Pedig ugyanazon nap délelőtt még három ilyen kis egyszerű menyasszony esküdött meg ugyanabban a templomban és mindegyik azt gondolta fehér fátyla alatt, hogy most valami nagy, rendkívüli fontos esemény történik. Olyan egyszerű kis esküvő volt, mint az mindegyik, amelyikre legfeljebb egypár öreg asszony, vagy kíváncsi cseléd megy be a templomba.

De azért a lakók mind kimentek a folyosóra, amikor Zsuzsa fehér ruhájában lement a lépcsőn. Két fiakker várt kint, az egyikben a menyasszony a vőlegénnyel és egy szőke, hosszuhaju fiatalemberrel, aki a Magda vőfélye volt, - a másikban Ágnes, Magda és Lénárd ültek.

A házmesterné és a szomszéd boltosné kiszaladtak az utcára és két gyerek harsányan megéljenezte az új párt. Zsuzsa boldogan mosolygott, de Lénárdot bántotta a dolog kicsinyessége és rosszkedvű volt. Szerencsére zárt kocsikat rendelt a Zsuzsa bánatára, aki olyan büszkén mutatta volna meg boldogságát és fehér fátylát egész Budapestnek a Kálvin-térig.

- Gondolja, hogy Zsuzsa boldog lesz? - kérdezte Lénárd a hallgató Ágnestől.

- Boldog, - ismételte elgondolkozva Ágnes, - azt hiszem, hogy a boldogságot magunkban hordjuk; az is csak a világszemlélet egy módja, mi projiciáljuk a világba, és azt hisszük, hogy onnan kapjuk. Vagy hogy ne filozofáljak, - tette hozzá kissé elmosolyodva, - a boldogság lelki dispozició, és ha ez megvan Zsuzsában, boldog lett volna férjhezmenetel nélkül is, - ha nincs...

- Azt hiszem, túloz Ágnes. Éppen a szerelem az, aminek elérése boldogságot adhat, főleg a nőnek.

- Főleg a nőnek, - ismételte Ágnes egy kicsit gúnyosan, - csak azért, mert eddig nem lehetett más vágya, ami betölthette volna, mint a szerelem. A férfinak minden vágya, eszméje, törekvése teljesülhet, a nő meg sem kísérthet egyebet, mint hogy szeressen.

Magda letette a munkáját és tekintetével vett részt a vitában. Sokszor nem egészen értette, amit beszélnek, de egy-egy mondat megmaradt fejében és napokon át foglalkoztatta gondolatát.

- Hiszen ismeri Oroszi Elizt, - folytatta Ágnes, - úgy szeretném, ha elérné az ő önálló célját, ő lehetne nálunk a „new woman” ideálja. Szép és gazdag, neki sem az önállóság, sem a férjhezmenetel nem volna életfentartási cél és ha az eszme kedvéért az önállóságot választja...

- Az csak azt mutatja, hogy hideg szívű teremtes.

- Igen, - nevetett Ágnes, - maguk férfiak hidegnek neveznek minden nőt, akinek nem a férfi a végcélja.

- És mi tulajdonképpen Oroszi Eliz kisasszonynak a végcélja?

- Egyelőre festő akar lenni, de azt hiszem, maga sem tudja még az útját. Azt hiszem ebben a mi zajtalan asszonyi forradalmunkban legnehezebb az átmenet kora. Nemcsak minket nem értenek, hanem mi magunk sem értjük egészen magunkat. A jövő, a boldog jövő asszonya már azoknak a törekvéseknek tiszta megértésével fog születni, amik előttünk még olyan homályosak.

- Nem értem.

- Hát nem látja, hogy köt minket a múlt ezer szála? A családi élet sok ezredéves megszokása? Levették rólunk a járőrszalagot, szabadok vagyunk, de nem vehették le az átöröklést és a nevelést; és amikor bármelyikünk büszkén megy végig az utcán, be egy szerkesztőségbe vagy boncterembe, érezi lelkén azokat a láthatatlan kötelekeket, amik visszahúznak a régihez.

- És ha a boldog jövőnek az asszonya nem fog szeretni, még sem fog semmit sem érni, - szólalt meg hirtelen Magda.

Mindaketten mosolyogva néztek rá. Olyan szép volt és olyan fiatal, hogy nem lehetett túlságosan komolyan venni a szavait. Annyira gyermeknek tekintettek, hogy a legkomolyabb kérdéseket merészen fejtegették előtte. Ágnesnek különben is elve ellen volt a nőnek affektált, szemérmes tudatlanságban való tartása.

És míg elveit vitatta, hogy Lénárdot meggyőzze, elfelejtette, hogy egy gyermek előtt beszél, akinek tiszta, de szenvedélyességre hajló lelke felszívta szavait s az igazi életnek ismerete nélkül egy különös erkölcsi világot teremtett magának eszméiből. Nem ismerte az életet s egyszerre az élet legnagyobb kérdéseinek fejtegetése elé állították.

Magda újra a munkája fölé hajolt, hogy elrejtse pirulását és a lámpafény megint ragyogva játszott szőke haján.

- A jövő asszonya is fog szeretni, de bizonyosan másképpen, mint a mai; azt hiszem, nem fog az egyénisége megsemmisülni a szerelemben, hanem erősebben ki fog fejlődni általa. Vagy ki tudja, hogy lesz? semmit sem látunk előre, de hogy változnia kell, arról meg vagyok győződve.

Egy kis gondolkozás után Ágnes újra megszólalt:

- Egy tisztább, társadalmi formáktól függetlenebb és a társadalomtól mégis tiszteltebb szerelmet gondolok, amibe az asszonyt a maga egyénisége viszi bele s amiért felelős tud és tartozik lenni; nem pedig a mostani, alkalmakból, rábeszélésből, regények utánaérzéséből, szeretniakarásból komponált szerelmet.

- Milyen forradalmár-szellem van a maga nyugodt külseje alatt!

- Igen, gondolkozásban forradalmár vagyok, de félek, hogy tettekben csak olyan kis nyárs-polgárasszony akár... akár...

- Akár Zsuzsa, - szólt közbe Magda nevetve, aki bár nem mutatta, kissé lenézte Zsuzsa sorsát. Ő másként akarta berendezni az életet, de még nem tudta hogyan.

- Mondjuk hát, hogy Zsuzsa, - bólintott Ágnes. - Igaz, hogy ő a kedves polgári gondolkozás példányképe... reméljük is hát, hogy boldog lesz.

- Vagy legalább is örüljünk rajta, hogy most az és ne gondoljunk azzal, ami lesz, - vetette oda könnyedén Magda.

- Milyen fiatal maga! - mosolygott rá Lénárd.

A Magda feje munkája fölé hajolt; csodálatosan tiszta arcvonásai mit sem vesztek a rövidülés által, csak az árnyékok lettek mélyebbek szeme és szája körül és komolyabbá tették kifejezését. Dús szőke haja, a legcsodálatosabb szőke haj, amelynek minden szála csillogott és most szinte rózsaszín reflekszen ragyogott a gázfénynél, meleg, aranyos színű keretbe foglalta az arc tiszta oválját.

Lénárd megjegyzésére hirtelen fölemelte fejét és egy pillanatig egymásra néztek; tekintetük egy pillanatra egymásba mélyedt, összeforrt, azután a leány lassan lesütötte szemét, míg szemhéja csaknem összecsukódott.

Lénárd remegő ajakkal és orrcimpával, tágranyitott szemekkel nézett rá; a levegő forró lett, hogy szinte elakadt a lélegzete. Egy pillanatra szédület kábitotta el mindkettőjüket.

Ágnes szólalt meg mit sem sejtve; a pillanatnyi varázs elmúlt, de ez a pillanat éppen elég volt arra, hogy három ember élete sorsát eldöntse örökre.

Magda fölállt és lassu, vontatott léptekkel ment át a másik szobába. Lénárd tekintete rátapadt a hajlékony asszonyi alakra, ruhája ráncaira; karjának mozdulata, amint a kilincsre tette a kezét, derekának meghajlása, amint eltűnt az ajtó mögött, valami soha nem látott szépség megnyilatkozásának tűnt föl előtte.

Sápadtan állt föl és az ablakhoz lépett. Tűrhetetlen volt a meleg, halántéka lüktetett; szeretett volna fölkiáltani, szerette volna magát a földre levetni és ujjongani vagy sírni, huszonnégy éves szíve egész megrendülésével.

- Nem jól érzi magát? - kérdezte Ágnes gyöngéden.

- Fáj a fejem és kint, úgy látom, esik, jót fog tenni a hűvös levegő.

Magda egész éjjel nyitott ajakkal és nyitott szemmel feküdt, a sötétbe bámulva. Nem értette mi történt és csodálkozott. Valami feszült nyugtalanságot érzett a lelkében, valami várakozással teli bizonytalanságot, de nem volt boldog, inkább csak izgatott.

Lénárd a szokott vendéglőjében hallgatta a cigányt, anélkül, hogy tudta volna mit játszanak és igyekezett összeszedni a gondolatait.

Tisztában volt vele, hogy itt valami vak, erőszakos hatalom rontott rá, és érezte, hogy nem fog vele bírni. Ő egyáltalában nem bírt soha semmivel, bár általában jellemes, jószívű embernek tartották, de ezt nem annyira magának, mint inkább a körülményeinek köszönhette, amelyek több alkalmat adtak gyöngeségének a jóra hajlásra, mint a rosszra.

- Úristen! Mi lesz ebből? - gondolta már vagy századszor, mialatt mindenféle esélyt mérlegelt magában.

Már éjfélre járt, mikor hazaindult. Amint a vendéglőből kilépett, csaknem beleütközött egy piros kalapos, kövér lányba. Egy pillanatig egymásra néztek s aztán a leány elmosolyodott; fehér fogai csak úgy ragyogtak a nagy üvegablakon kiözlő világosságnál.

- Jó estét, Lénárd!

A fiatal ember ráismert a hangjáról és mosolyáról, az éjszakai életnek erre az alakjára, aki most egyszerre mint valami hatalmas orvosszer állott tépelődő gondolatai elé.

- Te vagy!?

- Igen én! - és a leány újra nevetett, újra megmutatta ragyogó fogsorát.

- Rég nem láttalak, - mormolta Lénárd még mindig szórakozottan.

A leány karját a fiatalemberébe öltötte.

- Mert már máshol lakom. Nem kisérsz el?

Lénárd nem felelt, de megindult vele a hallgatag utcákon át. Lépésük erősen visszhangzott, amint egy aszfaltjárdára értek. Az éjszaka hűvös volt, de különös lágysággal, - mint valami kellemes tavaszi igéretekkel telve.

A leányt nyugtalanította a Lénárd szótlansága. Nem tudta mire magyarázni.

- Rossz kedvű vagy! - mondta bizonytalan hangon.

- Mi közöd hozzá?

- Jól van, jól! - felelt a leány kissé dacosan.

Azután egy kapu előtt felállt a lépcsőre, hogy becsengessen. Amint előrehajolt, amint felemelte a karját, egyszerre eszébe juttatta a férfinak azt a másikat, aki egynéhány órával ezelőtt éppen így hajolt előre, így emelte fel a karját, mikor a másik szobába átmenet a kilincsre tette kezét, így - és mégis milyen másképpen!

Hogy is juttathatta eszébe *ez a* leány azt a másikat!

Egyszerre düh és szégyen fogta el. Felkiáltott, és mintha menekülne, futni kezdett az utcán lefelé... A másik csodálkozva nézett utána.

Lénárd egész hajnalig az utcán csatangolt és elhatározta, hogy soha többé, vagy legalább soká, soká nem fog elmenni Ágneséhez. De abban a percben már nagyon jól érezte, hogy ez az elhatározás hazugság és dühös volt miatta magára és az egész világra. Annyira szenvedett, hogy sokszor valósággal gyűlölettel gondolt arra a csodálatos haju szőke teremtésre és arra a még csodálatosabb tekintetre.

Másnap délután, nehogy oda elmeheessen, kiment a Margitszigetre, ahol még minden télies és rideg volt. Egy vén kertész, aki a nedves földet ásta, csodálkozva nézett rá, míg ő keserű elhatározásával szívében tovább kóborolt az üres utakon. De mindig hallotta a távolból a villamoskocsi csengetését és mire a szürkület leszállt, mégis odarohant, hogy egy induló kocsira felugorhasson. Úgy érezte, hogy ennyi állhatatosságért megérdemli, hogy mégis elmeheessen. Félnyolc volt, mire becsengetett.

- Ilyen későn? - fogadta Ágnes.

- Tegnap olyan rossz színben volt Ágnes, hogy féltem valami baja lesz. - Aggodalmasan nézett a másik szoba ajtaja felé, várva hogy éppen úgy meg fog ott jelenni a másik, mint ahogy tegnap eltűnt. - Képzelve, kint voltam a Margitszigeten, de olyan télies még minden.

- Pedig innen bentől egész tavasznak látszik. Magda is elment sétálni.

- Elment sétálni? - visszhangozta Lénárd csaknem dermedten.

Ágnes meglepetten nézett föl.

- Bizonyosan meg fog hűlni, nagyon kellemetlen idő van, - folytatta gyorsan a férfi és úgy ült le, hogy arca árnyékban legyen. Egyszerre meg volt győződve, hogy ő a világ legszerencsétlenebb embere és míg folyton az ajtóneszre ügyelt odakint, kínosan vigyázott, nehogy elárulja szórakozottságát.

De Ágnes nem vett észre semmit. Úgy örült, hogy Lénárd gyakrabban eljött, hogy az egészsége miatt aggodalmaskodott! Elégedetten hallgatta a férfi szórakozott, közönyös beszélgetését. Végre a kis szobalány bejött vacsorához teríteni, Lénárd sem várhatott tovább.

Mikor a lakásból kilépett, szemben a lépcsőház gázlángja mellett egy aranyos szőke fejet látott megcsillanni, egy sötét matrózkalap alatt. A folyosón találkoztak.

- Hol volt? - kérdezte Lénárd suttogva, olyan hangon, mint egy szerelmi vallomás és megfogta a leány feléje nyújtott kezét.

- Nem tudom, - felelt Magda, éppen olyan halkan.

- Miért nem várt meg? - kérdezte sürgetően, szinte szemrehányólag; eszébe sem jutott, hogy nincs joga ezt kérdezni, sőt úgy érezte, megkövetelhetne volna, hogy várjon rá.

A leány egy pillanatig hallgatott.

- Vártam, de már nem bírtam tovább... Azért mentem el egy kicsit sétálni... és éppen akkor jött.

- Bocsásson meg nekem, bocsásson meg, - súgta kétségbeesetten, de a leány nem értette miért, talán maga a férfi sem. Valami hatalmas elérékenyülés könyeket csalt a szemébe.

- Jó éjszakát!

- Jó éjt!

De még egypár pillanatig fogva tartották egymás kezét, azután Lénárd Sándor elsietett végtelen boldogsággal szívében, - haza. A világért sem ment volna most a vendéglőbe vissza, nem akart gondolni a tegnap estére, nehogy még gondolatában is találkozzék az a kettő. Szinte

kinevette magát, hogy miért is szenvedett tegnap olyan nagyon, amikor tulajdonképp csak boldognak kellene lennie.

- Éppen most ment el Lénárd, - mondta Ágnes, amikor Magda bejött.

- Igen, találkoztam vele... a kapuban. - Maga sem tudta miért hazudott, de olyan természetesen jött, mintha csak együtt született volna a szerelmével. Gyöngéden megcsókolta Ágnest, egyszerre eltűnt minden nyugtalansága.

V.

Oroszi Eliz nagyon kellemes otthont rendezett be magának. Festői izlése megtartotta a középutat, a banális polgári butorozás egyhangúsága és az atelier-stilus rendetlensége között. Egypár régi butor az apai házból adta meg a sötét alaptónust és egynéhány vidám pleinair-kép a világosabb színfoltokat. Könyvek heverték az asztalán, egyszerű festőállványa a szögletben állott. De azzá a lakást, ami volt, az Eliz egyénisége tette, egész külseje, halvány színű nemes arca, magas alakja művészies, egybeszabott ruhájában.

Volt egynéhány ismerőse és bár társaságban elég szívesen látták, mégsem volt társasága. Mintha mindegyik már egy bezárt egységet alkotott volna, igazán bizalmasan, meghitten bejutni egyikbe sem tudott. Gyakran érezte magát elhagyottnak és egész télen mind többször föltűnt előtte a nagy elkeseredett: Miért?

- Miért is fogtam bele? Miért is jöttem ide?

Egypár hónap alatt belátta, hogy a festőiskolában nem tanul eleget, de nem volt elég önállósága, hogy áttörje az iskolai korlátokat. Gyűlölte azokat az apró kis lapos virág-akvarelleket, amiket másolgatott és egyetlen egy embert irigylet a világon: egy kicsi, pupos, bársonyzekés leányt, aki sokszor éhezett, de napokig járt kint a tavaszias időben a közeli falvakban gyalog, porosan, éhesen, egész csomó vázlattal térve vissza, csodálatos képekkel, amiken vad színfoltok, elrajzolt emberek és lovak voltak. Eleintén nem szerették a tanárok, de egyszer aztán kijött a festőiskolába a nagy Mester, rámutatott ezekre a vázlatokra és kijelentette, hogy ez az egyetlen teremő tehetség köztük. De mikor bemutatták neki a csodálatos kis teremőst, akinek szemeiből szinte lázas boldogság sugárzott, a Mester csalódottan mondta:

- Leány?

Aznap éjjel Oroszi Eliz be sem tudta hunyni a szemét, másnap pedig elhatározta, hogy megpróbál írni. Lehetetlen, hogy ne tudjon valamit teremteni; érzi, hogy van mondanivalója, csak nem tudja, hogy mivel fejezze ki. Hátha tollal?

Volt egy zsidó ujságíró ismerőse, akivel a festőiskolában ismerkedett meg és aki egy nagy lapnak volt a kritikusa. Két tárcáját közölte a lapban s Elizt boldogsággal töltötte el az a tudat, hogy ő is alkotott valamit és amikor az ismerősök dicséretekkel halmozták el, el is hitte. Hanem a legutolsó novelláját Derzsi visszahozta.

- Miért? - kérdezte Eliz lehangoltan, - ez sem rosszabb, mint a többi.

- De nem is jobb, - felelt a kis fekete ember, azzal a kiméletlen nyíltsággal, amely ebben a fajban a mindent szétboncoló kritikai szellemmel egyesül. - És ami főbaj, ismétli magát benne.

- Már is? - kiáltott föl Eliz keserűen.

- Igen és éppen azért jó lélekkel tanácsolom, hogy térjen vissza ecsetjéhez és ne forgácsolja szét a tehetségét.

- Nekem nincs semmihez tehetségem.

- Ne keseredjék el mindjárt Eliz kisasszony, tehetsége mindenesetre van és gyakorlattal és erős akarattal...

Eliz gúnyosan vágott közbe:

- Ilyen tanácsokért már kurtaszoknyás koromban kinevettem a nevelőnőimet; kiméljen meg a kiméletétől! Maga tudja legjobban, hogy sikerhez csak nagy teremő genie juttat és azzal szemben akarat-gyakorlat...

- A sikerhez? - kiáltott fel Derzsi, - a sikerhez egészen más kell.

- Ugyan mi?

- Ha akarja, elmondom erről a teoriámat, de előbb engedje meg, hogy rágyújtsak egy cigarettára.

Eliz kinyitotta az ezüst cigaretta-dobozt és megkínálta.

- Engedje meg, hogy a magaméra gyújtsak rá. Maguk hölgyek rettenetes rossz cigarettákat szoktak tartani. Még csak most kezdték a dohány élvezetét, és kielégíti minden füst, csak füst legyen. De nekünk férfiaknak már erre nézve kifinomodtak az érzékeink.

- Kérem, kérem, nem a nikotinizmus átöröklését akarta elmondani, különben pedig kaszinói cigarettákat tartok. Hát csak gyújtson rá a magáéra! - és Eliz becsukta a dobozt a fiókjába.

Derzsi komikus kétségbeeséssel tette össze a kezét, de Eliz rászólt: - Tehát a siker?...

- A siker egyszerűen alkalmazkodás.

- Azt hiszem, inkább véletlen.

- Nem, kisasszony, az nem véletlen, hanem egy nagy természeti törvény érvényesülése. A siker a társasági létföntartás eredménye. Ha létedet fönn akarod tartani, alkalmazkodjál a körülményekhez. Azt mondják, az angol-szász fajnál sikert a munka biztosít, mert a társadalom a munkán alapul, no meg a vallásos regény, mert a másik oszlopa a vallás. A német úgy megunta a „Biederkeit”-ot és az „Ewig weibliche”-t, hogy náluk már csak valami cenzura-ellenes dologgal lehet hatni. Nézze meg a német írónoket.

- Nem hagyná el a történeti bevezetést?

- Kérem, ez ethnologiai bevezetés volt. Nálunk sikerről csak Pesten lehet szó, mert csak itt van központ. Itt van meg minden külső eszköz hozzá: társas élet, hirlap, színház, közönség, klikk...

- És író!

- Nem! Író vagy művész lehet vidéken is, de siker nem. És mivel ez a város olyan csodálatos vegyülete különböző embereknek és fajoknak, a társasági létföntartás a legpontosabb egyéni alkalmazkodást kívánja meg. Nézze meg, hogy érintkezik a legporosabb bürokrácia a bohém-mel; sváb, tót, magyar eredetű, sőt itt-ott zsidó is... mindegyik magával hozza vidékének nyelvét, jó és rossz tulajdonságait, - de különösen a rossz tulajdonságait. Már most ezeknek mindnek tetszeni kell, mindegyikkel a maga nyelvén kell beszélni...

- Egy kissé homályos a teóriája.

- Vegyünk hát konkrét példát. Oroszi Eliz sikert akar. Gentry és keresztyén... Ha zsidó volna, annak is meglennének a maga előnyei, a zsidó társaság bámulatosan viszi a maga párt-

fogoltjait. - De hát Oroszi Eliznek először a maga gentry-társaságában kell helyet találni; nem abban, amelyikben csak bostont táncolnak, - azt csak akkor ajánlanám, ha cimbalmozni, vagy hegedülni tudna, - hanem abban, ahol a fiúk miniszteri hivatalnokok és írók egy személyben, a lányok pedig francia regényeket olvasnak. Ebből csak egy lépés az előkelőbb írói és művészi társaságokba. A főklikkek közül valamelyikbe okvetlenül be kell jutni: alig van három-négy, és mindegyiknek megvan a maga nagy-mogulja. Egy ilyen társasághoz hozzá kell kötni magát, mindenben vele tartani, a hozzá tartozókat dicsérni, a nagy-mogult imádni, mindenki mást a klikken kívül lenézni és hülyének tartani. Más klikkhez tartozót, vagy pláne a másik nagy-mogult dicsérni - felségsértés! A klikk lassanként be fogja vinni magát a saját lapjaihoz, kölcsönbe dicsérni fogja, és a könyveiről magasztaló kritikát ír. Irodalmi műveltség tekintetében ismernie kell az összes ma megjelenő tárcákat és verseket, ellenben minden tíz évnél régebben megjelent író: vén számár!

- Maga a legrosszabb nyelvű ember...

- Kérem, csak hallgasson meg végig. Ez még csak a klikksiker, - a kisebbik. Ha ez megvan, akkor kezdjen lassan kifelé is mozogni. Ez a klikk lesz ugyan mindig az otthona, a mentsvára, de ismerkednie kell tovább. Egész télen folyton társaságba, zsurokra, premiérekre, estélyekre, fölolvasásokra járni, - nem szabad egy fiakker, vagy egy fehér keztyű miatt sehonnan elmaradnia! Arisztokratákkal és politikai nagyságokkal meg kell ismerkednie: erre legalkalmasabb a Műpártolók társasága, ahol kitűnő konneksziókat szerezhet. Nyisson maga is szalont, legyen egypár érdekes embere, önmaga legyen szép és szellemes, legyenek olyan kijelentései, amire az emberek hanyattvágódnak, hadd foroghassanak a társaságban speciális Oroszi Eliz-féle mondások! - és végül barátkozzék az ujságírókkal is és ne zárja be előlük a panajottjait a fiókba.

Eliz hangosan felkacagott és nemet intett.

Derzsi búsan gyujtott rá megint a saját cigarettájára.

- És nem szabad ebből a társaságból senkit sem szeretni?

- Micsoda telhetetlenség! Maga sikert és szerelmet is akar? Talán elég volna az egyik is.

- Nem szerelmet értettem, - felelt Eliz megvető ajkmozdulattal.

- Egyáltalán figyelmeztetem, hogy az érzelmek ártanak a sikernek.

- És az eddigi barátaim?

- Nehogy azokat is vinni akarja! Semmi fölösleges ballaszt.

- És meddig tarthat az így szerzett siker?

- Óh évekig! Csak tudjon idejében visszavonulni, mint az ügyes színész, mielőtt az új nemzedék kiteszítja. Akkor maradjon meg a klikkben mint pártfogó és fiatal tehetségek fölfedezője.

- Tudja, hogy utálatos, amit beszél?

- Tudom, de azért maga mégis meg fogja tenni.

- Ohó!

- Igen, mert nem arra született, hogy apró kis tanulatások árán érjen krajcáros sikert. Már pedig ezt akarja elérni, látom, csak rossz úton kezdte.

Kint csöngettek.

- Na, már megint jön valaki, - szólt türelmetlenül Derzsi, - pedig én akkor szököm, ki nem állhatom az általános társalgást.

- Mert akkor nem engedik mindig magát beszélni.

Lénárd jött be, Derzsi pár perc múlva eltávozott; érezte, hogy mennyire ellentétes elem, akivel találkozik: nem tudtak volna egymással mit beszélni. Csak asszony tudja egy perc alatt teljesen megváltoztatni a társalgás hangját.

- Miféle Derzsi ez? A jófajtákból való?

- Deutelnek hívták.

- Csókolom kezét, nem cigarettázom!

- Ez a Derzsi most visszahozta egy novellámat.

- Na ez hallatlan.

- Agyonkritizálta.

- Óh persze az a mindent disszolváló zsidó szellem olyan mint a választóvíz, még az aranyat sem kiméli.

- Mikor látta Ágnesékat?

- Körülbelül egy hete. - Lénárd hazudott, maga sem tudta miért, mert tegnapelőtt volt náluk.

- Hát Gregovicsék mikor utaznak el?

- Óh csak május végén. Erzsike vérszegény, Franzensbadba mennek, és onnan a Tátrába.

Egy percig elhallgattak.

- Eliz nagysád mikor volt a Nemzetiben?

- Mostanában csak az operát kultiválom: Wagner és Wagner.

- Hát képet mikor látunk már a műcsarnokban?

- Óh ki tudja!... Talán... - és egyszerre eszébe jutott, amit Derzsi beszélt, az összeköttetések... a siker... - No de gyujtson rá igazán!

- Csak ha Eliz nagysád is.

Magda érkezett; csodálatosan friss és piros volt. Az orrát jól odadörzsölte az Eliz arcához. - Ugy-e hideg! - S aztán közönyösen nyújtott kezét Lénárd Sándornak. Félórai beszélgetés után együtt mentek el.

Eliz utánok nézett az ablakból. - Mindent összevetve, ezek tulajdonképp megbeszélték ezt a találkozást. Pedig Lénárd még csak most végez, a szülei nem fogják megengedni, és különben is, nem tudom elég megbízható ember-e?

De aztán elfelejtette a dolgot, a maga gondja foglalta el.

- Igaz, olyan a szelleme, mint a választóvíz, - ismételte a Lénárd mondását Derzsire gondolva - de ő legalább tanácsolt valamit, amit ti sohasem tesztetek.

VI.

Kivirágzott a tavasz a Kálvin-tér és a Kossuth-utca sarkán, és az áprilisi ragyogó nap megaranyozta a sötét aszfaltot, a nagy bérkaszányákat és világoszölddel kezdte bevonni a Gellérthegyet. Félév óta először tekintett le kék ég az utcán tolongó emberekre. A fénylő sárga villamosok vidámban csilingeltek az utcai gesztenyefák között, amelyeknek vastag vörös rügyeiből a fiatal levelek legyezője kezdett szétterülni.

A téli társaság még nem oszlott szét, még tart a színházi évad, - de délben a korzón világos ruhák, virágos kalapok képét verik vissza a kirakatok nagy tüköruvegei. Ilyenkor igazán érdemes szépnak lenni!

Lénárd Sándor Elizzel találkozott, - hiszen az emberek annyira ismerősök, hogy szinte kisvárosias, - de tovább sietett. A vámház előtt a Dunaparton várta Magda, hogy együtt sétáljanak a Gellérthegyre. Majdnem mindennap találkoztak így házon kívül, a Lénárd gyöngye lelkiismeretfurdalására. De, végre is otthon nem beszélhettek, - Ágnes olyan hideg és józan volt!

Már kora tavasszal megkezdődtek az órákig tartó séták, kar karban, ostoba kis viták, féltékenykedések, pörölések, kibékülések: csupa képzelhetetlen, újra, meg újra fölfedezett boldogság.

Megálltak fent a hegyen. Csönd volt, ilyenkor még nem igen találkoztak sétálókkal. Alattuk a nagy házak csupa gyermekjátékokká lettek, csak a kémények piszkos füstje mutatta, hogy élnek bennük emberek, - szegények! - akiknek fogalmuk sincs róla, hogy mi a boldogság. Szembe velük a Duna ragyogó szalagja futott, mint egy fényesre csiszolt üveglap: csak ott messze a Lánchíd tájékán vésett bele sziporkázó sávot egy propeller, mint egy gyémántköszörű.

Sokáig hallgattak; - olyan jó volt együtt hallgatni!

Azután egyszerre Magda rákezdte gyerekes kérdéseit: - leugranál velem együtt innen? - Bolondos gyerek? - No, ugy-e nem tennéd meg!

Lénárd elhúzta a leányt a meredek széléről.

- Lesz ennek valaha vége?

- Minek?

- Nohát a mi boldogságunknak.

- Soha!

Álmodozva tekintettek egymás szemébe.

- Nézd azt az öreg asszonyt - ott - ott... azzal az ócska, csíkos napernyővel; vajjon mi is megöregszünk valaha?... Vajjon volt az is szerelmes, egyszer?...

- Úgy mint mi, soha!

- Szegény.

Azután mégis csak haza kellett indulni.

- Csak egyszer egy kicsit hosszabb időt tölthetnénk együtt, - sóhajtott Magda; - csak egy délutánt, milyen jól kibeszélhetnénk magunkat.

- De mit mondjunk Ágnesnek?

- Hát nem mondhatnánk meg neki az igazat?

- Nem, nem, - már annyiszor mondtam, hogy az nem lehet; ő mindent megakadályozna.

- Hát van valami rossz ebben?

- Semmi, semmi, édesem!

A hidon túl elbúcsúztak.

- Miért nem kísérsz soha haza? - kérdezte Magda leverten az elválás miatt. - Úgy nem szeretem ezt a titkolódzást!

- Ha majd egyszer egy délután hosszabb ideig beszélgetünk a jövőnkéről is, mindent megmagyarázok.

- A jövőnkéről, - ismételte Magda elgondolkozva és nézte a fel-felcsillanó ragyogó vizet, a távoli part kanyarodását és egy nagy hajó füstjét, amely lassan húzódott visszafelé. - A jövőnk! - és valami aggodalmas szorongás szállt a szívébe.

Hazafelé menet egy csomó virágot vett Ágnesnek. Úgy szeretett volna a nyakába borulni és megmondani neki mindent, de Ágnes mindig olyan komoly volt és olyan fáradt, hogy nem mert szólani; meg Sándor is megtiltotta.

Ágnes az őszi szigorlatra tanult és hallgatagabb, komolyabb volt, mint máskor. Lénárd olyan ritkán jött el. Eliz is hazament husvételre; éppen amikor a legnagyobb szüksége lett volna a biztatásra, segítségre, akkor hagyták el a barátai. De nem szólt róla senkinek. Az a zárkózottság, amelyhez a saját lelki életében hozzá szokott, mintha még növekedett volna benne. Előre tudta, hogy bármi jöjjön, egyedül kell elviselnie, - az ő lelke nem ismerte a közlékenységben való megosztozást, a más lelke által való megkönnyebbülést.

Mióta élete célját kitűzte volt, csak egy utat látott maga előtt, amelyet kész volt behunyt szemmel is követni, félre nem nézve, nem törődve semmivel. Az élet aztán néha erőszakkal fölnyitotta szemét, - csak hogy mindig egy lépéssel későn. Nem nagy akadályok, apró, előre nem látott körülmények tolakodtak elé, és ő, aki nem ért rá sem jobbra, sem balra nézni, csodálkozva látta, mivé fejlődtek a dolgok, mellette és nélküle.

Ilyenkor meglepődött, hogy mennyire távol él az emberektől; azt hitte, azok zárkózottak iránta és ez növelte saját zárkózottságát és bizalmatlanságát.

Lassankint valami aggodás-féle lehangoltság férközött belé, amely nyugtalanná tette lelkét, de nem világosabban látóvá. Mintha mindig félt volna, mert sohasem tudta, mikor bukkan föl mellette valami váratlan fejlemény.

- Hová fogunk menni? - kérdezte Magda azon a délután, amire már olyan régen számítottak. Minden kirándulóhely telve volt emberrel és a hajók fedélzetéről messzire virítottak a női kalapok.

Hát csak megindultak úgy találomra a Duna mentén, csak minél messzebb a várostól. Az apró habok ezüstösen csillogtak, színeket játszottak, fáradhatatlanul váltva föl egymást, csak ha egy felhő suhant el felettük, szürkült meg valamennyi: és Magda nem tudta a szemét levenni arról a ragyogásról. Már régen kiértek a városból, amikor egy kis zöld sziget tűnt föl a fényes vízből.

- A Senki szigete, - kiáltott föl Magda és Lénárd nem akarta az örömét rontani.

Egy révész állott a part mellett barna csónakjában; átvitte őket és a Szunyogsziget zöld fáinak lágy, titokzatos csendje befogadta. Járatlan ösvényeken mentek, a galyakat elhárítgatva, egymáshoz hajolva; a hallgatag természet elkomolyította őket is.

Egyszerre valahogy a Duna partjára jutottak; a víz halkán csobogott, mint valami barátságos kis patak, és amint ott állottak, a lehajló fák eltakarták a túlsó partot, hogy igazán egyedül lehessenek. Magda Lénárd vállára hajtotta a fejét.

- Olyan boldog vagyok, - suttogta. - Én nem is tudom, hogy lehet valaki ilyen boldog.

A férfi átkarolta és magához vonta, puha aranyhajába vesztek csókjai.

- Nem is tudom, megérdemeltem-e ezt?... Vajjon, vajjon én Istenem, megérdemeltem-e én ezt a boldogságot?

A Duna csak tovább csobogott a lábaiknál. Magda lehuzta a keztyűjét és lehajolva, fehér ujjait belemártotta a hűvös vízbe, azzal a mozdulattal, magas alakjának azzal a meghajlásával, ami mindig elragadta Lénárdot; és milyen csodálatosan fehér volt a nyaka, amint sötétkék ruhájából kilátszott, amikor a víz fölé hajolt.

Magda ijedten rántotta vissza a kezét... valami sikos kavicshoz értek az ujjai.

- Hideg volt? - kérdezte Lénárd és gyöngéden megfogta a nedves kezét.

- Hideg?... igazán nem tudom.

Lénárd ledobta a tavaszi kabátját a fűre és egymás mellé ültek. Szorongva érezte, hogy itt volna az idő a jövőről beszélni és gyáván hallgatott. És hallgatva, várva néztek maguk elé a homályosodó vízre, amelyet a fiatal lomb visszaverődő színe és kavicsok gyöngyházzragyogásúvá tettek.

Magda hirtelen odafordult Lénárdhoz:

- Sándor, - mire gondolsz?

És a férfi a soká habozók hirtelen elhatározásával felelt: - Arra, ha majd te az én kis feleségem leszel...

Magda nem látszott meglepettnek; szempillái kissé megremegtek s jobban megszorította a férfi kezét. - És te az én férjem... jó kis uram...

- De az még csak nagyon soká lehet.

- Mi az a nagyon soká?

- Még legalább három év. Mert látod nincs állásom, mikor fogok én még keresni! Pénz nélkül...

- Óh ne beszélj erről, - gyűlölök pénzről hallani... három év! mi az? Hiszen már öröktől fogva szeretlek és örökké foglak szeretni, - mi ahhoz három év? Itt fogunk ülni a Duna partján és nézni, nézni, hogy folyik le a víz... és viszi, viszi magával a percek, órákat, napokat és egyszerre csak elmúlik a három év...

Olyan csodálatosan mosolygott hozzá, mintha maga is elhinné ezt a mesét.

- Magda! én tiszta szentem! - kiáltott fel a férfi. Szenvedélyesen csókolta meg a leány száját, akinek kissé csodálkozó, mosolygó, tiszta tekintete olyan közelről hatolt a lelkébe, de ajkai hidegek maradtak. Lénárd kétségbeesetten dobta le magát a földre és arcát a leány ruhája ráncába rejtette, míg Magda elkomolyodva nézett le a barna férfi fejére és a széles vállakra, amelyek meg-megremegtek, mint valami belső zokogástól...

Nem igen értette mi történt... lassan, mintha a körülvevő csendben valami titokzatos, bizonytalan nyugtalanság támadna, a lelkébe lopózna, hogy a szíve is összeszorul belé. Valami homályos érzés, amit eddig nem ismert... és az a bizonytalan nyugtalanság csodálatos félelemmé lett attól az idegen hatalomtól, amit magában érzett és amire nem tudott ráismerni.

A vér a fejébe tódult.

Igen, igen, - félt önmagától... a másiktól... a csendtől és a habok suttozásától... a homálytól és mindentől, ami itt körülvette.

Ijedten fölsikoltott.

Lénárd fölugrott:

- Magda!

- Gyorsan, menjünk, - fuldoklott a leány, - hiszen egészen sötét van!...

Lénárd ránézett reszkető alakjára, tiszta szemébe, amelyen most homályos árnyak suhantak át.

- Siessünk, siessünk! - sürgette a leány ijedt, zavart mosollyal és előre futott.

Lénárd Sándort végzetlen szomorúság lepte meg. Mindent megértett, és tudta, hogy soha, soha többé nem fognak ilyen tiszta, boldog órákat együtt tölteni.

VII.

Már május végén meleg nyár nehezedett rá a házakra: lefüggönyözött ablakok megett pongyola asszonyok készültek fürdőre, falura, - de künt az utcán még nem hagyták el magukat és fehér bluzok, virágos batisztruhák, ragyogó színű kalapok suhantak el az árnyékos oldalakon.

Eliz jött be Ágneshez, nagy florenci szalmakalapját ledobta, hogy a pipacsok csak úgy rezegtek rajta és elkapta a könyvet a tanuló elől. Belenézett - pfuj! - kiáltott föl és becsapta.

Ágnes elnevette magát!

- Bizony nektek is jobb lenne az anatómiával többet foglalkozni.

- Az más! Az egészséges test gyönyörű, de a beteg - pfuj!

- Oh te szívtelen művész-temperamentum!

- Már most mondd csak őszintén, Ágnes, mikor akarsz egy kicsit pihenni?

- Majd ha a meleget már igazán nem lehet kiállani.

- Akkor le fogsz jönni hozzánk Orosztelekbe; tudom, hogy Magdát úgyis elviszik Zsuzsák a Balatonra. Majd meglátod, milyen vidám familia vagyunk mi. Köztünk minden betegséget elfelejtesz!

- És akkor megbukom a szigorlaton.

- Te és megbukni! hiszen okosabb vagy mint egy egyetemi professzor, - kiáltott fel Eliz mély meggyőződéssel.

Ágnes pedig gyorsan számolni kezdett magában, hogy vajjon az utiköltségek és a Magda nyaralása kitelik-e a nyári negyedévi pénzből? Mert a függetlenségért való küzdelemben a legnagyobb ellensége az asszonynak: a pénz.

Stadler Ferinek szülői örökségképpen maradt egy kis szőlője a Balaton mellett, egy három-szobás pajtával, amit, mióta a filloxa elpusztította a szőlőket, villa gyanánt kiadott. De most, mivel Zsuzsa várandós volt és betegeskedett, maguk mentek oda hatheti szabadságra.

Magda szívesen tartott velük, hogy Zsuzsának segítsen. Mivel Lénárdnak úgy is haza kellett menni a szüleihez, egészen közönyös volt előtte, hogy hol tölti azt az időt, amíg tőle távol van.

De a Magda lelke csodálatos átváltozáson ment itt át. Eddig olyan kevésbé ismerte az életet! Kissé későn fejlett ki, tizenhat éves koráig egy vénkisasszony nagynénjénél lakott, aki pedáns és levendulaszagú volt és német regényeket olvasott. Magda nagyon únta ezeket a könyveket. Nyomtalanul ment el felette a regényekből tanult és az azokon átérzett gyermekszerelmeknek a kora, nem voltak sem fiatal tanárai, sem fiúpajtásai, akiken kipróbálhatta volna az érzélgést.

Első nagy szerelme női mivoltának teljes testi és lelki tisztaságában találta; érzékisége is csak lassan ébredt föl szerelmében és alig jutott öntudatára, hogy mi az. Sokat volt magában és ez egy kissé közönyössé tette mások iránt, de megvolt benne a szépek természetes önzése is, akik a hódolatot annyira megszokják gyermekségüktől fogva, hogy egész természetesen mindenütt központnak érzik magukat.

Magda nem nagyon szerette a Zsuzsák kicsinyes életét, Stadler túlságosan fölényesnek találta szép sógornőjét, Zsuzsa pedig féltékeny természetű volt és bár józan esze küzdött ellene, mindenki, aki szebb volt nála, úgy tűnt fel előtte, mint titkos ellenség, aki el akarja hódítani az ő széptermetű, rózsaszínarcu, szőkebajuszu urát.

Nem is volt valami nagy bizalmasság a nyaralók között. Magda ki sem ejtette a Lénárd nevét, bár alig volt egy pillanata a napnak, amikor ne gondolt volna rá.

Milyen más szemmel látott mindent - a múltban és a jövőben is. Egyszerre megismerte egy fiatal pár életét, szerelmes bizalmaskodásait, az egy szobában lakás sok, csodálatos rejtelmét; - tréfás kis célzásokat hallott, amiket nem értett, csak sejtett és a jövőre gondolt, aki mindjobban megnehezítette anyja lépteit.

Mohón olvasta a szerteheverő jó és rossz regényeket és egyszerre felnyílt a szeme. Néha pirult a múlt ostobaságaiért - és remegni kezdett az ajka, ha a jövőre gondolt. Fél éjszakákon könyökölt ki az ablakon és nézte a sötét vizet, amely lomhán terült el előtte, mintha a végtelenig terjedne.

Egy este Lénárd váratlanul megérkezett.

- Nem birtam ki tovább, hogy ne lássalak.

- Miért nem jöttél régebben?

- Nem lehet... nem lehet a szüleimtől. Így is örökös a szemrehányás, hogy olyan ritkán látnak.

A domb aljában sétáltak. Fönt a kis ház kivilágított ablaka mint két éles szem őrködött, lent a Balaton zúgása kísérte beszédjüket. De ők semmit sem hallottak.

- Nem szeretsz eléggé, - suttogetta Magda.

A férfi megfogta két kezével a fejét és szenvedélyesen csókolta meg feleletül az ajkát.

Léptek közeledtek. Zsuzsa messziről kiáltott rájuk:

- Magda, késő van, haza kell menni. Jó éjszakát Lénárd!

Magda szédülve ment föl vele és odabent térdre rogyott az ablak előtt és úgy nézett ki a sötét férfialakra, amely sokáig mozgott még a parton.

- Még három év! Óh egy örökkévalóság!

VIII.

Olyan igazi falusi meleg nyugalom volt, amikor a szekerek által fölvert por is mintha megpihenne a levegőben, mielőtt az útszéli akácfákra leszáll, amelyek rezzenés nélkül, zizegés nélkül hajtják le fejüket.

Orosztelekben is a behüvösített szobában kellett ülni. Az Oroszi-lányok nagy virágos, bő batisztruhájukban feküdtek vagy kuporogtak a széles karosszékekben, csak Ágnes ült rendesen közöttük. Eliz hátrahajtotta a széktámlára fejét és két karját alátámasztotta, hogy a könnyű bő szövet hátrahullott karjairól, míg a lábát arra a székre tette, amelyiken Bella ült és varrt;

Tilda a pamlagon feküdt, a nyakától a lábáig belecsavarodva a batisztba és még hosszabbnak látszott, mint mikor fönnállt. Boris, lábait is föl húzva, úgy összekuporodott a karszékekben, mint egy túllgombolyag, amelyből két fehér kéz nyúlt ki, amint a könyvét tartotta, de nem olvasott.

Ezek a délutáni lankasztó órák voltak a legkellemesebbek. Végnélküli perelés közben bölcselkedtek az emberiség nagy kérdéseiről, beszéltek a terveikről, vagy apró pletykákat meséltek a környék lakosairól. Ágnes végignézett a hanyagon fekvő alakokon, akik jóleső kényelemmel élvezték az otthon nyugalomát.

- Milyen csodálatosan modernek vagytok, - szólalt meg. - Mindegyikötöket le lehetne festeni valami szép levelezőlapra.

- Különösen Eliz; amióta Pesten volt, jobb keretet tud adni a szépségének.

Eliz megvetően mosolygott, de érezte, hogy Borisnak igaza van. Nem sokat adott a szépségére, mert nem volt szerelmes természet és nem kívánt hódítani; de mióta belátta, hogy a szépség a siker egyik eleme, jobban megbecsülte ezt az értéket.

- Tulajdonképpen Párisba szeretnék menni, - fordította másra a beszédet. - Ez a módszeres tanítás kihoz a sodromból. Valami szabadabbra, valami nagyobbra vágyom...

- Már megint vágyol! De hamar kicsi lett Macedónia.

- Eliznek igaza van, - szólt közbe Ágnes. - Az ember olyan hamar azt érzi, hogy kicsi lett neki az a város, amit addig nagynak tartott: mindig ugyanazok az emberek, szűk kis érdekkörök, semmi nagy, minden törpe marad a vágyakhoz. De sokszor azt hiszem, hogy talán mindenütt így van, csak gondolkozni lehet tágkörűen, de élni csak szűken, egypár ember közt lehet.

- No én bizony nem vágyom sok emberre. Sok könyv és egy ember kell, akivel beszélhesek róluk.

- Egy ember, a jó barát! - vágott közbe Tilda. - Boris azt hiszi, hogy ő a legmagasabb tudománynak él, pedig egyszerűen csak flirtel, mint a legközönségesebb halandó leány.

- Semmiesetre sem vezettem tízéves koromban a mama ócska husos könyvébe naplót.

- De írtál szerelmes verset tizenöt éves korodban az elérhetetlen ideálról, aki a számtantanárod volt és akivel titokban kacérkodtál.

- Ostoba liba vagy Tilda és magadról ítélsz. Ha én megszeretnék valakit, nem volna szükségem flirtre és holmi aljas szerelmi játékokra. Éppen olyan nyíltan és egyenesen megmondanám, hogy szeretem, mint ahogy megmondom, hogy mi a véleményem egy bölcsészeti kérdésről. Elégge egyéniségnek és elégge egyenrangúnak érzem magam a férfival, hogy nincs szükségem holmi szolgai hazudozásra, szemforgatásra és magamkelletésre, hogy a férfit rántsam bele a vallomásba.

- És ha az a férfi azt mondaná, hogy köszönöm, nem kérek a szerelemből... phü, de rossz ez a cigaretta, ez megint bizonyosan valami házigyártmány.

- Az a férfi nem merné ilyen gúnyosan mondani, - kiáltott vissza Boris nekihevíltén, - mert éreznie kellene, érezni fogja, hogy nemcsak egy nőnemű kis testről van szó, hanem egy emberi lélekről, amellyel az ő emberi lelke szemben áll... Gazsi mi kell!?

- Csak benéztem, - felelt a félig nyitott ajtóból Gazsi, akinek a szeme csak úgy ragyogott a kíváncsiságtól.

- Hát csak nézz ki megint és tedd be magad után az ajtót, - kiáltott rá Tilda parancsoló hangja.

- Jó, jó! Megyek már! Úgy is tudom, megint illetlenségeket beszéltek...

Ágnes hangosan föl kacagott:

- Az öcsétek ugyan jó véleménynel van rólunk. Inkább engedjétek be.

- Ugyan kérlek, egy fiút! Hiszen tíz perc múlva éreztetni akarná férfiúi fölényét. Ezek már azzal jönnek a világra, hogy ők itt az urak: velük születik.

- Mint velünk az alárendeltség gondolata.

- Ugyan Ágnes, még te is!

- Igen, Boris, ma még így van. Sokszor gondoltam rá, hogy egy nagy társadalmi reformhoz faji reform is kell. Egypár nemzedék, aki már nem volt szolga: a rabszolgafelszabadításhoz, egypár nemzedék asszony, aki már nemcsak a tetszésért, a szépségért, a férfiért élt, hanem magáért is...

- Igen, ez jó menedék lesz a rút asszonyoknak.

- Azt hiszem, Tilda, hogy mihelyt az asszonyi értéket nem a férfi fogja meghatározni, nem lesz rút asszony a mai fölfogás szerint. Mint ahogy ma már nincs rút férfi intelligens ember előtt. De azt is hiszem, egypár nemzedék úgy meg fogja szokni és átörökíteni az önállóságot, hogy nem fog a nő a nyilvánosság előtt azzal az érzéssel állni, mintha... mintha...

- Mintha a ruhája is lehullott volna róla, - kiáltott föl egyszerre Eliz. - Igazad van, Ágnes, ez az atavisztikus érzés még abból az időből maradt meg, amikor az arcunkat is kellett takarni idegenek előtt és most szégyeljük, hogy meztelen arccal kell az emberek elé lépünk.

- Na ez már rettenetes túlzás, - kiáltott föl Tilda és megfordult a pamlagon, hogy a batiszt-szövet még jobban körülcsavarodott a testén. - Én eleget járok nyilvános társaságba, de ilyen érzésem sohasem volt.

- Társaságba? Oda sohasem úgy megy, mint Oroszi Tilda, az egyén, hanem úgy, mint az Oroszi-család egy női tagja, egy valahová tartozó rész, akit az egésznek megfelelő tiszteletben részesítenek: és te magad is érzed, hogy véd a család fogalma, a többi családdal való összeköttetés, a titkos öntudatlan társadalmi megegyezés, az az érzés, amely szinte dédelget, mert te a régi rendnek vagy a támasza. De lépj csak ki: mint önálló asszony, légy new woman és ugyanaz a társadalom először gúnnyal fogad, azután védekezik, minden módon.

- Én nem látom ezt a nagy harcot.

- Nem is látszik, csak az érzi, aki benne van: hogy lazul meg az a titkos védelem körülötte, hogy bomlik meg a társadalmi lánc, s hogy taszítja ki lassan azt a tagját, akit a régi értelemben többé nem használhat; nem vagy sem férjes asszony, sem leány, hova sorozzanak? Bizony nem tudom - és Elza utánanyult a kis kézi tükörnek a toalettasztalra és belenézett, - nem tudom, nem jobb volna-e... eh, ki tudja, érdemes-e a jövőért küzdeni?

- Hja, az élet küzdelem, - jegyezte meg nagy bölcsen Tilda, - de azért adhatnátok egy tisztességes cigarettát.

Boris hirtelen odanyújtotta a tárcáját.

- Kérlek, végy; legalább amíg füstölsz, nem filozofálsz, mert olyankor vagy a legtúrhetetlenebb.

- Na már akármit beszéltek - pattant fel Tilda - az egész nőemancipáció végeredményben lehetetlenség. Ha egyetlen nő sem akar férfit, akkor a világ kipusztul és akkor igazán kár volt ezért a nagy küzdelemért.

- Igen, éppen ez a nagy tévedés! - szólt bele Ágnes a vitába. - Ti régi asszonyok azt hiszitek, a nőemancipáció végső célja az, hogy egy csomó rövidhaju, rövidszoknyás, cvikkeres vénleány fejezze be a világrendet. Pedig dehogy: a férjes asszonynak éppen úgy szüksége van az emancipációra, mint a leányoknak.

- Hogy-hogy?

- Ma a legjobb és legboldogabb asszony fölolvad a családban, mert hiszen a többiekről ne is beszéljünk. De hogy a családnak is élhessen az asszony és a maga egyéni életét is élhesse: ez az emancipáció igazi nagy problémája.

- De a feleség nem kíván új rendet.

- Csalódot! Látod azt a sok ok nélkül boldogtalan asszonyt, aki régen boldog lett volna. Látod azt a sok könnyelmű asszonyt, akik nem érzékiségből rosszak? régen hű feleségek lettek volna. Ma nem találják, vagy keresik az egyéniségüket; mert vannak Nórák mindenütt, csak nem lépnek föl olyan becsületesen.

Eliz fölhevülten kiáltott bele:

- Igen, mert gondolkozó, szabad lénynek nevelik őket és akkor egyszerre csak férjhez adják. Igen, ez a helyes kifejezés: adják, valakihez, akinek pénz vagy törvényes gyermekek, szakácsné vagy kényelem, vagy legjobb esetben házi szerető kell. De hogy az asszony ebben a közös életben valami egyéni életet is kívánhat, arra ki gondolna?

- Na már pedig én azt mondom, hogy mégis a férjhezmenetel a nő természetes célja, - kiáltott föl Tilda izgatottan és haragosan dobta bele a cigarettáját a vízzel telt zöld üvegbe, ahol sercegve kialudt. Ez a beszélgetés éppen keresztelte az ő terveit.

- Igen, csak hogy a férfié is csak az, - kiáltott föl most már nekihevülten Ágnes is. - A természet a családot, a fajt akarja föntartani, semmi szüksége művészekre, írókra, politikusokra és nagy emberekre. De a társadalom más célokat is fejlesztett ki a férfi részére, egyoldalú előnyöket teremtett neki céljai elérésére és nem igen jut eszébe, hogy természetes céljára figyelmeztesse, mint a nőt. Csak a férfi részére találta ki, hogyan kell az egyéni és családi életet megegyeztetni.

Bella valamit foldozgatott és hallgatta a beszélgetést. Nem lehetett a fiatalos tüzi vitatkozást félbeszakítani, csak most, amikor egy kicsit elcsendesedtek, szólt bele nyugodtan.

- Mindenesetre első dolog, hogy a nő annyira szabad legyen, hogy választhasson. A saját felelősségére rendezhesse az életét és választhassa meg az élete célját.

Tilda fölemelkedett a pamlagról.

- Igen, ez az; és én is meg akarom választani...

Egyszerre valamennyien Tilda felé fordultak. Eliz nevetve hajolt előre:

- Nos, végre!

- Igen, én férjhez fogok menni!

Ágnes hangosan fölnevetett, hogy egész délutáni bölcsekedésük ilyen eredményt idézett elő, míg Boris gúnyosan hajolt meg.

- Szép! És milyen magasztos cél érdekében akar a kisasszony férjhezmenni, ha szabad tudnom?

- Azért, mert azt találom, hogy elég vénlány van már a világon, - felelt Tilda és félreérthetetlen célzással vetette föl a fejét. - Ideje, hogy fiatalabb nemzedék is jöjjön a világra!

Bella el akarta hárítani a keletkező vihart:

- Végre is Tildának igaza van, mindannyian saját kedvünk szerint választottuk meg az élet-pályánkat, neki is joga van hozzá.
- Könnyü nektek. Volt aki segítsen benne: aki tanulni akart, könyvet kapott, aki festeni akart, ecsetet adtak a kezébe...
- Aki stoppolni akart, annak elszakítottak egynéhány konyharuhát, - szólt közbe Bella és a világosság felé tartott kendőn figyelmesen nézett keresztül.
- Csak Tildának nem tesz senki egy férjet a karjaiba, - fejezte be Boris.
- Megint Tildának van igaza, - szólalt meg Bella újra, - kötelességünk segíteni a dolgán. Már most csak vallj színt!

Tilda izgatottan ugrott föl, s egy pillanat alatt lebontotta magáról a körülcsavarodott ruhát.

- Hát kellene valamit csinálni, hogy ne legyen a házunk olyan, mint egy ecetes korsó... valami kis mulatságot, hogy alkalom legyen ismerkedni.

- Mulatságot!?

- Nahát úgy értem: egy kis vacsorát egy pár cigánnyal, ha esetleg táncolni akarnánk. A kertet ki lehetne világítani, éjszaka fagylaltot és teát szolgáltatnának föl...

Olyan általános nevetés támadt, hogy még Tilda is zavarba jött.

- Ezt a tervet elég jól kieszelted!

Igy történt, hogy az Oroszi-leányok elhatározták, hogy nyári mulatságot adnak Tilda kedvéért, s amit ők elhatároztak, azt ki is szokták vinni.

IX.

Ágnes úgy érezte, mintha egy új világba jutott volna; lelkének a szárnyai nőni kezdtek, mint ahogy maga mondta. Volt valami nyugodt könnyedség az egész családban, ami őt is fölszabadította attól a nyomasztó, küzdelmes érzéstől, amelyet talán soha életében nem tudott levetkezni.

Megvolt Orosziékban az a könnyedség, ami a pénzzel jár. A pénznélküliség örökös kicsinyes rettegése lassanként az egész egyénre rányomja bélyegét: a szegénység titkolása zárkózottá teszi, valami aggodalmas lelki szorongást teremt, amelyet nem lehet lerázni, amely öntudatlanul ott lappang minden gondolat mélyén. Csak igazi művészlelkek, akiknek alig van más igényük, mint az a szép, amit a természet ad, tudnak ettől az érzéstől szabadulni.

Ebben a független, vidám környezetben Ágnes lelke mégis levetette lassanként a nyögöt, zárkózottsága tűnni kezdett, lelke megnyílt, először csak önmagának, hogy abban csodálatos dolgokat olvashasson.

Érzelgős pillanatok fogták el néha esténként vagy úgy megcsapta a forró nyár lehelete, hogy szinte beleborzongott. Úgy érezte, hogy nincs tisztában önmagával és fájni kezdett neki ez a félbizonytalanság.

És magányos sétáikon a lekaszált rét mellett, vagy a hangtalan, homályos erdei utakon, amikor gondolatai ráértek végre önmagával foglalkozni, kezdett bele látni a lelke mélységébe, mint valami csodálatos, nyugodt, tiszta tóba, amely egyetlen képet tükrözött vissza mindenütt és mindenünnen: a Lénárd Sándor képét.

És ő nyugodtan várta, szinte leste, hogy lesz öntudatosra benne egy mélységes, csöndes, hallgató, de kiirthatatlan érzelem, amely most olyan ismerősnek látszott előtte, hogy nem is tudta megmondani, mikor kezdődött. Eszébe jutott minden egyes találkozásuk, az a rettenetes téli este... és egyszerre a Lénárd képe összevegyült a bátyjával és könnyei lassan hullani kezdtek. Régi fájdalmát enyhítették az új érzelmek, de nem feledtették, csak úgy, mint mikor valami régi, száraz virág fölébe ujakat teszünk el emlékül.

- Gyorsan, gyere már öltözni, - kiáltott rá Tilda, amikor visszajött. Ágnes el is felejtette, hogy ma a bál napja van, pedig Tilda olyan izgatott volt, hogy alig lehetett vele bírni. Nagynehezen megegyeztek a meghívottak számára és személyében. Egynéhány ellenséges család összehívását nem lehetett kikerülni, - de legalább annál mulatságosabb lesz, - mondta Eliz.

Könnyű, csipkés, világos ruhákat hordtak be a nagy szekrényekből és minden tükör előtt egy leány fésülködött vagy fésültette magát.

Eliz föltette antik, hosszan lelógó fülbevalóját, kissé lefésülte a fülére a haját és hosszú, arisztokratikus nyakán olyan könnyedén viselte fejét, hogy amikor Tilda meglátta, fölkiáltott:

- Micsoda race-leány vagy te Eliz! - ami a legnagyobb dicséret volt tőle.

- Hadd fájjon a szíve ennek a sok léhűtőnek, - nevetett Eliz gondatlanul és összeszorított fehér fogsorát megnézte a tükörben.

- Kérlek Eliz, add ide a fehér csipkegallérodát, ha nem teszed föl, - könyörgött Tilda.

- Áhá, hát ezért voltam én race-leány, - gondolta Eliz, de csak ennyit mondott: - Nem tudom, illik-e a te alakodra?

- Megpróbáltam! - felelt Tilda elhirtelenkedve.

Mindenki nevetett és mindenki jókedvű volt. Tilda harmadszor bontotta le a haját.

- Kérlek Eliz, mondd el csak hamar a modern festészetet, - tudod a praerafaelitákat meg Burne Jonest, amiről a multkor beszélte... csak úgy a schlagwortokat... ha éppen szó jönne róla...

Eliz maga körül csavarta a fésülőköpönyegét, egy karosszékbe kuporodott és gyorsan elmondott egynéhány frázist. Remekül mulatott rajta, hogy készítik elő Tildát és olyan jókedvűek voltak, hogy mindenki elfelejtett filozofálni.

- Ruskin - igen, Ruskin, - ismételte Tilda a neveket. - Ez a hajtű nyom.

...Puvis de Chavannes? ez francia? Nem, a franciákat már ne mondd, én csak... de Julis ne húzza a hajamat... én csak az angol festéssel foglalkozom. Kérlek Bella, add ide az antik fülbevalódat, ha nem teszed föl!

- Szívesen, de ne képzeld, hogy olyan szép leszel, ha fölteszed, mint Eliz.

- Óh sohse félt engem! Eliz szép, de hideg, én jobban tetszem a férfiaknak.

- Ugy-e Ágnes, - szólt hozzá Eliz, - most azon gondolkodsz, hogy ime egy keleti jelenet: a rabnő felöltöztetése és vásárra vitele.

- Nem, igazán nem gondoltam semmit, Eliz.

- Pedig gondolhattad volna: de hát ez a te átmeneti korodnak az előnye, hogy a régi asszony is élhet a régi módon, mi is a magunk módján - és megölelte Ágnest. - De tulajdonképpen milyen csinos vagy te ma, szinte mintha valami belső tűz égne a szemedben.

Egyszerre mindenki Ágnes felé fordult, aki a haja tövéig elpirult. Tilda pedig vad galoppot kezdett lejtetni körülötte:

- Ime a new woman, aki belső tűzzel ékesíti fel magát a megvetett férfi tiszteletére.

- Tilda öltözz! Már jönnek, - kiáltott be Bella az ajtón, és az első kocsi begördült a följáróra.

Minden úgy folyt le, ahogy Tilda tervezte. Vacsora után megszólalt a cigányzene, a kert nagy köröndje körül meggyúltak a lampionok és a társaság egy része szétszórt a parkban. Bent ittak, kint táncoltak és mulattak és a juliusi csillagok világos ruhákat láthattak föl-föltünni a sötétebb, ki nem világított fasorokban is.

Éjfél után Ágnes keresztül ment a szobákon: Elizt kereste. Az ebédlőben csak egynéhány férfi ült még, akiknek a széke mögött a banda egyik fele húzta, valami csodálatos egyhangu dallamot. Jánosi, az Eliz Jánosija, lekonykölve a két kezére támasztotta a fejét és úgy énekelt közöttük határtalan szomorúsággal: Hajmási Péter, Hajmási Pál! A többiek meg halkan utána zümmögtek.

A nagy, ernyős lámpa élesen megvilágította az asztalterítőjét, csillogott a fehér és zöld üvegeken, az otthagyt vagy fölborogatott boros poharakon.

A Jánosi rövidre nyírt feketehaju feje az asztal fölé hajolt és mellette a cigány barna, előre-nyúló képe látszott, amint teljes lélekkel, bánatos megértéssel húzta: Hajmási Péter, Hajmási Pál!

A nagy ablakok nyitva voltak a park sötétebb része felé. Az éjszakai levegővel mintha a sötétség is beszűrődött volna a szobába, meghuzódva a távolabbi szegletekben; a tánczene gyorsabb üteme néha-néha behallatszott és közévegyült az egyhangu dallamnak. Ágnes meghatottan állt meg az ajtóban és úgy érezte, hogy ő is szeretne odakonykólni az asztalra a többiek közé és halkan velük zümmögni: Hajmási Péter, Hajmási Pál!

Eliz fogta meg a karját: - Gyere velem, mutatok neked valami gyönyörűt! - és magával vonta Ágnes a kivilágított kerten át, ki az országútra.

A hold utolsó negyede halvány, opálos fénnyel öntötte el az utat, balról a hegyek tejfehér ködfátyolukba burkolóztak és a csend lassan szállt feléjük a titokzatos, mély völgyekből: jobbról a fehér fénybe beleolvadt a kert vörös világítása, lampionok fénypontjai csillantak ki a nagy sötét fák közül, míg a hegyek ideszálló csendjével küzdeni látszott a kiszűrődő tánczene. De Ágnes mindig csak azt hallotta ki belőle: Hajmási Péter, Hajmási Pál!

- Óh ha festeni tudnék! - kiáltott fel szenvedélyesen, szíve mélyéből Eliz és megmarkolta Ágnes karját. - Ha úgy tudnék festeni, hogy minden rajta lenne egy nyomorult darab vásznon, minden, ami kívül és ami bennem van!

Ágnes átkarolta és meggyőzően mondta:

- Fogsz tudni, lehetetlen hogy ne tudj, ha így érzed.

A hátuk mögött, a kerítés orgonabokrain túl, léptek alatt zörrent a kavics és a Tilda hangja, valami kellemes, lágy, behizelgő árnyalattal csengett át hozzájuk. - Gondolja, hogy Ruskin méltányolná a Puvis de Chavannes...

- Óh a szerencsétlen - súgta Eliz Ágnesnek, - ez vesztébe rohan! A franciákról beszél!

- De hát kivel beszél?

- A fiatalabbik Jánosival, - Gusztival, - aki most jött haza Angliából. Halálosan blamálni fogja magát! - Azután halk nevetéssel folytatta: - Oda van az egész varázsa az éjszakának; egy szó és a tündérek elrepültek! Menjünk vissza.

- Tudta Tilda, hogy a fiatal Jánosit érdekli a művészet?

- Persze, hogy tudta; sőt most már látom, hogy az egész estély előre-készített terv volt, hogy ezt az asszonykerülőt idevonja. Tudod, attól félek, hogy mi önállóak lassankint nagyon is

rövidlátók leszünk és elvesztjük minden érzékünket az asszonyi furfang iránt. Félek, hogy minket még jobban rá fog szedni a jövő férfiai, mint a régi asszonyt, hacsak addig a férfi is meg nem fog változni.

Ágnes csak hajnalban feküdt le és félálmban még mindig hallani vélte a boldogtalan szerelmes hangját halkán-halkan dudolni: Hajmási Péter, Hajmási Pál!

Eliz a nyáron gyakran gondolt arra, hogy talán nem is megy vissza Pestre, otthon marad és félbehagyja a hiábavaló küzködést. De mikor az őszi napok beköszöntöttek, ő is csomagolt és kihajtatott a szomszéd falusi állomáshoz.

Nagyon is korán érkezett és mivel kint csepergett az eső, be kellett mennie a váróterembe. Bent dohány-, köszén- és valami meg nem határozható ételszag fogadta. Kinyitotta az ablakot és egy ideig kinézett a sáros udvarra: az apró tócsákban csillogott a víz, amíg a rucák oda nem futottak és föl nem keverték; lent az udvarban mindenféle apró ólak és ketrecek sorakoztak a szalmás szemétdomb mellett, amelyben egy kövér disznó turkált. Sáros, köszénporos emberek jöttek-mentek, kiabáltak az udvaron és vizes, piszkos ingük hozzátapadt a testükhöz. Egy rövidnadrágos gyerek mezítláb szaladt ki a kis lakóházból, mire kinyílt az ablak és egy éles asszonyi hang kiabált utána; a nyitott ablakon egyszerre kihallott a varrógép kattogása.

Eliz kedvetlenül fordult el. Bent egy nagy félig nyitott esernyő tolakodott be az ajtón, mely alól csak két nagy sáros csizma látszott ki. Egy borizü hang kérdezte:

- Bálint, hová lett a váróteremből az asztal?

- Elvitette kérem a főnökné tekintetes asszony, mert ma rétest nyújtottak rajta.

Végre előtűnt a kövér, vörös, szőrös férfiarc is az esernyő mögül.

Eliz kivette táskájából a könyvét és olvasni próbált. Az „Amitié amoureuse” valamelyik legfinomabb levelére nyitott, a lelki meg nem értés egyik gyöngéd analizisére, de egypár sor elolvasása után becsapta a könyvet. Ezt már igazán lehetetlen volt elviselni, ezt az ellentétet, ami a környezet és a könyv között volt; egyszerre úgy érezte, mintha ő benne volna az az ellentét, mintha testileg itt kellene élnie ebben a levegőtlen, szegény, kicsinyes környezetben, míg a lelke Maupassant-nal és Anatole France-szal társalog.

Végre megérkezett a vonat; csak akkor kezdte magát egy kicsit jobban érezni, amikor egyedül ült az elsőosztályu fülkében és repült a teste is arra, amerre a szelleme járt. Belátta, hogy soha többé nem tudna megválni a szellemi életnek attól a mozgalmasságától, amit megízlelt, de sokáig nem tudta újra kezébe venni a könyvet és fáradhatatlanul nézte a vonatnak naptól megvilágított, gyöngyházszínű gomolygó füstjét, amint repülésében foszlányokra szaggatta a szél.

X.

- Nemsokára vége lesz a sétáinknak; mit csinálunk a télen? - mondta Magda és kinyitotta az esernyőjét. Ott voltak a Gellérthegyen a Duna felett, megint Lénárddal, és az apró őszi eső megeredt felettük halkán, nagyon halkán és egy-egy levél siklott le a fáról a lábaik elé.

- Milyen más minden, mint a tavasszal volt! Hogy ragyogott a Duna, most meg csupa szürke fátyol minden.

- Menjünk le gyorsan, mert egészen átázol.

A Lénárd karjába öltötte kezét és gyorsan mentek le a csúszós, elhagyott ösvényen, sokáig hallgatagon; még az ő fiatal szívének is megérezte a hervadást.

- Mit csinálunk a télen; - ismételte Lénárd - és még a többi nyáron meg télen? A fiatalságunk legszebb éveit várással töltjük el és kapkodunk egy-egy morzsát a boldogságból, ami egészen a mienk lehetne. Óh Magda, egészen a mienk lehetne! És mi koldusok vagyunk!

- Ki tehet róla! - felelt Magda leverten és küzdött a könnyeivel.

- Ki tehet. Mindenki! Az egész világ! Ha itt nem leselkedne körülöttünk, hogy megtartjuk-e az ő ostoba törvényeit...

- Hát akkor tartsuk meg.

- Úgy beszélsz, mint aki nem szeret.

- Sándor!

- Bocsáss meg! Mintha mindenki összeesküdött volna a szerelmünk ellen, még ez a korán beállott ős is. A családom, akiket úgy szeretek, az is igába tart a pénzzel, az apám a szemembe nevetett, az anyám meg sírva fakadt, amikor házasságról beszéltem.

- Miért is függünk a pénztől valamennyien? A szegény azért, mert nincs neki, a gazdag azért, mert van. Ne is beszéljünk erről!

- Hát legalább mondd: hogy szeretsz és várni fogunk.

- Szeretlek és várni fogunk, - ismételte Magda lemondó hangon.

Egyideig hallgattak, azután Magda egyszerre valami csodálatosan komoly, megváltozott hangon szólalt meg:

- Emlékszel rá, mit mondott akkor este Ágnes... hiszen tudod... hogy lehet egy tisztább, társadalmi formáktól független szerelem...

- Nem, nem Magda! arra nem szabad gondolni! - kiáltott közbe Lénárd védekezve, mint akit a legtitkosabb gondolatán tetten kapnak, valami bűnös, rejtett gondolatán.

- És ha az az asszony felelős tudna lenni azért a szerelemért? - folytatta Magda. Megállt és fölnézett a Lénárd elfojtott indulattól megváltozott arcába. És a leánynak is olyan meglepően érett arckifejezése volt egyszerre, mintha egy perc alatt évek repültek volna el fölötte. De Lénárd éppen olyan komolyan felelt:

- Akkor a férfinak nem szabad azt elfogadni.

Nem beszéltek többet róla, de a kimondott szó, bármennyire küzdöttek is ellene, egyszerre világot vetett szerelmük legmélyére. Azt a titkos gondolatot szenvedélyük kicsiráztatta, a boldogság vágya pedig nagyra nevelte.

És ahogy az ős beállott, csakugyan beszorultak a szobába. Milyen unalmas esték voltak ezek hármában, a régi boldog délutánokhoz képest, amíg Magda lehajtott fővel dolgozott és érezte magán a Lénárd tekintetét, de alig szóltak egymáshoz; azon túl voltak már, hogy közönyös dolgokról beszélgetni tudjanak.

Ágnes fáradt volt és izgatott, alig néhány hét választotta el a vizsgáktól és a lassan folyó beszélgetést csak Eliz megjelenése élénkítette föl néha.

- Azt hiszem, van valami otthon készülöben, - mondta egy este. - Valami házasságfélét sejtetek.

- Hát megint két boldog ember, aki tisztességes, polgári módon révbe jut, - felelt rá Magda, kissé gúnyos árnyalattal a hangjában.

Lénárd megijedt, most még jobban félt, mint valaha, hogy Magda az idegességével elárulja magát...

De nem, a beszélgetés szerencsésen a feminizmus útjára terelődött és Lénárd most az egyszer örült neki, bár máskor véghetetlenül únta az újra meg újra fölhangzó érveket, amíg szemben ült a reá nézve legigazibb nővel, akinek egész lénye szerelmi odaadás volt. Rá sem figyelt a beszélgetésre.

- Hiába minden egyenlősítési törekvés, - hallotta egyszerre, - hiába, amíg a férfibecsület más, mint a nőé; amíg a mienket az anyakönyvvezető osztogatja s a nő érzelmei csak a világi előítélet korlátai közt szabadok.

Lénárd látta, hogy száll föl a vér a Magda arcába, hogy pirul el a haja tövéig, azután nem mert tovább reá nézni. Érezte, hogy el kellene téríteni a beszélgetést és nem tudta.

- Miért ne lehetne a nő is csak önmagának felelős, mint a férfi? - folytatta Ágnes és egyenesen Lénárdhoz fordult. Várt valami ellenvetést, hogy vitatkozhassék.

- A jövő majd csak meghozza a kibontakozást, - felelt enyhén a férfi, az Ágnestől annyiszor hallott kifejezéssel. Csak Magda érezte, hogy a saját jövőjükre céloz.

Ágnes azt találta, hogy Lénárd nagyon megváltozott; mintha nem is a régi jóbarát volna, mintha feszültség volna köztük, de nem tudott rájönni, hogy miért? És csak magát okolta, hogy olyan kevésbé igazi asszony, hogy még annak sem tud a szívébe belátni, akit szeret.

Ha legalább Magdának vagy Eliznek el tudott volna mondani valamit abból, amit érzett. Hiszen olyan keveset kívánt volna, csak egy kis gyöngédséget, egy kis szeretetet; de a torka összeszorult, ha a Lénárd nevét ki kellett ejteni és a saját bánata annyira elvakította, hogy semmit sem látott meg.

Pedig Lénárd néha percekig sétált a keskeny függő folyosón, a hideg őszi estéken, amíg Magda kijött, hogy egypár szót szóljanak, vagy titokban egy kézszorítást, egy csókot váltsanak.

Egyszerre októberben váratlanul szép őszi napok lettek. A városban mindenütt lehullott a falevél, de kint a környéken csodálatos színekbe öltöztek a fák, amelyek a tavasz és nyár színskálájából kimaradtak, olyan színekbe, amelyek a hervadó természetnek és a hervadó szép asszonyoknak állnak jól.

Lénárd és Magda még egypár boldog sétát tettek együtt. Hazudniok sem kellett Ágnesnek, hiszen ő sohasem vonta felelősségre Magdát: ez ellenkezett volna az elveivel.

Régebben Magda ilyen séta előtt saját lelkiismerete megnyugtatóására egy-egy engesztelő csókot nyomott az Ágnes arcára, vagy barna hajára. De most már nem gondolt többé semmire, nem volt többé lelkiismerete, nem tudta, hogy hazudik-e vagy sem, nem is gondolt vele; ez a nagy érzelem foglalta el egyedül egész valóját.

- Milyen csodálatos szépen, melegen hazudik a nap!

- Hová menjünk? - kérdezte Lénárd a leánytól.

- Emlékszel arra a délutánra a Szunyogszigeten? - Magda közelebb simult Sándorhoz és lassan megindultak a Dunaparton, mint akkor; megint átvitte őket a révész, talán ugyanaz volt? nem tudták. Tele voltak a tavaszi emlékekkel, de mindegyik a saját módja szerint gondolt rá: a leány mint valami elmúlt kedves, gyermekes álomra, a kifejtett asszonyi érzés öntudatával, a férfi egy kis kellemes büntudattal, ami nem nagyon háborgatta.

Egy kicsit szédülve léptek ki a partra.

- Vajjon hol is ültünk? Hogy összenőttek a bokrok, alig ismerni rájuk! Mennyi inda és mennyi, mennyi hiába kizöldült és lehullott levél!

Megint csak ott voltak a Dunaparton; talán ugyanazon a helyen? - talán máshol?

Ők nem voltak ugyanazok, az bizonyos. A Duna is fodrosabb volt, telve partja mellett a színes lehullott levéllel, amelyek egyik habról a másikra ringottak tovább. Szorosan egymás mellett ültek átkarolva egymást és szótalánul nézték a lebegő leveleket, míg a nap a megritkult lombokon át rézsut sütött rájuk és árnyékukat hosszan a földre vetette.

- Mintha azóta mindig itt ültünk volna, mintha az a sok-sok év már le is futott volna, csak mi nem vettük észre.

- Bár úgy lenne! - felelt a férfi és tehetetlenségében marokra fogott egy csomó levelet és a Duna felé dobta. De azok nem repültek bele a vízbe, hanem lassan, könnyedén keringeni kezdtek s visszahullottak a lábai elé.

- Milyen gyorsan sötétedik, - mondta Magda.

- Emlékszel, akkor hogy megijedtél?

- Most már nem félek, édes kis uram - és mosolygott, aztán hirtelen két könnycsepp futott végig az arcán; mintha csak a mosolya sírt volna.

- Ugy-e, ugy-e sohasem leszek én a te feleséged?

- Magda! - kiáltott fel Lénárd megrendülten, - ha tudnád, hogy mennyit szenvedek. Nem vagy-e a szivemben egyedül, örökre az én édes kis feleségem? Csak volna megoldás, akármiféle megoldása a mi helyzetünknek!

- Van megoldás! - felelt halkan, de határozottan a leány, - veled megyek, veled az egész világ ellenére!

A férfi sem igent, sem nemet nem tudott mondani, nem mert fölnézni a leányra; a szíve vadul dobogott és eszeveszetten csókolta a leány kezét.

A szürkület leszállt, sietniök kellett, a révész már várt rájuk.

Bent a csónakban Magda, nehogy a révész megértse, franciául kérdezte:

- Gondoltál te már a halálra? - Kihajolt a csónakból és belenézett a nagy víztükörbe, mintha a fenekéig akarna látni, de a folyó szöke leple átláthatatlanul terült el mellette. Lénárd ijedten ragadta meg a kezét... a csónak gyöngén megingott.

- Lassan a testtel, - dörmögött a révész.

A vámháznál szoktak elválni.

- Veled megyek, - ismételte Magda már harmadszor és karját erősen a másikéba fűzte. Lassan mentek tovább együtt, karjuk remegett egymás mellett. A meleg őszi este lágyan fogta körül őket, a sötét őszi estében lassan kigyultak az ezerszemű gázlángok, más ezeret gyújtva föl a Duna tükreben...

Ágnes aznap este korán elment. Elizzel együtt egy fölolvadásra készültek és azután vacsorára voltak híva. Magda nem akart elmenni.

- Rettenetesen unom a ti túlságosan okos embereiteket, - mondta Ágnesnek.

Amikor esteledni kezdett, Ágnes egy kicsit bosszankodott, hogy Magda még mindig nem jött vissza.

- Túlságosan hozzászokik a semmittevő élethez - gondolta; - ha túl leszek a vizsgámon, többet fogok vele foglalkozni.

Csak éjfél tájban jött haza Ágnes. Halkan ment be a hálósobába, hogy föl ne ébressze hugát, de Magda nem volt ott.

- Még mindig fent vagy? - kiáltott be a másik szobába, de ott is sötét volt. Meggyújtotta a gázt: Senki!

Aggodalom fogta el, valami nagy szerencsétlenség előérzete.

Kifutott a konyhába és fölverte a cselédet. Az fölriadva, ijedten kapkodott a szoknyája után, mintha őt kapták volna rajta valami mulasztáson. Végre magához tért és nagy nehezen kinyögte, hogy Magda nem jött haza.

- Nem volt itthon vacsorára sem?

- Nem!

- Csak feküdjék vissza.

Ágnes kétségbeesett bizonytalanságban jött ki. Ha valami szerencsétlenség érte! És átfutott lelkén minden veszély, amit egy nagyvárosi élet magában rejt.

Mit tegyen? Valamihez fogni kell! Kiment a levegőre, hogy égő fejét lehűtse. A folyosón a szomszédasszony az ajtaját csukta és kinézett. Az első emberi lény, akihez tanácsért fordulhatott és kapkodva mondta el az esetet.

- Kérem szomszédasszony, mit tegyek? Talán a rendőrséghez kellene fordulni...

- Na azt már ne tegye kisasszony, mert én bizony azt mondom, nem történt azzal semmi szerencsétlenség, legfeljebb ha magával vitte az udvarlóját.

- Az udvarlója? - kiáltott közbe megbotránkozva Ágnes.

- Na igen, - felelt a nyelves asszonyka, - az a barna fiatalember, aki annyit járt ide, akivel itt csókolózott a folyosón.

- De asszonyom, kikérem...

- Már lelkem akár kéri, akár nem, az úgy van; és én azt mondom, hogy jobban vigyázhatott volna a hugára, ha már magára vállalta, - és mérgesen becsapta az ajtót.

Ágnes lassan bement a sötét folyosóról, bent pedig leült a pamlagra és a térdére könyökölve, előrehajolva ült ott egész éjszaka, maga elé bámulva.

Magda és Lénárd! De hisz ez egész természetes volt, hogy is lehetett annyira vak. Magda és Lénárd! Persze, hogy úgy van, semmi kétség. Egy benső, halk szégyenérzet is hozzájárult fájdalmához: - Hogy is gondolhatott ő egy férfira Magda mellett! Ezer apró jel jutott eszébe... ezer bizonyága az igazságnak.

És ő megint nem látott meg semmit!... Sokszor úgy érezte, hogy nyitott szemmel néz bár maga elé, az öntudata elhomályosodik, belefáradva a kétségbeesésbe és az önvádba. Majd ijedten rettent föl, nem tudta első percben mi bántja, s csodálkozva nézett az égő gázlángba. És akkor megint keresztül nyilallott a szívéen: Magda és Lénárd!

Igyekezett mentegetni magát külső okokkal: a vizsgával, amely elfoglalta, az örökös távolléttel, amely miatt nem gondolhatott Magdára... de nem, nem! Igaza volt annak az asszonynak, neki kellett volna jobban vigyázni rá; magára vállalta s nem tett eleget a kötelességének. Mert önző volt, öntudatlanul, de önző. A saját szerelmére gondolt, a saját boldogságára, a saját hiúságára és ambíciójára és elfelejtette, hogy van mellette egy gyermek, akit még nevelni

kell. De Lénárd! hogy ilyen nyomorult lehessen egy férfi! Ilyen nyomorult, ilyen gyöngé! Fölugrott s tehetetlenül járt fel alá a szobában.

Csak reggel, a józan világos reggel kezdte elfogni a kétkedés.

Hátha mégsem igaz! De mindenesetre Lénárddal kell beszélnie; ha Magda nincs ott, segítsen megkeresni, ha ott van...

- Bár inkább halt volna meg, - gondolta hirtelen kétségbeeséssel; idegesen öltözködött át, nem találta a keztyűjét...Az ajtó kinyílt, s Magda állott előtte.

- Magda!

- Visszajöttem egy kicsit Ágnes, - szólalt meg kissé zavartan, s úgy kipirult mint egy rózsza; - gondoltam, hogy aggódni találsz...

- Visszajöttél, - ismételte Ágnes és mereven nézett rá, - honnan?

- Ne haragudjál! Látnod mi annyira szeretjük egymást.

- Annyira, hogy mindenről megfeledkeztetek, még a becsületről is.

- De Ágnes, te beszélsz így? A becsületről!

Ágnes nem tudott felelni...

Magda gyöngéden felé nyújtotta a kezét.

- Ágnes, te nem haragszol igazán, belőled csak az a rettenetes polgárgondolkodás beszél.

- Magda, kérlek jőjj vissza hozzám! - Hagyd ott... - nem tudta a nevét kimondani. Magda megdöbbenve lépett vissza:

- Otthagyni? - soha! Én a felesége vagyok!

- Soha sem leszel a felesége! Soha sem fog annak tekinteni. És ha annak tart is, a világnak mindig páriája maradsz.

Magda hirtelen hátralépett és összeszorította a fogát. Ágnes gyorsan, szaggatottan folytatta; az ajka remegett és a torka összeszorult, hogy a hang alig tudott kitörni belőle:

- Jőjj vissza, Magda! Hallgass rám! Hazudtam... frázis volt mind... a szerelem nemesebb formája... az asszony felelőssége... a társadalmi korlátok, - női becsület, - boldogság, - mind hazugság volt, csak jőjj vissza! El fogunk költözni innen, senki sem fog tudni a szégyenedről.

- Ágnes! úgy beszélsz, mintha valami szolgáló volnék, akit a tüzoltója elcsábított! Én akartam vele menni, mert én is a saját életemet akartam élni, a saját boldogságomat keresni és ha a társadalmi korlátokon belül nem lehetett, hát azokon kívül...

- De miért nem lehetett a korlátokon belül? Mert a férfinak így kényelmesebb, mert így akkor dobhat el, amikor akar!

Magda ajkai gúnyosan húzódtak össze: ez túlságosan fájt neki; és bár nem volt rosszabb szívű vagy önzőbb, mint más szerelmes asszony, nem állhatta meg, hogy megalázásában diadalát a másiknak szemébe ne vágja.

- Kérlek Ágnes, ne vesztegesd a szót; úgyis nagyon jól tudom, hogy az egész erkölcsi felindulásod onnan van, mert magad is szereted Sándort.

...Nem, ezt igazán nem akarta, ennyire nem akarta megbántani!

Ágnes hamuszürke arccal tántorodott vissza, az ajkai nyitva maradtak, mintha valamit kiáltani akart volna, de hang nem jött ki a torkán. Azután félrelökte Magdát az útból és kirohant, le a lépcsőkön.

Magda első pillanatban utána akart menni, de valami dacos szégyen visszatartotta. Azért jött el mindjárt reggel kocsin, hogy Ágnest megnyugtassa, kibékítse és ime hogy sikerült!

Talán mégis igaza volt Sándornak, hogy nem akarta visszaengedni. De végre is minden ruhája itt van, amiket nem nélkülözhet és gyorsan fölnyitva a szekrényt, csomagolni kezdett.

Azalatt Ágnes sietve ment végig az utcákon; gondolatfoszlányok kergették egymást az agyában, de valósággal nem gondolkozott. És még ezektől az árnyaktól is szeretett volna szabadulni, elfutni... lábai mind gyorsabban vitték ismeretlen utcákon keresztül. A falakon hosszú hirdetések jöttek a szeme elé, melyeknek nagybetűs szavai közé keveredtek az öntudatra vergődő gondolatoknak. Csodálkozó szemeket, barna és kék ruhákat látott maga mellett elfutni, villamos kocsik fölírásai rohantak el mellette, majd boltkirakatok, hosszú házfalak... rácsos kerítések... fatörzsek, sok... sok egymásután, mintha csak vasuton ült volna és amellet folyton zúgott és csilingelt az egész utca.

Most már nem csak mellette rohantak az alakok, hanem köröskörül... lenézett a földre, hogy ne lásson semmit és akkor a villamos sinek futottak körülötte... körbe-körbe... örült csilingelés között...

Egy hatalmas rándítás hátrahuzta és egy villamos oly közel rohant el a szeme előtt, hogy az arca elé kapta kezét.

Egy durva hang kiáltott rá:

- Hát süket, vagy erővel el akarja magát gázoltatni?

Egy bajuszos arcot látott a magáé mellett és az az erős marok még mindig tartotta a ruháját.

- Vagy beteg? - folytatta szelidebben az a hang.

- Igen, beteg vagyok és eltévedtem, - felelt Ágnes, amint magához jött szédüléséből. Csak-ugyan egészen ismeretlen helyen állott és fogalma sem volt róla, hogy jutott ide vagy mennyi idő alatt?

- Ne hozzak kocsit?

- Igen, kérem, az lesz a legjobb.

Csodálatosan nyugodt volt; megköszönte a rendőrnek a fáradságát, megmondta a házszámot a kocsisnak és beült.

A kocsi ringatása még jobban megnyugtatta az idegeit, eszébe jutott, hogy halálos veszedelemből menekült meg, gondolkozni kezdett és bármennyire fájt is a gondolkodás, érezte, hogy ezáltal lassan visszaáll a lelki egyensúlya.

Kissé reszkető inakkal, de szédülés nélkül ment föl a lépcsőn és lassan nyitott be a szobába.

Bent a kis pamlagon Magda feküdt behunyt szemmel: aludt vagy csak álmodozott? Arca mosolygott, meztelen fél karja lecsüngött a pongyola bő ujjából a pamlagról: oly szép volt és oly boldognak látszott!

- Hát ilyen lenne a bűn? - gondolta Ágnes és míg fáradt fejét az ajtófélfához támasztotta, halk, szagatatott zokogásra fakadt.

XI.

Két hét múlva, amikor Ágnes visszajött a vizsgálatról, Eliz már türelmetlenül várta a lakásán.

- Hogy sikerült? - kiáltott elébe izgatottan.

- Csodálatosan jól, - felelt Ágnes bágyadtan.

- Óh Ágnes, nem is örülsz? - gyorsan leszedte róla a kabátját és a kalapját és maga mellé húzta a pamlagra.

- Még nem tudok, - mosolygott rá Ágnes könnyes szemmel. - Talán nem is tudok én már soha többé örülni.

- Óh azok a nyomorultak, legalább két héttel halasztották volna már el...

Senkivel sem beszélt soha Magdáról Ágnes, csak Elizzel. Ő tudott mindent s amit nem tudott, azt sejtette; sejtette azt a hallgatag tragédiát, ami az Ágnes lelke mélyében lefolyt.

- Két héttel előbb vagy utóbb, a tény csak az maradt volna.

- De te legalább nyugodt szívvel örülhetnél volna a sikerednek.

- Hagyd el! - intett Ágnes.

- Te túlságosan is feketén látsz. Nem volt helyes dolog, én Lénárdot nagyon hibáztatok, de végre is nincs jogunk teljesen elítélni őket.

- Nincs joga rá senkinek, de azért mégis meg fogják tenni.

- De édesem, mindannyian úgy keressük a boldogságunkat, ahogy lehet. Húsz évvel ezelőtt még neked sem bocsátották volna meg, hogy a boncoló asztal mellé álltál, mert azt a boldogságot akarod élvezni, amit a függetlenség ad. Neked nem szabad ilyen elfogultnak lenni!

- Hát te megtetted volna, amit Magda?

- Én talán nem; de ne induljunk ki magunkból. Én hideg természet vagyok, amint Tilda szokta mondani, a te lelked meg, Ágnes, csak félig az új asszony lelke, a másik fele a régi divatú magyar háziasszonyé, tele gyöngédséggel és tele elfogultsággal. Akik forradalmat akarnak csinálni, azok nem lehetnek gyöngédek, azok nem szeretik a jelent, mert a jövőre gondolnak.

- Ah ezek nem a jövőért tették, hanem a maguk önző boldogságáért.

- Már az is a jövőhöz tartozik, hogy a maguk önző boldogságáért nyíltan, bátran szembe mertek szállani a világgal.

- Hát akkor csakugyan én vagyok az oka; én hintettem az ő előkészületlen lelkébe azokat az eszméket, amelyek megrendítették az erkölcsi alapját.

- Ágnes! - kiáltott föl Eliz, - igazán nem értelek! Csak nem tartod komolyan erkölcs-telebnek Magdát, mintha papiáldás mellett ment volna el Lénárddal.

- Igazad van, a régi asszony kitör belőlem, mert úgy félek, hogy boldogtalan lesz. Olyan szép és olyan tapasztalatlan és a férfiban nem bízom. Ma erre vitte rá egy nagy szenvedély, hogy a boldogságát megtalálja, holnap amarra viszi egy másik, hogy valami kellemetlenséget elkerüljön.

- Óh te nagy pesszimista! Nem tartom ugyan Lénárdot valami nagy jellemnek, de Magdát nagyon szeretheti, mert különben nem ment volna bele egy ilyen, reá nézve is kényes helyzetbe: mert a férfinak fő a nyugalom, csak semmi kellemetlenkedés, csak semmi visszás helyzet...

- Hiába, mégis igaza volt annak az asszonynak, nekem kellett volna rá jobban vigyáznom.

- Ostobaság: vigyázni! Rabszolgára kell vigyázni, nem felnőtt emberre. Igazán, Ágnes, ki vagy cserélve. Hányszor megbeszéltük, hogy mindenkinek magának kell az élettel megküzdeni! Most Magda boldog és bizonyosan boldogtalan is lesz. De hát nem mindannyian úgy vagyunk-e! A szerelmi boldogság és boldogtalanság is csak egy része az életnek, áldozatot pedig mindenkinek kell hozni: vagy a függetlenséget a családért, vagy a családot a függetlenségért, - a szerelmi boldogságot vagy a világ véleményét, - ambíciót vagy anyaságot, szűk családi életet vagy dicsőséget... mit tudom én még mit! Csak örült kívánhat mindent az élettől. Magda is választott, ő lássa, hogyan bír meg vele. Mi is választottunk, látod, - és megölelte Ágnest, - nekünk is vannak lemondásaink, de boldogságaink is: amit a férfinak élő asszony nem ért meg.

- Az az igazságtalanság, hogy a férfinak nincsenek áldozatai az életben, csak nekünk.

- Csalóddol, Ágnes! De ők úgy tudták a maguk részére berendezni a társadalmat, hogy minél kevesebb legyen az összeütközés. Lesz idő, amikor a mienk is kevesbedni fog. De most megdondolja minden nő, mit választ és ne egyezkedjék, mert akkor boldogtalan lesz a lelki meghasonlás miatt. Akik a gyöngét támogató férfit választották, csak vigyázzanak rá, hogy el ne veszítsék a támaszukat. Mi erősek választottuk: az egyenes utat - egyedül! Félre az útból férfi!

Mindaketten nevetni kezdtek a harcias beszéden. Azután Ágnes hozzátette:

- És egyelőre mindakettőnek az lesz a boldogtalansága, amit választott és amiről lemondott.

- No várj csak, itt van egy újabb választás, - és Eliz egy levelet huzott ki a zsebéből; - itt hagyom a Tilda levelét, talán jobb kedvűvé tesz.

Mikor Eliz elment, Ágnes kihúzta a Tilda nagyívnyi papírra írt levelét.

Kedves Eliz! A lila selyembluzodat és a csipkegallérododat a mai postával elküldtem; de a kívágott lakkcipődet... csak most vettem észre, hogy véletlenül elviseltem az ősszel. Azt hiszem, nem fogsz megharagudni érte, ha megtudod, hogy az is hozzájárult a hódításomhoz.

Tegnap Jánosi Guszti csakugyan megkért, de mentül későbbben akarom nyilvánosságra hozni az eljegyzést, mert nem akarom, hogy az emberek idejárjanak, boldog menyasszonyt bámulni.

De nem is képzeled, mennyit kellett küzdenünk, míg idáig jutottunk. Jánosi mama haragudott Gusztira, hogy már a második fia egy olyan nőietlen Oroszi-lányba szeretett bele - ennek tehát te vagy az oka; - mamus gyöngéd pillantásokkal kísérte az udvarlót, aki végre úgylátszik megszabadítja egy leányától, és természetesen mindig a legfel-tűnőbb pillanatokban ment ki a szobából és a legalkalmatlanabb pillanatokban lépett be; Boris gúnyosan lenéző tekintetekkel járt-kelt, Gazsi pedig, holmi régebbi flirtek révén, amikről tudott, mindennap kétszer megpumpolt. Ilyen a férfi-diszkréció!

Szerencsére papa csak szeptember végén kezdte észrevenni, hogy Guszti mindennap idejár és mindjárt fölvette azt a féltékeny arckifejezését, amit már a ti udvarlóiokkal szemben is használt. Nagyon boldogtalanok voltunk mindaketten, de Guszti kijelentette, hogy a föld semmi hatalma sem választ el egymástól. Papa azonban mindennap mérge-sebb lett és az ajtókat csapkodta, mama sóhajtozott, én pedig erősítettem magam arra az időre, mikor a vihar kitör.

Tegnapelőtt reggel a papa sült krumpliját hidegen hozták be, a tea pedig méregerős volt. Gazsi ki akart venni egy kést a fiókból és az egész csomót leejtette iszonyu zörgés között; én nyugodtan kentem a vajás kenyeremet, a papa hangja pedig abban a pillanat-ban elkezdett dörögni:

- Téged pedig nevelőintézetbe adlak, ha az a kamasz még sokat jár ide! A „téged” én voltam, a „kamasz” pedig Guszti.

A mama szeme tele lett könnyel és legfájdalmasabb hangján mondta: - De Gáspár! - Erre papa elkezdett kiabálni, „hogy ő ilyen familiát sohase látott, hogy itt mindenki sír, vagy el akar menni, - ez gyöngéd célzás volt reád, - hogy ő nem akar bolondok házában lakni, - hogy aki sóhajtozni akar, menjen ahová akar!” - Ilyen logikátlanok a férfiak!

Én megerősítettem magam, fölvettem a legszemtelenebb képemet és egy kis szívdobogás között a papa elé álltam. - Ugyan papa, adj egy spiclis cigarettát abból a te kitűnő keverékedből - és egyuttal benyúltam a kabátja belső zsebébe a szivartárcájáért; legalább, ha nyakon akar ütni, - gondoltam, - egy kicsit akadályozva lesz benne. Papa a meglepetéstől szótalán maradt, én pedig természetesen fölhasználtam az időt és beszéltem. Közbe rágyújtottam a papa kegyetlen rossz keverékére, de hát mit meg nem tesz az ember a szerelméért.

Öt perc múlva papa kijelentette, hogy „szamarak vagytok” és az ügy meg volt nyerve.

Persze, Gazsi azt állítja, hogy mindent neki köszönhetek és hogy ő csak az én érdekemben ejtette le azt a csomó kést és tíz forintot kért kölcsön holnapig. Én olyan boldog voltam, hogy mindjárt adtam is neki három koronát.

Még sokat írhatnék, de már éjfélre jár és a mama már kétszer kiáltott be, hogy menjek aludni, pedig azt hiszi, Gusztinak írok.

Így hát pá, csókol Tilda.

Mikor Eliz Ágnestől hazafelé ment, egy utcasarkon hirtelen Magdát látta befordulni. Magda is észrevette Elizt és ki akart térni az utjából. Volt egynéhány kellemetlensége a szomszéd-asszonyokkal és a háziasszonnyal, míg el nem költözködtek a Lénárd régi lakásából és bár végtelenül megvetette őket miatta, belátta, hogy az emberektől, - főleg az asszonyoktól, - nem várhat megértést, az elnézésük pedig neki nem kellett. - Ezért akarta kikerülni Elizt. De ő utánament és megszólította:

- Magda, várj meg!

Magda dacosan kérdezte:

- Beszélni akarsz velem?

- Hát persze, hogy beszélni akarok veled! Elkísérlek.

- Hogy van Ágnes? - kérdezte Magda.

Zavarban volt, nem tudta minek tekintse Eliz közeledését.

- Ágnes nagyon jól van, kitűnően tette le a vizsgálatát, és egy cseppet sem búsul utánatok, két rossz gyerek!

A régi tréfás hang egyszerre megnyugtatta Magdát. Szorosabban simult Elizhez.

- Óh úgy örülök neki, hogy Ágnesnek is sikerült a célja: csak ne haragudnék ránk olyan nagyon.

- Jó, jó, majd idővel, ha jól viselitek magatokat, vállalkozom a közvetítésre. Most beszélj magadról.

- Olyan boldog vagyok, Eliz! - és halkán kezdett beszélni kis lakásukról, háztartásukról, amit ő vezet, Lénárd gyöngédségéről, a szerelmükről... Szinte áradt belőle a szó, amikor újra a maga társaságából való nővel beszélt, akinek nyíltan, asszonyosan kitárhatta a szívét, aki előtt nem volt szégyen dicsekedni a boldogságával.

- Itt elválunk. Jőjj be a kapu alá, hogy megcsókolhassalak, - és bevonta a lépcsőházba Elizt. Fölemelte a fátyolát: meg volt szépülve, valami asszonyos nyugalom és biztonság sugárzott a szeméből, az arca kissé megtelt.

Eliz önkénytelenül elmosolyodott: - Óh ti boldog asszonyok, akik olyan kevéssel boldogok tudtok lenni, mint egy férfi.

Magda gyöngéden csókolta meg Eliz szemét és ajkát: - Nagyon, nagyon boldog vagyok, - suttogta. - Mondd meg Ágnesnek, ne haragudjék rám, mert olyan boldog vagyok, hogy nem tudok búsulni a haragja miatt.

XII.

Magda csakugyan nagyon boldog volt.

Mióta elköltöztek abból a házból, ahol Magdára minden lakó gúnyos vagy vágyó szemmel nézett, aszerint, amint nő vagy férfi volt, igazán zavartalanul éltek.

Két szobát rendeztek be Lénárd régi butoraival, egynéhány üres falárával és szőnyegekkel. A ládákon ugyan kényelmetlen volt az ülés, a régi butorok kopottak voltak, de ragyogóvá változtatta a lakást a szép szerelmes asszony jelenléte.

Lénárd csakugyan végtelen gyöngéd volt. Nemcsak szerelmes, de hálás is volt azért az áldozatért, aminek a nagyságát ő sokkal jobban ismerte, mint Magda és saját lelkiismeretét is azzal nyugtatta meg, hogy kifogyhatatlan szerelemmel és gyöngédséggel vette körül szép asszonyát. Azonkívül a viszony titokzatosságának is megvolt a maga csábító bája, megvolt benne a tiltott érdekesség, de megvolt a nő becsületében a tisztességes házasság tisztaságának biztosítéka.

Nem igen beszéltek a jövőről, de mindegyik hitte, hogy ennek az ideiglenes állapotnak törvényes folytatása lesz. Lénárd remélte, hogy ha gyermekük lesz, szülei is kibékülnek a változhatatlannal, és ha nem, fölhasználja nagykorúságát és törvényesíti azt a viszonyt, amely élete boldogságát megadta.

Magda nem látta még eddig benne a zsörtölődő, türelmetlen férjet, mindig csak az imádó kedvest. Ilyen lehetetlen boldogságban telt el két hónap és akkor vette észre először Magda, hogy Lénárd ideges. Gyöngéd volt, mint régen, de látszott, hogy valami bántja a lelkét és Magda nem mert kérdezősködni.

Valami válságot érzett közeledni s behunyta szemét, hogy ne lássa.

...Csak még egy kicsit ne, - mint az álmodó beszorítja a szemét: - csak még egy kicsit ne ébresszék föl!

És így halasztotta Lénárd is napról-napra gyáván annak a megmondását, ami kikerülhetetlen volt. Sajnálta megbántani Magdát és éppen úgy sajnálta önmagát is a bekövetkező kellemetlenségek miatt és először bánta meg azt a pillanatot, amelyben esztelen vágyának engedett.

De eljött az idő, hogy nem lehetett tovább halasztani.

A korai este szürkületbe vonta a szobát, Magda az ablaknál előrehajolva tett még egy pár öltést a munkáján. Lénárd bejött és nehogy valami gyöngeség megint erőt vegyen rajta, hirtelen, hangosan mondta:

- Magda, neked egypár napra el kell menned!

Csakhogy túl volt a legnehezebben...

Magda megfordult és nem felelt; hamarjába nem értette, mit hall. Mögötte a világosságban még aranyosnak látszott a haja, de az arca árnyékos volt.

Lénárd gyöngéden felé nyújtotta a kezét. Mivel a legrosszabbon túlesett, most már nyugodtan megbeszélhették a dolgot.

- Magda, hallgass meg! Az anyámtól kaptam levelet, feljön a hugommal Pestre.

Magda csak egy idő múlva felelt: - Ezért kell hát nekem elmennem! - A hangja meglepően nyugodt, csak egy kissé rekedt volt.

Lénárd Sándor egy ütést érzett a szívében erre a hangra.

- Édesem, olyan tragikusan mondod, hogy „elmenni”, hiszen mindössze egypár napról van szó!

Magda csak ott állt a világos ablak mélyedésében szó nélkül, hang nélkül.

Lénárd izgatottan folytatta:

- Sohasem szoktak feljönni, igazán nem vártam, de hát mit tehetnék egyebet...

- Persze, csak nem mutathatsz be nekik!

- Magad is beláthatod! - s Lénárd izgatottan kezdett fel s alá járni és azt gondolta, hogy bárcsak inkább sirna; pedig az asszonysírást is nagyon nehezen tűrte. - Magad is beláthatod. Igazán lehetetlenül viasz helyzet ez... Beszélni is fogok mamával, vele talán találkozhatnál is,... de a hugom... a hugomnak mit mondjak? - Ő még csak tizennyolc éves!

- Én is tizennyolc éves vagyok - ismételte halkán Magda. - De Lénárd nem vette észre ennek a mondásnak a mélységes keserűségét.

Az idő kétségbeejtően rohant, s ma este érkeznek. Odament Magdához és megfogta a kezét: - Kérlek, ne haragudjál rám! Látod, napok óta szenvedek, hogy neked kellemetlenséget kell okoznom. De nem tudok okosabbat kitalálni, mint hogy menj egypár napra Ágneshez haza.

- Haza? - visszhangozta a másik; hát ez már neki nem otthona többé...

- Ugy-e magad is belátod? Aztán ezt a dolgot rendeznünk is kell... Soha többé nem akarlak ilyen kellemetlenségnek kitenni. Hát beleegyezel?

- Bele...

- Édesem! Te leghűbb, legjobb! Oly nyomorultnak érzem magam, de mit tegyek?

- Mikor érkeznek?

- A hétórai gyorssal.

- Ma este! És most félöt! - Magda összerázkódott.

- Elkísérlek Ágneshez.

- Nem, nem, csak menj ki elibük. Nekem még itt össze kell rakosgatnom.

- De akkor ülj majd kocsira.

- Jó, jó.

Lénárd egyszerre megkönnyebbedett, hogy aránylag ilyen könnyen túlesett a nehéz dolgon.

Hálásan csókolta meg a Magda hideg arcát, mielőtt elment.

Magda hallotta, hogy veszi föl az előszobában a téli kabátját, hogy kezd halk szokásos füttyölésébe, aztán nyílik az ajtó és elmegy. Kifutott és utánnanézett, a lépcső fordulatánál még látta eltűnni. Valamit rekedten suttogott és úgy összeszorította a fogát, hogy szinte összecsiszorogtak. Azután egyszerre dacos nyugalom vett rajta erőt.

Bement.

- Hát nem szabad megtudni a hugának, hogy létezem. Pedig itt minden azt hirdette.

- Ezt a sok asszonyi lim-lomot el kell innen tüntetni. - Aztán még eszébe jutott valami.

- Mari, - szólt a belépő cselédnek, - hirtelen haza kell utaznunk, amíg visszajövünk, maga is hazamehet.

- Ne segítsek pakkolni?

- Nem, hanem menjen el inkább a boltba...

Valami ürügy alatt elküldte. Azután egy papírszeletre felírta: „Marit elküldtem, fogadjon más cselédet, mert árulója lehet” és a Lénárd fiókjába tette.

Csodálatosan tisztán tudott gondolkozni.

Egy kis kézitáskába betett egy pár holmit, a többi beledobta az egyik, nagy szőnyeggel leterített ládába: ruháit, varróholmiját, apró asszonyos csecse-beccsét, toalettkészletét, aztán ráigazította a fedelet s letakarta a szőnyeggel. Mindenre gondolt, az utolsó gyűszűre, az utolsó szalagra is.

Úgy járkált ki s be, mintha idegen helyen lenne; még egyszer jól körülnézett, hogy nem maradt-e valami széjjel és végre becsapta a hálószoobaajtót.

Az óra hatot ütött. Sietve fölvette a gallérját, a kalapját, a kis kézitáskát a kezébe kapta és akkor egyszerre keserűen fölnevetett: mire való az is? Még egyszer fölemelte a láda tetejét és a táskát mindenestül bedobta a begyűrt ruhák közé. Azután még eligazgatta a szőnyeget, eloltotta a gázt, nyugodtan becsukta az előszobát és a szokott helyre eldugta a kulcsot.

Leért a kapu alá! És most merre?

Egyszerre érezte, hogy lüktet a halántékában a vér. Merre? Ágneshez? Soha! És eszébe jutott az a jelenet, - a sértések - és ami még rettenetesebben fáj, hogy Ágnesnek lett igaza... és most odamenjen otthont könnyörögni? Soha! Inkább meghalni.

A halántéka mindig jobban lüktetett és ő elindult lassan... céltalanul.

Nem volt hideg, hanem valami finom fehér köd ereszkedett le az utcára, amelyen át a gázlángok elszélesedve, nagy, gyöngén világító fényfoltokká váltak. Mellette emberek siettek el, éppen olyan céltalanul, mint ő, - kocsik, villamosok robogtak - olyan ostobául céltalanul.

Azok azóta már megérkeztek. Sándor bevezeti a hugát, azt a keskenyarcu nagyszemű leányt, akinek az arcképét olyan jól ismerte, aki tizennyolc éves és akinek nem szabad megtudni, hogy ő - Magda - van a világon. És Sándor beszél nekik azon a kellemes, komoly hazug hangján... És ő nem létezik a világon. A halántékához szorította a muffját. Minden titok ott van a ládában, egy szőnyeggel letakarva csak. Eszébe jutott valami rém-mese, ahol egy holttest volt így elrejtve s úgy képzelte, mintha ő lenne ott, az ő teste lenne elrejtve ott a szőnyeg alatt, de senki sem tudta, csak egy ember: és az ő maga.

A fehér köd úgy megsűrűsödött, hogy csak akkor vette észre, hogy a Dunaparton jár, amikor a hidra ért. Ugy érezte, mintha nem is ő ment volna oda, hanem a szép, szeretett Duna vont a volna magához; de a víz nem látszott, a vastag köd elfedte.

Ez lenne az ő kedves Dunája, a szép, a csillogó, amelyen annyiszor nézték együtt a hosszú, reszkető fénysávokat! Milyen idegenszerű, opálos mélység lett belőle... Ha most ő oda belemenne, csak úgy szépen belesiklana, vajjon megtalálná a szürke lepel alatt az apró, aranyos csillogó habokat? Ha most ő oda belemenne, abba a feneketlen ködbe és a köd szépen betakarná, akkor nem lenne céltalan az útja.

A hidon a háta mögött robogtak a villamosok. Ő pedig megállott, belekapaszkodott a korlátba és tágra nyitott szemmel nézett le a mélységbe.

Valaki gyorsan közeledett felé a hidon át. A leány ijedten megfordult és sietve ment át Budára, azután a másik oldalon vissza Pestre. A köd rettenetesen átjárta, a haja összecsapzódva, vizesen ragadt a homlokához, a fogai vacogtak. Valahová be kell menni - valahová...

Egy karcsu női alak ment el mellette, olyan, mint Eliz. - Igaz, hiszen Eliz itt van! Elizhez fog menni, hogyis nem gondolt erre előbb!

Emlékezett az utca nevére, ahol lakik, de a házszám... nem, az nem jutott eszébe. És dideregve indult el Elizhez.

De abban a titokzatos, ködös pesti éjszakában sohasem jutott el hozzá.

MÁSODIK RÉSZ.

I.

Abban a házban, ahol Balázs Ágnesnek már három év óta ki volt téve az orvosi táblája, az egész első emeleten Jemiczky Lajos lakott a feleségével. Olyan asszony volt, akit mindenki ismer és ha végigment az utcán csodálatosan egyszerű ruhájában és rettenetesen feltűnő kalapjával, megfordultak az emberek utána. Az asszonyok nem nagyon szerették, habár éppen olyan elbájoló tudott lenni, mint amilyen kellemetlen, sőt azt állították róla, hogy szép vagy csunya lehetett, ha akarta, tetszése szerint.

Szerelmük a házasságban - mint gazdag embereknel szokott lenni - csakhamar udvarias közönnyé vált, anélkül, hogy éppen rossz házaseletnek lehetett volna mondani az életüket.

Pár évi gyermektelen házasság után egy örökösnek a reménye megint gyöngédebbé tette a viszonyt közöttük, amikor a fiatal asszony nehézkes járásával megbotlott egy szőnyegbe és elesett. Szülési fájdalmak jelentkeztek és az egész ház elvesztette ijedtében a fejét. A férj nem volt otthon. A cselédek ki- s berohantak, az egyik elszaladt Budára az úrért, kettő orvosért futott, a szakácsné pedig a cselédszobában hasonló eseteket beszélt el a szájukat tátóknak, amik részint rajta, részint az asszonyain történtek meg. A komornának végre eszébe jutott, hogy itt lakik valami bábafele a második emeleten és fölszaladt Ágnesért.

Az ő higgadt megjelenése egyszerre mindent rendbehozott. Az ijedten megérkező férjet a tanárért küldte, a cselédeket kikergette a szobából, ő maga pedig azzal a nyugalommal rendezte el mindent a szenvedő asszony körül, ami a hosszas megszokással jár. Csak a szenvedés látását nem tudta annyira megszokni, hogy ne fájjon neki.

Míg lassan jött-ment a szőnyeges szobában, vagy meg-megállt a beteg mellett és nyugodt hangjával vagy gyöngéd kezének érintésével csillapította, egyszerre feltűnt előtte ez a sápadt fel-felkiáltó asszony menyasszonyi ruhájában, amikor visszaérkezni látta a menyasszonyok izgatott, félénk boldogságával az arcán; azután látta utazóruhában, fátyolos kalapban megérkezni a nászútról azzal az asszonyos, biztos föllépéssel, amivé olyan hamar átalakul a leányos félénkség... Vajjon, ha sejtette volna ezeknek az óráknak a gyötrelmeit, nem sápadt volna-e bele már akkor? Vajjon van-e jogunk eltitkolni leányaink előtt, hogy mirtuskoszorújuk után mi vár rájuk?

De nem ért rá ilyeneken gondolkozni; minden higgadtságára és lélekjelenlétére szüksége volt.

A tanár is megérkezett és mindent helybenhagyott; csak akkor tért újra vissza, amikor hosszú, keserves órák eltelte után gratulálhatott az apának egy pici, fejletlen héthónapos kis leányhoz, de udvariasan gratulált kissé racsoló hangján a fiatal kollegának is, aki valóban életveszélyből mentette meg ő nagyságát.

Ekkor kezdődött Ágnesnek az orvosi hírneve elterjedni. Jerniczkyével pedig állandó barátságot kötött. Malvin részéről szeszélyes, gyakran kitörő, majd lelohadó érzelem volt ez, amíg Ágnes valami anyáskodó gyöngédséget vegyített bele, ami most szeretetének általában jellemző vonása lett.

Rendkívüli bizalom fejlett ki köztük, ami a barátnő és az orvoshoz való bizalmat egyesítette magában, csak Magdáról nem beszélt soha Ágnes.

Magda volt az ő legigazibb halottja, attól a decemberi estétől fogva, amikor utoljára volt a kezében Lénárdnak egy levele. Három éve mult már, de ma is könnyek tolultak a szemébe, ha rágondolt.

Először Magdának címezve jött egy levél Lénárd írásával. Ágnes bámulva, rosszat sejtve nézett a levélre és nem értette; pedig lehetetlen volt a csalódás: Lénárd szép, egyenletes lágy vonásai voltak. Ágnes ráírta a levélre: „Nem kézbesíthető, címzett két hónappal ezelőtt eltávozott” és egy Lénárdnak szóló borítékba tette.

Ekkor hirtelen rémület szállta meg. Mi történhetett? Magda nincs nála?... Elhagyta?... Haza akart jönni? Valami válság, az bizonyos és Magdának talán szüksége lehet reá.

Gyorsan kalapot tett és zsebében a levéllel, Lénárd régi lakására sietett. De ott már idegenek laktak és Lénárd nem hagyta ott az új szállása címét. Mintha a sors is útját állaná! Kocsira ült és a klinikára hajtatott. Lénárd nem volt ott; legalább a címét megtudhatná! Talán valamelyik szolgál?... Jött-ment, várakozott, kérdezősködött... közbe csengettek, apácák mentek át, nyugodtan, nesztelenül, míg az ő idegei a megpattanásig megfeszültek. Végre megtudta az új lakást.

Visszahajtatott a városon át és amíg idegesen nézett ki az ablakon, egyszerre úgy képzelte, - nem, egész bizonyosan érezte, - hogy ő már egyszer éppen így kocsizott valami után, ugyan-ezek az utcák, ugyanazokat a dolgokat gondolva, valamit keresve, amit előre tudott, hogy sohasem talál meg.

A kocsi megzökkent és megállt. Lénárd nem volt otthon. Megvárja?... Egészen beesteledett és Ágnes egyszerre gyávaság fogta el. Mindjárt szemben fog állani vele... talán Magdával fog jönni vidáman, mosolyogva; talán kinevetik ostoba aggodalmaiért... Vagy egyedül jön és nem akarja megismerni a Magda testvérét. Vagy panaszkodni fog, rá fog nézni, mint szokott: gyöngéden, bánatosan és ő el fog lágyulni, gyáva asszony lesz a férfi előtt, - gyáva, szerelmes asszony...

Valamit dadogott a cselédnek, otthagyta a levelet és lefutott a kocsinhoz.

Másnap érkezett Lénárdnak az a kétségbeesett levele, amely mindent megmagyarázott, amelynek minden szavát ma is tudja:

- Ha Istent ismer, ne tagadja el, hogy Magda nála van; tőlem azért ment el, mert az anyám és a hugom megérkeztek és azt mondta, hogy addig Ágneshez megy. Hol lehetne, ha nem ott?

Ágnes a legnagyobb lelki megrendülésen akkor ment át, amikor Magdát először elvesztette, akkor kisiklott kezéből a leány és már akkor tudta, hogy semmit sem tehet többé érte. Most is megértette, hogy Magda miért nem jött el hozzá: túlságosan büszke volt, semhogy ilyen fájdalmas elégtételt adott volna Ágnesnek; de azt is érezte, hogy most veszett el igazán reánézve örökre.

Mindamellett tanácskozott Elizzel, megmutatta neki a levelet, de most már ő sem tudta biztatni többé:

- Nyomorult ember! Fogadni mernék, hogy ő üldözte el gyöngéd célzásokkal, mikor a „tisztességes familia” megérkezett. - És Eliz, a bátor, harcias Eliz is könnyekre fakadt.

Lénárd abban az időben mindennap készült Ágneshez. Érezte, hogy valami magyarázattal tartozik ennek a leánynak, vagy legalább annyi elégtétellel, hogy az kiutasíthassa a szobájából. De eleinte maga is annyira meg volt rendülve a vesztesége fölött, hogy talán nem is tudott volna valami heves beszélgetést kiállani. Meg úgy iszonyodott a kellemetlenségtől, a jelenetektől, a könnyektől, a mentegetőzéstől, az egész homályos bizonytalanságtól és zavartól, ami Ágnes előtt várt volna rá, hogy csak halasztgatta.

Azután a fájdalmával a lelkiismeretfurdalása is enyhült; a mindennapi munka is nagyon elfoglalta és végre, amikor egyszer közönyös területen találkozott Ágnessel és az hidegen fogadta a köszönését, egyszerre úgy érezte, hogy túlesett a nehéz találkozáson és megkönnyebbült, majd teljesen megnyugodott a lelke.

Csak egyszer kísértette Lénárdot a múlt, amikor egy orfeumi nyitott páholyban hátrafordulva a másik páholyban egy ismerős szempár hideg tekintetét érezte magán.

Lénárd fölállt és hazament... de ez is elmúlt. Azután az idő annyi változást hozott! Lassankint kezdett társaságba járni, sőt fölkapott fiatalemberré lenni. Közbe komolyabban udvarolt egy fiatal asszonynak, mostanában pedig megházasodott: egy gazdag egyetemi tanár leányát vette feleségül és magántanárságra pályázott. Higgadt ember lett és a multat csaknem egészen elfeledte, mintha nem is ő vele történt volna.

II.

Ágnes és Eliz együtt mentek a Jerniczkyék estélyére. Ágnes kedvetlen volt, mert a délutánt Zsuzsánál töltötte, aki a harmadik gyermekét várta. Ez a túlságos gyors gyermekáldás nehezítette a vidám Zsuzsika életét. Gyereksírás, pénzzavar és gondok elszoktatták a férfit otthonról, Zsuzsa pedig panaszkodó, hervadt asszonnyá lett, akinek nem is mehetett túl a gondolkozása a főzésen és a mosáson. Amíg férje esténként pihenni járt a körbe, vagy a kávéházba, ő elkeseredett lélekkel számítgatta, hogy hány krajcárt kell kiadni holnap húsrá.

Elégedetlen volt és ezt nem is titkolta. A férj rossz néven vette kelletlen arcát, amelyet a napi munka után látnia kellett. Zsuzsát pedig bántotta, hogy a férje nem ismeri el, hogy ő áldozat és az egyetértés helyreállításánál számtalanszor volt szüksége Ágnesre.

Ágnest annyira leverte ez a látogatás, hogy nem akart az estélyre elmenni; de Eliz nem engedte. Büszke volt az ő komoly, okos barátnőjére és szerette volna a saját társaságába bevinni.

Eliz három év alatt messze haladt azon az úton, amelyre lépett. Kint járt Párisban és végre kedve szerint tanulhatott. A művészetnek új eszményeit ismerte meg, amelyeknek elérhetlensége sok fájdalmat okozott neki, de nem engedett a törekvéseiből és minél inkább érezte, hogy az igazi nagyság el van zárva előle, annál jobban égette dicsőségsszomja. Ha lemondott is arról, hogy mester legyen, de nem mondott le a sikerről.

És a sikert meg is hódította. Szépségének éppen annyi bámulója volt, mint finom érzésü, színes, új stílu képeinek, amelyek már korántsem voltak eldugva a Műcsarnok utolsó szobáiban, hanem valamelyik nagy teremben függtek a divatos festők között.

Most is, amikor belépett, szinte elfogódottan hallotta, hogy suttognak körülötte, bár tudta, hogy ezt a suttogást egyrészt merész festői ruhájának köszönheti. De ez az elfogódottság nem látszott meg rajta, hiszen éppen az a hidegség, amely szépségét körülvette, volt egyik legnagyobb varázsa.

Volt egy kis udvara is, társaságbeli fiatal óriásokból, egypár neves íróból, Derzsi azonban már nem tartozott közéjük. Eliz magasabbra repült az ő tanácsán, mint képzelte... és Derzsi idejekorán visszalépett, mielőtt harmadrangu szerepre süllyedt volna. Így aztán távoli jóbarátságban maradhatott vele.

Most is csak akkor közeledett már hozzá, amikor az udvara megritkult. A nagy szalonban a zongora mellett egy fiatal leány kuplékat énekelt és bájos szőke fejével s ártatlan szemével kacér operettemozdulatokat utánzott. Egy csomó rövidre nyírt férfifej tolakodott köré, de amellet nem szűnt meg a beszélgetők zsvaja, akik kis csoportokban, vagy párosával foglal-

ták el az egyes szögleteket és vagy nagyon hangosan, vagy nagyon halkán beszélgettek. Eliz átment a másik szobába. Megszökött az udvarától, különben is gyűlölte a hazudott romlottságnak ezt a fitogtatását és még ostobábbnak tartotta a férfiakat, mint máskor, hogy ez nekik tetszik. Egyáltalában unta magát és úgy látszott, mintha nem ezekért az emberekért jött volna el.

De ebben a szobában aztán igazán meg lehetett volna bolondulni, a beszélgetés zivaja egyhangubb lett, de a másik oldalon a buffetből pohár- és tányércsörgés, nyersebb hangok, egyszerre kitörő nevetés hallatszott át; ott Bartold mondja az ő durva élceit, s a kuplé élesen kivágott refrénje hangzott mintegy feleletül rá.

Leült a pamlagra és a csillár üvegprizmáit kezdte nézni, amelyek minduntalan megmozdultak, ha valaki átment a szobán, vagy a felettük levő emeleten. Érezni vélte, hogy hullámszik át a divatos illatszerek szagával együtt a fölhevült emberek melege.

Azalatt Ágnes Eliztól elszakadva, rettenetesen idegenül érezte magát; nagyon kevés embert ismert és tulajdonképpen közönyös volt reá nézve az egész társaság; mindenki keresett itt valamit: szerelmet, hódítást vagy hódolást, új ismeretséget, összeköttetést, szereplést vagy legalább mulatságot, és ő szinte kényelmetlenül érezte, hogy semmit sem keres. Egynéhány udvarias szót váltott vele mindenki és azután ment mindegyik a maga célja után, a maga útjára.

Ha közeledett valamelyik társasághoz, ahol egy ismerős arcot látott, a beszélgetés megakadt, vagy lanyhán folyt tovább; némelyik csoport egész külön nyelvet beszélt, amelynek egyes szavainál hangosan nevettek, vagy egymásnak intettek, mint valami titkos értelmű jelre és neki fogalma sem volt róla, hogy miért? Egy üres székhez hozzátámaszkodva, az egyik fiatal társasághoz úgy félig-meddig odafordult.

- Na, a tegnapielőtti premiére sem sokat ért, - mondta az egyik leány a kis körben.

- Azt találom, hogy Sombory nagyon elhanyagolja a toalettjeit.

- És nem öltözködik stílszerűen, - szólt közbe egy idősebbik, akit blaustrumfnak tartottak.

- Mióta kezd vénülni, egyetlen arckifejezése van: a szája szegletét így lehuzza, a szemét is elforgatja...

- Brávó Bibi nagysám, remekül utánozta!

- Imádom a premiéreket!

- Tulajdonképpen miért beszélnek ezek az emberek, - gondolta Ágnes, - amikor egyetlen olyan szót sem szólnak, amiért kár volna, ha el nem mondanák.

- Miért bomlott föl a Hidvégi Mimi eljegyzése? - kérdezte egy mellette elmenő kéruha, de már a feleletet nem hallotta Ágnes és ő is tovább ment.

Két ismerős asszony jött:

- Ágnes! No ez szép, hogy egyszer téged is lát az ember társaságban.

- Oroszi Elizzel jöttem, - felelt, mintegy önmaga és mások előtt mentegetőzve, amiért hogy itt van.

A két asszony jelentőséggel tekintett egymásra és amint tovább mentek, Ágnes még meghallotta a megjegyzésüket: - Malvin is pártfogolja a dolgot... Na ebbe ugyan beletörök a kése!... És még egy nevet hallott: Balajthy.

Nem törődött vele, hogy nem érti, úgy is annyi mindent nem értett meg ma este! Pár perc múlva másik társasághoz sodródott, ahol egy asszirszakállas fiatal ember beszélt, akinek a

fekete nyakkendője a füléig beburkolta a nyakát és valami gyászos, fenyegető kifejezésűvé tette az arcát: három nő ült körülötte és leste a szavát, mint valami kijelentést: okkultizmus... dekadens... hangzott ki a vontatott, orrhangu beszédből.

Ágnesnek a szemehéja nehezedni kezdett és a szája szegleténél merevséget érzett; a nagy csilláron kívül sok-sok apró csillár ugrált a szeme előtt.

Bevonult egy ablakmélyedésbe és diszkrétén ásított a függöny felé, ami egyszerre megkönnyebbitette. Azután leült egy szegletbe és elhatározta, hogy a zenét fogja hallgatni, amit sem nem szeretett, sem nem értett.

Nem messze tőle egy alacsony karosszékből, erősen kivágott ruhából gömbölyű asszonyi váll, formás nyak és nagyon göndören fésült fekete haj emelkedett ki. Az asszony háttal ült felé és két férfi udvarolt neki.

- Az én férjem papucs alatt! - hallotta Ágnes, - bujna csak el az alkov-függöny mögé, majd megtudná...

Az egyik férfi hangosan nevetett:

- Nem is kívánnék nagyobb kegyet.

Az asszony hátradőlt a széken, úgy kacagott és nevetésébe belevágott a kuplé éles refrénje.

Ágnes fölállt és meggyűlölte ezt az ismeretlen szép asszonyt. Mint orvos annyira ismerte az emberi életnek minden rejtett oldalát, hogy nem tudta tréfásan fölfogni és élvezni a sikamlósságokat. Azt találta, hogy az asszony mindig veszít emberi méltóságából, amikor a saját nemének rovására nevet.

A másik szoba felé indult, ahol Derzsi beszélgetett Elizzel.

- Ki az az érdekes asszony, akivel jött? - kérdezte Derzsi tőle.

- Asszony? Az Balázs Ágnes, orvos és leány. Bemutatom neki, de vigyázzon, mert ő rá ugyan szofizmákkal és paradox mondásokkal nem fog hatni.

- Fájdalom, magára sem hatottam!

Eliz igyekezett tőle megszabadulni, mert meglátta Balajthy Imre gróf magas alakját, éles profilját, őszbe induló haját a másik szobában.

- Végre egy ember! - gondolta s arra felé tartott.

Derzsi pedig Ágnessel kezdett beszélgetni.

- Ugy-e bár unja magát? - kérdezte Derzsi.

- Fájdalom, úgy látszik annyira, hogy el sem tudom palástolni. Sohasem éreztem ennyire céltalannak az életemet.

- Az csak a saját hibája. Figyelje meg a mások céljait és mindjárt lesz magának is célja.

- Itt úgy látszik nagyon sok embernek a célja az evés, ha ezt az állandó népvándorlást tekintem a buffet felé.

- Na lássa, hiszen még tehetsége is van a megfigyeléshez! Ez sokat ígérő kezdet! De talán leülhetnénk addig, míg a mások útjait tanulmányozzuk.

Úgy ültek, hogy beláthattak a szalonba, ahol Balajthy belépésével új csoportosulások támadtak. A háziasszony valami elismerő melegséggel hajolt felé és úgy látszott, hogy rendkívüli figyelemmel hallgat rá. Balajthy volt az ő estélyeinek az „érdekes embere”, ő volt a mágnes s egyszerre a társaság apró porszeméi körülötte helyezkedtek el.

Csak egy kis csoport nem bomlott föl, mintha dacolni akarna a vonzás törvényeivel; egy nem egészen fiatal, gúnyosszáju, szellemesszemű leány vezette a társalgást köztük.

- Lássá, - mondta Derzsi, - nálunk minden politika; Balajthy az ellenzék egyik vezére, az a leány pedig, aki úgy tesz, mintha észre sem venné a grófot, pedig folytonosan őt figyeli, a miniszterelnök unokahuga.

- Nagyon eszes leánynak látszik.

- Olyan eszes, hogyha ő lenne miniszterelnök, már Balajthy az egész pártjával a lábai előtt hódolna.

- Hiszen ezt így is elérhetné.

Derzsi meglepetten kiáltott föl:

- Tudja, hogy ez bámulatos eszme! Egy házassággal nyélbe ütni a fuziót! De hogyan kellene beleugratni a grófot? Azt állítják, hogy már szerelmes valakibe.

- Úgy? és kibe?

- Nem hallott róla?

- Én? Mi jut eszébe. Azt hiszi, ráérek az én szegény embereimmel grófi szerelmekről beszélni?

- És nem is érdekelné?

- Egy cseppet sem; csak úgy szokásból kérdeztem.

- Az első asszony volna, akit nem érdekelnek szerelmi ügyek.

- Ne felejtse, hogy orvos is vagyok, aki előtt a szerelem nem valami titokzatos érdekesség, hanem nagyon természetes élettani processzus.

Derzsi féloldalt fürkészőleg nézett rá. Az Ágnes arca nagyon komoly volt és mert nem volt meg benne az igazi vagy csak a tettetett érdeklődés, amit a nők arca kifejez, ha férfiúval beszélnek, szinte unottnak látszott. Ez a Derzsi hiúságát sértette egy kicsit: - Vajjon csakugyan nem érdeklek, vagy csak teszi magát? - gondolta a szíve mélyében. Ágnesnek csak a profilját látta és be kellett ismernie, hogy nem szép és nem is fiatal, és mégis érdekelte... kíváncsivá tette. Ezt a túlságosan egyenes, bár zárkózott, tiszta lelket titokzatosnak találta, annyira ellentétes volt az övével.

Éjfél után egy kicsit megcsappant a hangulat a szalonban, de annál jobban emelkedett a büfében. A rövidre nyirt és kopaszodó fejek megritkultak idebent s csoportok inkább asszonyokból és leányokból verődtek össze.

Jerniczkyné Ágnes vállára tette a kezét. Ma nagyon szép volt, csodálatosan ragyogott a szeme és az erek annyira meglátszottak a homlokán, hogy szinte opállossá tették. Az asszonyok azt beszéltek, hogy Balajthy gróf kedvéért akart ilyen szép lenni.

- Nézd Ágnes a férjemet! Mindig szókéknek udvarol, pedig én barna vagyok.

Ágnes mosolyogva nézett föl, de megdöbbsent az asszony tekintetétől.

- Csodálatosan gyermekes tudsz lenni, Malvin!

- Nem gyermekes, hanem féltékeny. Már megint nem szeret!

Ágnes karon fogta az izgatott asszonyt és egy távolabbi sarokban leültette. Tudta, hogy hiába beszélne neki okosan.

- Ideküldöm Balajthy grófot, bosszuld meg a férjed hűtlenségét.

- Az már Eliznek udvarol.

- Eliznek?

- Ugyan kérlek, ne légy annyira vak és nézz oda!

A gróf kissé előrehajolva állott Eliz mellett, aki ült és felnézett reá. Semmi szokatlan nem volt ebben a mozdulatban, egész természetesnek látszott és mégis volt valami a gróf lehajtó és az Eliz fölemelt arcában, amit nem lehetett félreismerni; a távolból gyöngéden csókra közeledő két fej öntudatlan mozdulatára emlékeztetett.

- Hát Eliz is! - sóhajtott föl Ágnes félhangosan.

Malvin egyszerre nevetni kezdett; vége lett nagy izgatottságának.

- Óh te szent, te tiszta lélek, te puritán, te balek! Jöjjön Derzsi, jöjjön, - kiáltott a közeledőre, - rontsa el ezt az asszonyt egy kicsit, mert türehtetlenül becsületes! Pedig nincs kényelmetlenebb a társaságra nézve, mint egy ilyen puritán, mert érezzük, hogy tiszta tekintete rajtunk függ és megbotránkozik.

Pedig Balajthy és Eliz nem szerelemről beszéltek. A gróf valami nagy politikai sakkhuzást akart volna csinálni és arra célzott Eliznek.

Eliz Balajthyban látta azt a férfit, amilyen ő szeretett volna lenni, ha nem nőnek születik: előkelő és gazdag, nagyravágyó és tehetséges, aki felnyithatja magának azt az utat, amely a történelembe vezet.

Eliz csak úgy szivta magába a világpolitikát jelentő nagy szavakat, amelynek minden árnyalatát ismerte és a gróf minden célzását értette...

- Gondolja, hogy Eliz igazán nagyra viheti a tehetségével? - kérdezte Ágnes Derzsitől, csak éppen, hogy beszéljen valamit; tulajdonképpen fáradt volt és legjobban szeretett volna hallgatni.

- Milyen tehetségével? - kérdezte Derzsi kissé gúnyosan.

Ágnes meglepetten nézett föl:

- A festésével. Mi mást gondolhat?

- Bocsásson meg, én nem fogom magát elrontani, mert nem visz rá a lélek, de azt megmondom, hogy Eliz kisasszony nem festőtehetség. Kérem ne nézzen olyan megvetően rám, mert a szeméből látom: azt gondolja, hogy a megvetett udvarló beszél belőlem...

Ágnes elpirult.

- Ajánlom, hogy ne tartson ilyen becsületes szemeket.

- Kérem, az Eliz tehetségéről volt szó!

- Legyen: hát Eliz kisasszony nem tehetség, mert akkor nem hajhászná a társaságban azt, amit otthon is megtalál: a kielégülést. A tehetségnek éppen a belső intenzivitása, az önmagába való visszahajlás a jellemző vonása. A tehetség érzi a maga fensőbbtségét és megelégszik önmagával. A tehetség nem viszi apródonkint a piacra az árúját, mint... mint... én... - Hangja egyszerre lehanyatlott.

Ágnes a másik pillanatban már résztvevően nézett rá. Amilyen vak volt a szerelem pszichológiájában, mint ahogy Malvin mondta, olyan élénken megérezte, ha valaki boldogtalan, vagy lelkiileg elégedetlen. Derzsi pedig jobb pszichológus volt, semhogy ezt föl ne ismerte és hiúbb ember, semhogy föl ne használta volna!

Nem tudott ellentállni a vágnak, hogy ennek a különös leánynak az érdeklődését valami módon magára ne vonja...

- Igazán, Eliz kisasszony, bámulatosan átlátott a terveimen, - mondta Balajthy búcsuzáskor. - Ha nem leszek alkalmatlan, elviszem holnap a Todd könyvét.

Mert Balajthy ebben az időtájban már gyakori vendége volt Eliznek.

III.

Ágnesnek az orvosi praxisban sok alkalma volt az asszonyokat, az átmeneti kor asszonyát megfigyelni, mint ahogy Elizzel együtt nevezték.

- Ez egy új példány, - mondta gyakran Eliznek, ha valami kérdésre bukkant. - Hogy keresik magukat a legjobbak, micsoda küzdelem az „Én”-ért a régi felület alatt. Még azok a szegény kislányok is, akik csak férjet és férjet akarnak, mennyire érzik, hogy milyen más ez, mint régen. Szinte leplezgetik ezt a vágyukat, mintha szégyelnék. Vagy micsoda durva nyíltsággal vágják oda a merészebbek: „Férjhez akarok menni akárkihez, mit tehetnék egyebet!” A mindenáron való férjhezmenetel moral insanityje ez, amikor már nem is tudják, hogy erkölcs-telen eladni magukat az élet fenntartásáért.

Példányai közül legjobban Székely Terézt szerette. Az öreg Székelyné tehetetlenül ült kerekesszéékében, béna lábaival, már évek óta, a leánya pedig lassan, észrevétlenül öregedett meg mellette, szeretettel teljesítve minden szeszélyét, s mosolyogva hallgatva mindennapi célzását azokra a lányokra, akik nem mentek férjhez.

Első perctől fogva, amikor Ágnes belépett a kissé szellőzetlen lakásba, - Székelyné nagyon félt a léghuzattól, - megszerette ezt a korán megvénült leányt, aki néma csodálattal nézte Ágneszt: az önállót, a merészet. Regényesebbnek képzelte az ő kenyérkereső küzdelmes életét, mint a legszebb szerelmi históriát, - innen, lelki életének rácsos ablakai mögül.

Az öreg Székelyné nagyon elismerő volt a kezelés gyöngédségéért, de azért kis összeaszott arca, élénk fekete szeme mindig valami rosszalást fejezett ki Ágnes nézetei felett - és mint ahogy egy trónjától megfosztott királynő védi a monarchia jogait, oly méltósággal és szívós logikátlansággal védte a régi asszonyi elvek abszolutizmusát...

- Ön más! - mondta Ágnesnek - önt családi kötelékek sem korlátozták, de egy Székely-leány nem állhat oda férfiakkal együtt a boncolóasztal mellé.

Teréz pedig nyugodtan mondta: - Én már elkéstem.

Ágnes csak egy kicsivel több szabadságot akart kieszközölni neki.

- Nem, kedvesem, - mondta Székelyné, - az én elveimmel nem egyezik meg, hogy a leányok egyedül csatangoljanak az utcán. De különben is szükségem van Terékre.

Mert ez a kis öreg asszony éppen a tehetetlenségével tudott csodálatosan zsarnokoskodni.

- Hátha férjhez ment volna Teréz? - vetette föl Ágnes.

- Ha férjhez ment volna? Az egészen más!

- Miért más?

- Akkor férje és gyermekei iránt volnának kötelességei, így én irántam vannak.

- És az ön maga iránti kötelezettségek?

- Önmaga iránt? Ezek lehetnek a mai kornak a nézetei... én nem óhajtom megismerni őket.

De Ágnes nem hagyta magát: - Pedig vannak az életnek ilyen kötelességei és követelése, néha kegyetlen követelése, amiket nem lehet figyelmen kívül hagyni. Ilyen az is, hogy a szülő a gyermeknek éljen, de a gyermek már nem élhet a szülőnek, hanem magának és a saját gyermekeinek.

- De ha nem megy férjhez?

- Minden nagykorú leány önállósítsa magát... tegye függetlenné magát a családtól, ha akarja, éppen úgy, mint a férfi. Ez az előreélés kötelessége, a Teréz élete visszafelé élés.

- Végre is, ha annyira terhére vagyok szegény Teréznek nyomorusággal...

- De mama!

- Nem, asszonyom, hanem azt találom, hogy egy ápolónő nagyon sokat tehetne arra nézve, hogy Teréz az anyja iránti szeretetének is eleget tegyen és a maga életét is élhesse.

- Az én koromban még nem ismerték ezt a fogalmat; az én koromban a nő kötelessége az önfeláldozás volt és remélem, hogy az én leányom legalább addig a rövid ideig, amíg én élek, nem fogja követni ezeket az önző új elveket.

Az öreg asszonynak fogalma sem volt róla, hogy ő maga mennyire önző elveket követ.

Ágnes Székelyné nem hívatta többé magához és Terézt csak néhanapján látta az utcán, amint a szobaleány kísérte. Ágnesben ilyenkor mindig föllázadt az asszonyi büszkeség: a női erény őrzésének ezt a mutogatását megvetendőnek találta. Terézt csak sajnálta. De bizott a jövőben, belátta, hogy a társadalmi átalakulások végtelen lassu átmeneteinek egyikében él és hogy sok egyénnek kell belepusztulni, amíg az eszme megment minden egyest.

De ez a jövő az ő szegény, régen olyan vidám Zsuzsikáját nem menthette meg, aki sirva emlegette Ágnes boldogságát: hogy nem ment férjhez.

Abban a küzdelmes életben, amelyben a férj mindig kevesebb részt vett és ő mindinkább magára maradt, még a gyermekeinek sem örülhetett, mert hiszen arra sem volt ideje. Amellett féltékeny volt arra az emberre, aki fiatal és csinos maradt, amíg ő tönkrement.

Kisebb lakásba költöztek, ahol a kelengyebeli nagy butorok, amelyekről a furnir és a faragás kezdett lepattogzani, alig fértek: az előszobából egy kartonfüggönnyel elválasztott konyha öntötte a rántásszagot a szobákba, ahol valamelyik gyerek bizonyosan betegen feküdt.

A férj kerülte ezt a szegényes, szomorú otthont, únta ezt az elkeseredett asszonyt, akinek martir-arca elrontotta ebédnél az evés élvezetét, akinek szeméből minden pillanatban kész volt egy nagy könnycsepp kihullani. Eszébe sem jutott, hogy ez volt valaha a vidám, pirosarcu Zsuzsika.

Igy aztán legtöbbet a nagyablaku, világos kávéházban ült egy kapuciner mellett s nézte a csinos nőcskéket, akik ruháikat félkézzel emelve, vidáman beszélgetve, vagy az üvegen át bekacérkodva sétáltak a körúton.

- Ágnes! - panaszkodott Zsuzsa, - megcsal, hidd el, hogy megcsal!

Ágnes pedig elővette a vigasztalás szótárát éppen úgy, mint Jerniczkyével szemben, mert hiszen valamennyinek az volt a baja, ugyanaz a panasz szólalt meg a rettegés, vagy bizonyosság hangján, gazdagnál és szegénynél, fent és lent egyaránt: Megcsal a férjem!

Csak egyszer vesztette el a türelmét Ágnes és rákiáltott Zsuzsára:

- Minek mentetek férjhez? Tűrjétek, amit magatok választottatok!

- Mi választottuk? - nevetett föl keserűen Zsuzsa. - Tudod mit választottam én? Egy férfit, aki imád és akit szeretek; egy ideális családi életet... a boldogságot, ezt választottam én! És mit kaptam? Egy férfit, aki csak addig szeret, amíg az anyaság szenvedéseit reám nem bocsátja, egy közönyös, unatkozó férjet, egynehány lágycsontu, beteg gyermeket, akiket tengerre kellene vinni, de nem lehet. Kaptam a testi és lelki szenvedéseket, a küzdelmet a nélkülözéssel és az éhséggel. Gép vagyok, aki gyermeket szül, aki főz és mos! Még szerencse, hogy ennyire elveszítettem a szellemi képességemet, különben nem bírnám ki.

Ágnes magához vonta a fejét és szaggatottan élesen beszélő ajkait megcsókolta, amíg könnyei hullottak a szegény asszony gondatlanul fésült hajára. De Zsuzsa kitepte magát a karjaiból.

- Ha azt akarjátok, hogy a jövő asszonya boldog legyen, ne hagyjátok tudatlanságban a jövő leányát. Tudjon előre mindent, mindent... Legyen asszony a tudásban, mielőtt a férfi által azzá lesz és akkor kívánjátok tőle, hogy tölje, amit választott!

Ágnes azonnal fölkereste a férjet.

- Ne hanyagold el annyira Zsuzsát, mert egyszer még magadba találsz maradni a gyermekekkel és az neked még kényelmetlenebb lenne, - szólt hozzá keserűen.

- Nem értem, - hebegett Stadler ijedten. Egyszerre eszébe jutottak azok a hetek, amikor Zsuzsa beteg volt, a rongyos harisnyák és kozmás levesek és bűnbánó hangulatba esett.

- Zsuzsa sokkal jobban elkeseredett, mint képzeltem...

- Hiszen éppen ez a borzasztó, az az örökös nyavalygás, kesergés... nincs olyan férfi, aki ezt kiállaná.

- Ugyan, hát azt hány férfi állaná ki, amit Zsuzsa?

- Igazad van, hiszen Zsuzsa nagyon jó asszony, de már megint gyerek...

- Talán még ez is a Zsuzsa vétké? - kiáltott föl türelmetlenül Ágnes.

Stadler nem mert felelni, nagyon becsülte Ágnest, sőt egy kicsit félt is tőle. Egy-egy ilyen beszélgetés után egy pár hétig többet foglalkozott a családjával, mint rendesen. Ágnes egy kicsit elgondolkozott:

- A nyáron leküldöm Zsuzsát a gyerekekkel a Balatonra; de te addig, mint jó férj és apa, a családotodnak fogsz élni, azt megkívánom.

És Ágnes az első nagyobb keresetével legalább egy félévre kifoldozta a Zsuzsa boldogságát.

Ágnes aznap Tildától kapott levelet; de folytonosan a Zsuzsa dolgán járt az esze, úgy hogy csak másnap olvasta el:

Kedves Ágnes! A gyerek megérkezett és képzeld, - de hiszen Eliztól bizonyosan hallottad is már, - hogy leány. Ezért az ostoba tréfáért eleinte dühös voltam, de olyan kedves kis vörös gömböc ez a gyerek, hogy ki kellett vele békülnöm. Az uram pedig máris a Reynolds angyalaihoz hasonlítja. Őszintén megvallva, én még ma sem sokkal többet tudok a művészettörténetből, mint a bál estéjén, amikor Eliz kioktatott, de az uram azt találja, hogy kitűnő az alap, és ő erre a tudománynak egy olyan renaissance palotáját fogja építeni, mint... már nem tudom melyik.

- A kis mókus különben, - nem az uram, hanem a lányom, - olyan komoly, okos szemű jószág, mintha máris a feminizmuson gondolkoznék; el is határoztuk, hogy Ágnesnek fogjuk keresztelni s te leszel a keresztanyja. Mit mondasz ehhez a megtiszteltetéshez! A napját még megirom, addig is készülj a szerepre és a következő meglepetésre: Tíz kilóval meghízta, derékbőség hetvenöt centiméter, tokám nőtt, és mindehhez Cléo de

Merode frizurát viselek, mert ez megy a leghamarább, és az uramnak is tetszik. Gondoltam rá, hogyha a babát elválasztom, majd lesoványítom magam, de az uram azzal biztat, hogy nem érdemes hozzáfogni már, mielőtt a fiu is meg nem érkezik.

Az uram csókoltatna, de én nem engedem, kijelentvén, hogy te nem valami vén pápaszemes doktor vagy, hanem egy érdekes, sőt veszedelmes hölgy. Azt állítja, hogy nem emlékszik rád, - habár azon az emlékezetes Oroszi-mulatságon ott voltál - mert ő akkor csak engem látott...

- Ugyan hányszor fordul elő a levélben az „uram” szó, - kérdezte Eliz, amikor Ágnes megmutatta neki a levelet.

- Nem is olyan sokszor.

- Na akkor nagyon mérsékelte magát, mert a multkori levelében tizenkétszer volt benne, háromszor nagy betűvel írva, egyszer pedig aláhúzva.

- Boldog asszony!

- Milyen ritka mondás!

- És talán csak azért boldog, mert megfelelő környezetben él, régi asszony módjára. Van hol kifejtetni az energiáját: nagy ház, nagy udvar, egy egész gazdaság áll a rendelkezésére. Bezzeg szegény nagyvárosi asszonynak egy tíz lépés hosszú konyha az egész birodalma.

- Szegény asszonyok, - ismételte Eliz, - mi legalább nem vártunk sokat az élettől, hát nagyon boldogtalanok sem lehetünk. De ők, akik férjhez mentek, mindent vártak és semmit sem kaptak.

Ágnes megint Zsuzsára gondolt. Benne is megvolt minden testi és lelki adomány a boldogsághoz, ha egy falusi paplakba kerül a becsületes, termékeny asszonynak ez az ideálja - és beszorult egy nagyvárosi kétszobás lakásba.

IV.

- Nézze csak Imre, nem a maga kis emancipált barátnői ülnek odalent - kérdezte Bohuniczky grófné Balajthytól az opera egyik páholyában.

A gróf úgy tett, mintha nem hallaná a nagynénje kérdését. Már előbb észrevette Eliz finom profilját a földszinten, Ágnes mellett. Bármennyire élvezte Eliz társaságában azt a fesztelenséget, ami önállóságával járt, most rendkívül kellemetlennek találta a grófnőnek ezt a kérdését, aki lorgnettjét és egyenes metszésű orrát arra fordította. De a leánya, egy finom szláv típusú szőke nő, tovább kérdezősködött, bár eleinte nem tudta, hogy egyáltalán lehet-e urakkal azokról a hölgyekről beszélni? De mivel az anyja előtte szóba hozta, ő is meg merte kérdezni:

- Ugy-e a szebbik festőnő?

- Igen.

- És a másik?

- A másik orvos.

- Orvos! Milyen orvos?

- Ugy látszik, olyan mint a többiek.

- Hát zsidó?

- Nem, Yerta - nevetett Balajthy, - nem minden orvos zsidó.

- Orvos? Ez igazán érdekes, - és hosszú keskeny arcát szintén arra fordította.

Eliz észrevette a rászegzett tekinteteket és maga sem tudta miért, elpirult bele. És az az ember, aki annyit beszélt vele önmagáról és jövőjéről, - bizalmasabban és bensőbben, mint azzal az arisztokratikus illemszabályokkal telt fejcskével ott a páholyban, - most egyszerre mérhetetlen messze távolban állott tőle. Érezte, hogy Balajthy kerüli tekintetével, és mindent látni és hallani vélt, ami a páholyban történik, pedig arra sem fordította büszke szép fejét.

Balajthy az arisztokrata lányok ideálja, a politikában pedig az udvar kegyence volt. Úgy hitték, egy szavába került volna, hogy a legfőbb szerepet reá bizzák, de maga a gróf tudta legjobban, hogy ez tévedés. Mindene megvolt csakis a népszerűsége hiányzott.

Mikor végigjárta az ismerős páholyokat, mindenütt elragadtatással fogadták és szerencsét kívántak neki az udvar egy újabb kitüntetéséhez. De ő érezte, hogy minden kegy felülről, csak jobban elzárja az utat lefelé.

A második felvonásnak vége volt. Arnoldson megint bámulatosan énekelt, de az udvar elment a fölvonás végén és a közönség fölvette fesztelenebb hangulatát.

- Ki az a szép leány, akit az öreg Bohuniczky grófné úgy megnézett? - kérdezte tőle Calchesi grófnő, aki maga is csodálkozott, hogy ilyen hosszú mondatot mondott. - Valami színésznő?

- Oroszi Gáspárnak a leánya, - felelte Balajthy és érezte, hogy száll föl a vér az arcába.

- Oroszi Gáspár? - ismételte vontatott hangján a grófnő.

- Aradi nagybirtokos és nagyon jó család, - bizonykodott Balajthy még franciául is: - Elle est bien née.

- Bien née? - ismételte a grófnő és közönyös mosolyával már másfelé nézett.

Mikor Balajthy kilépett a páholyajtón, az olasz ág egyik főhercege tartott éppen befelé.

- Ah, kedves gróf, - üdvözölte és bizalmasan intett a fejével, - kitűnő izlése van, famose Kleine! - bemutatnám neki engem is.

Balajthy előtt a dühtől elsötétült a világ, és még akkor is ott állt a páholyajtó mellett, amikor a főherceg már régen bement. Előrendelte a kocsiját és haza hajtatott. Annyira szenvedett, amennyire csak kimért természete mellett szenvedni tudott; egész éjjel nem feküdt le és reggel az inas egy egész csomó félig elrágott, félig elszítt szivart talált a hamutálcán. Ez az éjszaka eldöntötte a sorsát. Örültség volt rágondolni... az egész dolog lehetetlen... Pedig hetek óta komolyan foglalkozott azzal a gondolattal, hogy feleségül veszi Elizt. Szerette, és amellet a demokrata házasság egyetlen lépéssel biztosította volna a népszerűségét, odafent pedig majd megmutathatná, hogy az Oroszi Gáspár leánya az ő felesége.

De ma belátta, hogy lehetetlen. Eliz nem az Oroszi Gáspár leánya, hanem egy kis magános festőnő. Lehetetlen, - feláldozná a pályáját, ez pedig annyit jelent, hogy feláldozná az életét és erre nem képes. Lassan vissza kell vonulnia és véget vetni mindennek.

Az utolsó szivart eldobta és égő fejjel feküdt végig a pamlagon, míg a hajnali világosság éles metszésű sasorrát és kékesre borotvált állát profilban megvilágította. Másnap délután Eliznél volt. Mindketten igyekeztek természetesen lenni és mindketten érezték, hogy feszesek, hogy köztük tolakodott valami: a világ.

- Eliz kisasszony, miért ment tegnap egyedül a színházba?

- Ágnessel voltam, - felelt, - különben, ha magam mentem volna is, ez sem ellenkeznék az elveimmel.

- De ellenkezik a világ elveivel, amelyeket ön meg nem változtathat.
- Sőt ellenkezőleg, azon igyekezünk, hogy megváltoztassuk.
- De ellenkezik az én elveimmel is. Én nem tudok olyan függetlenül gondolkozni.
- A maga elveivel? És mégis jár hozzám, aki egyedül lakom és egyedül fogadom? Úgylátszik kétféle elvei vannak, más a saját világa és más az enyém számára; - hátra támasztotta a fejét a karosszékből, és tiszta tekintetét a férfi arcára szegezte.

Ez zavartan mosolygott.

- Félreért, Eliz, - mondta gyorsan, - én ismerem magát, de a többiek nem ismerik és tudom, hogyha én nem ismerném, magam is tévesen ítélném meg.
- Nem adok az ismeretlenek ítéletére semmit és egynéhány rövidlátó ember kedvéért nem változtatom meg az életem célját. Az egész operaház ítéleténél többre tartom a szomszédasszony vagy a Jerniczkné véleményét, nem is szólva az Ágneséről. Különböleg megmutatom a vázlataimat.
- Látja, azért mégis igazi asszony marad, ez a fejesség!... magukkal nem lehet megértetni semmit.

Eliz lehajolt a vázlatkönyvére.

Balajthy soha, sehol nem látta ezt a mozdulatot ilyen bájosnak, soha, sehol sem vette körül ilyen kellemes meleg környezet, az otthoniasságnak ez az érzése, ami az egész lakásból feléje áradt.

Eliz egynéhány vázlatot vett ki, és nevetve mondta:

- Mintha csak a francia nevelőnőmet hallanám: mais cet entêtement! Sohasem lehetett a fejemmel beszélni.

Eliz mellette állott és válla fölé hajolva adta át a vázlatot.

- És a szívével? - kérdezte a férfi halkán, mintegy megszédülve.

Eliz fölegyenesedett.

- Az is mindig a fejemben volt, - mondta, valami unott, hideg hangon. - De már sötét is van, nem fog látni, - és csengetett, hogy gázt gyujtsanak.

Az Auer-fény hideg világa egyszerre megváltoztatta a szobát. Balajthy az ajkát harapdálta a vázlat fölött és elfelejtve ma reggeli határozatát, dühös volt ezért a visszautasításért, amely nagyon bántotta, - de főleg azért, hogy ilyen ügyetlenül hívta ki.

Hát nem szeretné?

Vagy csak kacérkodik?

Eliz is elképedtetten nézett. Érezte, hogy ezzel vége az eddigi kellemes baráti viszonyoknak; pedig milyen jól megértették egymást! Ez is csak olyan, mint a többi férfi: a szép asszony kell neki, semmi más. Mindennap tapasztalta ezt a tovakodó vágyat: csak tegnap egy ismerősének tizenéves fia, amikor fölkereste a sötét lépcsőn, azon ürügy alatt, hogy segít neki fölmenni, megszorította a karját. Milyen nevetségesek és utálatosak mind!

- Hígyje meg, Eliz kisasszony, - mondta Balajthy, amikor hosszabb hallgatás után visszaadta a vázlatokat, - hígyje meg, hogy a művészetének is az a hibája, hogy hiányzik belőle a romanticizmus.

- Hagyja kérem azt a romantikát! Az is hazugság volt, éppen úgy, mint ma a férfi és nő egymáshoz közeledésének százféle módja hazugság, hogy az igazi szándékot eltakarja, és az apród a lanttal, az aszfaltbetyár a monoklival csak azt akarta és akarja mondani: téged kívánlak! Egyáltalában kíváncsi vagyok rá, hogy fog-e valaha férfi és nő szerelemben, barátságban nyílt lélekkel, nyíltan egymással szemben állani? Mert ma még mindig a lovagot és várkisasszonyt játsszuk egymással szemben újabb és újabb változatokban.

Balajthy meg volt lepve: egyszerre egészen más színben látta a dolgot. Lemondani mindkettőjüknek, míg azt hitte, hogy Eliz szereti, az természetes és kikerülhetetlen volt. De most, amikor látta, hogy nem kölcsönös lemondásról, hanem visszautasításról van szó, az egész helyzet megváltozott. A férfihiúság föl volt keltve és ha Eliz kacérkodni akart volna, nem választhatta volna meg jobban az eszközt.

Hogy Eliz szerette-e, maga sem tudta. Sokszor azt hitte, hogy valami nagy szerelmi szenvedélyre nem is volna képes, annyira intellektuális életet élt, és éppen most, amikor már megtanulta Párisban a művészet varázsát megismerni, amikor már kezdett önmagában bizni, amikor a siker és a hírnév útján volt, most minden szerelmi akadályt szeretett volna kikerülni. De másrészt azt az embert elveszíteni, aki érdekesebbé tette az életét, akinek a jövőt várta, akire legtöbbet adott, ezt sem akarta.

És haragudott azért a szerelmi szóért, ami új útra terelte őket, amely talán nem vezetett sehová sem.

V.

- Miért jár hozzád annyit az a Derzsi? - kérdezte Jerniczky Ágnes tőle csaknem féltékenyen. Volt valami zsarnoki minden szeretetében.

- Már magam is csodálkoztam ezen, - felelt Ágnes; - azt hiszem, hogy én vagyok a legtürelmesebb hallgató közönsége. Különbösen hidd el, olyan csodálatosan sok lelki elégedetlenség van abban a szegény emberben, igazi önmagával meghasonlott kedély.

- Persze, így adja, mert kiismerte a gyengédet. Az lesz a vége, hogy beleszeretsz egy zsidó ujságíróba.

- Igazán rettenetes gondolat! - nevetett Ágnes. - És ennek is te lennél az oka, mert nálad ismerkedtem meg vele. Óh asszonyok, asszonyok! akik csak szerelemre tudtok gondolni.

- Csak szerelemre, Ágnes! - Végigfeküdt a pamlagán és két kezét feje alá tette. - Szerelemre és bosszúra.

- Úgy beszélsz, mint egy regényhősnő.

Jerniczky Ágnes érdeklődéssel fordult Ágnes felé:

- Hidd el, van valami benne! Akárhányszor elképzelem, hogy valami meg nem írt regény hősnője vagyok. Sokszor nagy jeleneteket gondolok ki magamnak, ahol én játszom a főszerepet.

- Nincs elég dolgod és túlságosan sokat foglalkozol önmagaddal.

- Igen, de hát miért is szorul belém annyi energia, hogy nem tudok vele mit csinálni? Egyáltalán, nem találod, hogy a tetterő mérlege a mai világban a nő részére billent? Mi túlságosan aktívok lettünk, a férfi meg ellágyult. Ti még csak tudtok mit csinálni az energiátokkal, de hová tegyem én?

- Hát a gyermeked, Malvin?

- A gyermekem? Az enyém? Még csak bepólyálni sem tudtam soha. Az a szegény kis lány az orvosé, meg a dadáé. Egy angol missem van, az parancsol a gyermekszobában.

- Hát ne engedd!

- Csakhogy neki van igaza, mert ő ért hozzá. Minket tulajdonképpen annyira csak a szerelemnek, annyira csak a férfinak nevelnek, hogy el is felejtjük, hogy a következménye gyermek is lehet. A szegény asszony hozzátörődik, de mi gazdagok... nekünk a gyermek mindig csak olyan kis idegen marad.

- És a férjed?

Malvin mozdulatlanul, mereven nézett föl a tető gipszfiguráira, azután nyugodtan felelt:

- Tudod, hogy nem szeret.

- Azt mondják, ebben is ti vagytok a hibásak; a férfit mindennap újra meg kell hódítani.

Malvin villogó szemekkel ugrott föl.

- Ezt mondhatják mások, de ti nem! Ti, akik új jogokat követeltek magatoknak, de minket hagynátok a régiben. Persze, régen szépen beleegyezett az asszony a mindennapos megalázkodásokba, beleegyezett, hogy ne csak a felesége, hanem a szeretője is legyen az urának. Megvetem az újra meg újra hódítás asszonyi furfangját, becsülje a férj a feleségét többre, semhogy a szeretőt is akarja látni benne! Ha ilyen izgalmakat keresnék, találnék magamnak más médiumot.

- De Malvin! Ne izgasd föl magadat ennyire!

- Igen, igen, csak nézz jól meg, - és uszályos ruhájában kiegyenesedett előtte: - Jól nézz meg, mert még ma egy becsületes asszonyt látsz magad előtt, de hogy holnap az leszek-e, arról nem felelek.

Ágnes komolyan tartott tőle, hogy Malvin féltékenységeben valami bolondot csinál, és harmadnap újra átfutott hozzá.

- Ugy-e féltettél... megijedtetél... - fogadta nevetve Jerniczkyné. - Hallgasd meg, azóta milyen érdekes dolog történt velem. - Idegesen húzta le az Ágnes kabátját és becsukta az ajtót. - Hogy ne zavarjanak! Előre készültem rá, hogy el fogok neked mindent mondani, és élvezni megbotránkozott arcodat!

Malvin jókedvűen beszélt, de kapkodva szíta a cigarettáját; két nagy párnát háta mögé gyömöszölt és a lábát is fölhuzta a pamlagra, amikor leült. Ágnes gondolta, hogy a dolog komolyabb, mint amilyennek Malvin mutatja és titkos aggodalom fogta el. Az asszony pedig, mint aki egy kissé betanult előadást mond el, - mint aki élvezi, hogy ő most érdekes, - elkezdett beszélni.

- Tegnapelőtt, amikor elmentél, bementem a férjem szobájába kutatni... Igen, igen, bolond az asszony is, a férfi is, ha gyanakszik és nem kutat, mert mindig talál valami érdekeset... Úgy látszik, Lajosnak eszébe sem jutott, hogy kutathatnék és az egész íróasztala nyitva állott. Öt perc múlva egy összegyűrt levelet találtam a legalsó fiókban, a papiroslomok tetejére dobva: - Kedves barátom! Szívesen látom ma este vacsorára, Madeleine. - A kártya tetején nyomtatva a lakás, finom papiros, úri írás, semmi illatos, rózsaszín, közönséges feltűnőség, mint ahogy az ember regényekben olvassa. Olyan tisztességes volt az egész, hogy szinte csalódottan dobtam vissza a kártyát. A férjem estefelé azt mondja, hogy nem lesz itthon vacsorán.

- A kaszinóba mégy? - kérdeztem közönyös hangon.

- Nem, meg vagyok híva.

Még csak nem is hazudott. Oldalról lopva néztem az arcát: egészen nyugodt volt.

- Na látod Malvin, talán nem is odament.

- Kérlek, hagyj engem beszélni, én úgyis látom az arcodról, hogy mit gondolsz. Hallgass nyugodtan végig, mert roppant érdekes kis megfigyeléseket tettem. Nem feküdtem le, kivilágítottam a szobámat, a legfestőibb és leghóbortosabb ruhámat vettem föl, kíváncsi voltam, hogy fogok hatni a férjemre, ha „onnan” visszajön. Azután a pamlagra feküdve, gondolkodtam rajta, hogy milyen lehet ez a vacsora.

Végre sikerült egész tisztán elképzelnem: egy csomó színes ballerina, feketefrakkos urak, pezsgős üvegekkel telt asztal... de hol is láttam én ezt? Hirtelen eszembe jutott, hogy a Feuillet Párisi regényének utolsó jelenetét látom magam előtt és ez egyszerre elrontotta az egészet. A fantáziám nem működött tovább.

A férjem úgy éjfél tájban hazajött, csodálkozott, hogy még fent vagyok, megdicsérte, hogy milyen szép a ruhám s aludni ment.

Én pedig másnap fölvettem az angol ruhámat, beleültem egy nyitott kocsiba és fátyol nélkül, egész nyíltan elhajtattam oda, ahol tegnap a férjem vacsorázott.

- Malvin!

- Micsoda drámai fölkiáltás! - nevetett az asszony.

- Ugy-e csak tréfálsz?

- Csak hallgasd meg a többit is. Becsengettem azon az ajtószámon. Egy csinos szobalány nyitott ajtót.

- Önagyságát keresem.

A leány egy pillanatig habozott:

- Önagysága most reggelizik és a városba készül. Kit szabad bejelentennem?

Átadtam a névjegyemet és ő bevezetett a szalonba. Ez a kezdet egy kissé megzavart. Bent angol butorok, képek, fotográfiák, sárgafedelő francia könyvek, kis párnák, nagy párnák liberty selyemből, - mint minden ismerős szalonban, - semmi titokzatosság. Ha eltévedtem volna! Az utca zaja éppen úgy felhallatszott, mint hozzám, és a nagy vázák mellett éppen úgy nem volt jól letörölgetve, mint nálam. De azért minden rendes, izléses, otthonias.

A szemben levő ajtó kinyílt és bejött akit vártam. Egy pillanatra elszorult a szívem, Ágnes! - nagyon szép volt! de teljesen idegen. Nem láttam soha a kokottok divatos gyűlhelyein, kocsizásnál vagy lóversenyen. Olyan szép volt, hogy a düh fogott el: Hát ettől kell visszahódítanom a férjemet? - És egyszerre erősnek éreztem magam az élet-halál harcra.

Egy pillanat alatt elnyeltük egymást a szemünkkel, de ő inkább csodálkozni látszott.

- Kíván valamit asszonyom? - kérdezte kerülgetés nélkül. Olyan magas lehet mint én, de feljebb tartotta a fejét, - nehogy lenézhessem.

- Igen! a férjemet keresem, - a gyermekem atyját, - mondtam tragikusan. - Te persze úgy emlékszel, mintha ezt a mondást már olvastad volna valahol, - később nekem is eszembe jutott, de akkor olyan szívem mélyéből, olyan őszintén mondtam, hogy a köny majd kicsordult a szememből. És vártam, hogy ő is éppen úgy meg fog rendülni, mint én. Milyen ostobák is vagyunk mi tisztességes asszonyok, hogy elbolondítanak a regények.

Madeleine asszony kinyitotta a másik szoba ajtaját.

- Csak tessék megkeresni, - mondta nyugodtan, minden gúny nélkül és inkább olyan szánakozó formán nézett reám.

A másik szobából ezüsttel fölterített teázó asztal látszott be, a nap rásütött és ragyogott a fényes teáskannán és üvegholmin.

Ebben a pillanatban világosan éreztem, hogy én itt tolakodó vagyok. Mi jogon jöttem én ide? Mit keresek itt? Ki hívott föl arra, hogy ítélkezzem? Különben is izgatott voltam, most pedig elvesztettem a lélekjelenlétemet. Szédültem és bele kellett kapaszkodnom egy székbe, hogy el ne essem.

Az asszony közelebb lépett:

- Ön fáradt és ideges, üljön le egypár percre és nyugodjék meg.

Kénytelen voltam elfogadni az ajánlatát és amint nyugodtan ültem, éreztem, hogy győz bennem az asszonyi kíváncsiság. Ime, hát ilyen egy szirén lakása! Milyen ostobául másnak képzelt az ember mindent. De egy kicsit csalódtam is: többet vártam, valami különöset, titokzatosan varázslatosat.

- De hát folytasd, mi történt azután? - kérdezte Ágnes izgatottan, már nem bírta tovább a hallgatást.

- Azután? Azután még az az asszony kezdett nyugtatni.

- De hát mit mondott?

- Azt, hogy a férjem csak vacsorán volt nála, egynéhány ismerőssel, mert Lajos az ő barátjának jóbarátja. És mindezt olyan nyugodtan, mintha legtermészetesebb volna, hogy az embert az egyik barátja eltartja s a többit meghívja vacsorára. Annyira hatott rám a nyugalma és egyszerűsége, hogy magam is kezdtem természetesnek találni a körülményeket. Csak amikor tíz perc múlva újra kocsiba ültem, akkor vettem észre, hogy tulajdonképpen nevetségesse ttem magam és ez az asszony nyugodt öntudatosságával alaposan lefőzött.

Amikor hazaértem, a férjem éppen reggelizett.

Mosolyogva kérdezte, hogy hol jártam ilyen korán? Azonnal meg is mondtam.

- Örült vagy, Malvin!

- Igen, a férjem is azt mondta, csak hogy még a teáscsészét is fölborította és fölugrott. Azt hittem, meg fog ütni, olyan dühbe jött és én mosolyogva vártam. De nem tette. Ez a kitörés, ez a düh volt az én diadalom a másik fölött, a tisztességes asszony diadala, - csak az a kár, hogy a másik nem láthatta.

Mosolyogva állottam ott, amíg a férjem fel s alá rohant és a haját tépte, hogy ilyen örült teremtetést vett feleségül. Végre becsapta az ajtót maga mögött, anélkül, hogy szóhoz engedett volna jutni. Sohasem szerettem a férjemet jobban, mint ebben a percben. Táncolni tudtam volna örömömben, és áldottam azt a pillanatot, amikor eszembe jutott, hogy elmenjek ahhoz a másikhoz. Azóta nem szól hozzám, és ha talán nem is szeret, de félt.

- Micsoda játékot űzöl az élettel, Malvin.

- Ah mit! Most először éreztem tisztességes asszonyi mivoltomnak a becsét, és a legszebb színű haját láttam az életemben egy asszonyi fejen!

- Milyen színű haját? - kérdezte egy szorongó, fuldokló hang, az Ágnes hangja, pedig úgy igyekezett elfogulatlan lenni.

Malvin ránézett és anélkül, hogy tudná miért valami csudálatos asszonyi intuícióval hazudott.

- A legszebb fekete haját...

VI.

Derzsinek mindig kellett lenni valakijének, akivel kibeszélhesse magát és ahol meghallgassák.

Egy asszonynak a barátsága, - szerelem nélkül vagy szerelemmel vegyítve, - akivel lelki életről, lelki küzdelemről beszélhessen, - egyszóval, aki előtt érdekes lehessen.

Az utolsó Ágnes volt. Csakhogy itt nemcsak a saját maga iránt való érdeklődés szerepelt, hanem eleinte kíváncsiság, majd mélyebb vágy, hogy ennek a leánynak a lelkébe behatolhasson, amely annál élénkebb lett, minél kevésbé sikerült. Kinevette volna még a gondolatát is annak, hogy szerelmes lenne Ágnesbe és mégis csodálatosan vonzotta.

- Azt hiszem, - mondta egyszer Ágnesnek, - hogy maga az én lelkemnek kiegészítő színe. Engem, aki mindenkinek hazudom, még magamnak is és azért nem hiszek senkinek, még magamnak se, - kiegészít a maga bizalommal telt és bizalmat keltő puritán lelke. Egyedül maga mellett volt életemben az az érzésem, hogy nem kell en garde lennem és kutatnom, hogy mi rejlik a szavai mögött.

- Azt hiszem, - mosolygott Ágnes, - kissé regényesen fest ki engem. Higgye el, néha szégyenlem, hogy mennyire kevésbé bonyolódott, hogy milyen egyszerű a lelkem.

- Hisz éppen ez az! Ez a lelki egyszerűség, ami előtt szeretnék leborulni.

- Az istenért ne! Már megint jelenetet játszik önmagának, - kiáltott föl Ágnes nevetve. - Megkért, hogy figyelmeztessem, hát megtettem.

Ágnest néha zavarba hozta Derzsi nagy föllendüléseivel, de mégis szerette és becsülte ezt az embert, mert önkénytelenül Lénárddal hasonlította össze és azt becsülte benne, hogy a színlelése mellett legalább érzi, hogy hazudik.

- Beszéljen a nagy regényéről Derzsi, mikor lesz készen?

- Soha!

- Ma nagyon el van keseredve.

- Nem, de magának nem tudok hazudni. Az a regény sehol nincs, az is csak hazugság. Valahányszor valami érdekeset látok, vagy hallok, azt mondom: ezt beleteszem a regényembe! és talán abban a percben el is hiszem, - pedig annak a regénynek a magva sincs meg. Tudja, a regényíró eszének olyannak kell lenni, mint a gyűjtőlencsének: egy gyúpontra felszívni a társadalmi élet összes sugarait és égetni vele. Az enyém pedig olyan, mint a szóró prizma, felbont minden sugarat, és apró szivárványos kis tárcákban reflektálja, de egységeset nem tud létrehozni.

- Már megint túlságosan tetszik önmagának ez a hasonlata, és ennek az egy kis sziporkának a kedvéért képes volna a regény tervét feláldozni. Azt hiszi, más nem munkával jut el valami komoly alkotáshoz? Olyat bizonyosan tudna írni, mint más.

- Mint más! csakhogy éppen ez nem kell nekem. Valami nagyot teremteni, igen! - de olyat mint más? Soha! Azután hol tanultam én kitartó munkát, én, aki már tizennégyéves koromban ujságíró voltam? Ha valaki megtanítana rá, ha maga segítene!

Volt valami a fekete keleties szemek nézésében, ami meglepte Ágnest és kezével elhárító mozdulatot tett.

- Ebben igazán nem tudnék segíteni. Kevesebb a fantáziám, mint egy kezdő írónőnek.

Székely Teréztől hoztak levelet. „Jöjj kérlek azonnal, mama nagyon rosszul van, a kocsi vár”...

- Mennem kell Derzsi, Isten vele.

- Eljöhetek holnap?

- Holnap nem, - felelt Ágnes és valami kifogást keresett, amiben mindig nagyon ügyetlen volt.

- Hát mikor?

- Pénteken.

Derzsi egy pillanatig habozva állott előtte, aztán halkán, elkeseredetten mondta: - Látom, hogy már rám unt. - Az arca égett s a szeme egyszerre fényes lett.

Az Ágnes szíve egy pillanat alatt ellágyult: - Ugyan Derzsi, micsoda gyerekeskedés ez? Csak nem kívánhatja, hogy a betegeimet elhanyagoljam a maga kedvéért!

- Hát én nem vagyok betege? Nem szorultam rá a maga tanácsaira?!

- De mindennapos konzultációkra nincs szüksége.

Ágnest egypár percre megzavarta ez a dolog.

- Ezeknek a férfiaknak - gondolta - mindig regény kell... De azután azzal nyugtatta meg magát, hogy ez is csak olyan jelenet volt, amelynek Derzsi - saját bevallása szerint - nem tudott ellentállani, hogy el ne játssza.

Az öreg Székelynét nem lehetett megmenteni és Teréz egyedül maradt. Ágnes följánlotta, hogy amíg teljesen önállósítja magát, jöjjön el hozzá. De akkor Teréz kissé habozva, szégyenlősen bevallotta, hogy egy nagynénjéhez fog menni lakni.

- Az istenért, Teréz, csak nem akarod magad újra föláldozni?

- Nem nagy áldozat nekem, mert már nem is tudnék másként élni.

- Meg kell próbálnod; ne dobd el így a szabadságot, anélkül, hogy megismerted volna.

- Már nem tudok hozzászokni, - felelt Teréz lemondóan. - Sőt félek tőle. Félek az egyedül-léttől is, de az emberektől is. Nem tudnék mihez fogni.

- Nagyon sajnállak, Teréz!

- Ne sajnálj, hiszen én nem érzem annyira a rabságot, nagyon hozzászoktam a sötéthez és félek a napfénytől, - mondta mosolyogva, az Ágnesék kifejezéseit használva.

De Ágnes mégis sajnálta ezt az életet, amelyet az, aki ajándékba kapta, sohasem használt föl.

Derzsi nem jött el pénteken. Levelet akart írni Ágnesnek, de nem sikerült. Azt nem merte írni, hogy szereti, mert maga sem hitte, neki pedig nem mert hazudni, azt pedig nem akarta írni, ami igaz volt: hogy szüksége van rá. Egész estéje habozással és vergődéssel telt el.

- Nevetséges! - gondolta, - egy harmincötéves leány! - De azután belátta, hogy megint hazudik önmagának és hogy tulajdonképpen egy cseppet sem találja a dolgot nevetségesnek.

Másnap aztán elment Ágneshez, de Eliz is ott volt, aki éppen Balajthyról beszélt és bosszankodott, hogy Derzsi megzavarta. Derzsi is kedvetlenül ült le, hogy nem lehet egyedül Ágnessel. Mindegyik ki akarta bőjtölni a másikat és nagyon kellemetlen délutánt töltöttek együtt... Végre Eliz fölállt. - Ha az angolországi díjat megkapom, - mondta Ágnesnek, - Londonba megyek a tavasszal.

- Egyedül? - kérdezte Derzsi, aki olyan dühös volt Elizre, amiért elrontotta a délutánját, hogy ezt a célzást el nem engedhette.

- Hacsak maga nem tart velem, - hajtotta meg magát gúnyosan Eliz és amikor kiment, haragosan mondta Ágnesnek: - Ugyan, hogy tűrheted ez a kiállhatatlan, elbizakodott ujságíró?

- Mi lelte magát ma? - kérdezte Ágnes Derzsitől, amikor visszatért.

- Egyszerűen, unom hallgatni az Oroszi Eliz jövődő terveit.

Ágnes felpattant: - Bocsánat, de engem meg jobban érdekelnek, mint...

- Mint az én jövődő terveim, - fejezte be Derzsi a félbemaradt mondatot, és felállt.

- No ne váljunk el haragban. Nézze - és Ágnes kihúzta az óráját az övéből - most félnyolc. Félóráig beszélhet a jövődő terveiről, és én hallgatom. Elég lesz?

- Két perc is elég. Meg akarok házasodni.

Ágnes csalódottan nézett fel. Derzsi állva maradt előtte és a tekintetük egész közélről találkozott. Ágnes lángvörös lett. Derzsi egy percig gondolkozott, érezte, hogy csábítja a hiusága, hogy valami jelenettel érdekessé tegye magát, de mégis győzött a perc komolysága, hogy egyszer életében igaz legyen.

- Ágnes, ha maga a tiszta lelkével segítene engem megváltani!

A leány tudta, hogy mi fog következni, meg is volt hatva, - és az ablak felé nézve, elfordított fejjel intett nemet. Derzsi észre se vette.

- Ágnes, hallgasson meg! Nem beszélek szerelemről, csak arról, hogy mi ketten együtt mindent elérhetnénk. Ami bennem hiányzik, azt maga pótolná, adná a hitet, a lelkesedést, a kitartást. De én is tudnék magának adni valamit: színt, modernséget, a lelke puritán szürkességébe.

Ágnes nem felelt, csak tovább nézett ki az ablak felé.

- A jövedelmem elég tisztességes... a vallás sem lehetne akadály... - tette hozzá kapkodva, utolsó mentségül.

Ágnes erélyesen visszafordult, és ránézett:

- Szinte azt hiszem, hogy nem beszél komolyan, ismeri az elveimet, csak nem fogom most megváltoztatni?

- Teljesen önálló lesz a házasságban.

- Nem, nem lehet! Ne is beszéljünk róla tovább; sohasem megyek férjhez.

- Mást szeret? - kiáltott föl teljes meggyőződéssel Derzsi.

Ágnes elpirult: - Ne legyen gyerek, az én koromban nem szoktak a lányok szerelmesek lenni.

- De ha egyszer szeretett, akkor azt ma is szereti! Azt hiszi, nem ismerem magát?

- Akkor minek beszélt? - Valami fáradt visszautasítás volt a hangjában, és egyszerre megöregedettnek látszott. Mindketten elhallgattak, és úgy ültek ott a besötétedő szobában.

Végre Derzsi felállt, kezét csókolt, és elment.

- Úgy kell nekem, - gondolta, - nincs nagyobb ostobaság a férfitől, mintha kosarat kap.

Ágnes pedig ott maradt ülve és lassan vonultak el előtte a múlt alakjai, akiket Derzsi szavai fölverték. A bátyja, Lénárd, Magda... mind halottak, akik hazájának kísérténi...

És nemcsak kísértettek. Egypár hét múlva a tavaszodni kezdő időben, - mert a tavasz csodálatos kitartással jött el minden évben és nem unta meg fölvirágozni a gesztenyefákat az ablak alatt, - Ágnesnek levelet hoztak. Idegen női írás volt és mialatt föl bontotta, Terézre gondolt. De Magda volt aláírva.

Ágnes szédülve ült le, egy perc alatt százféle föltevés futott át az agyán, - egy percig nem mert az olvasáshoz fogni.

„Kedves Ágnes! Neked küldöm a kislányomat, nálam nem maradhat, én nem nevelhetem. Tízéves koráig magamnál akartam tartani, de most Oroszországba utazom. Kire hagyhatnám a kis Magdát? Egyedül benned bizom: Neveld úgy, hogy tanulja meg, ki volt az anyja, de ne tanulja megvetni. Magda.”

Ágnes felrántotta az ajtót, és kikiáltott: - Ki hozta ezt a levelet?

Egy fehérruhás szőke baba állt kint egyedül, és egy kicsit ijedten mondta:

- Én hoztam mamával, de ő itt hagyott.

Ágnes nem bírt megmozdulni az ajtóból, a lábai reszkettek, sírás fojtogatta a torkát. A gyermek egy percig nézett rá s aztán bizalommal kérdezte: - Te vagy az az Ágnes néni, aki ezután a mamám lesz? - Ágnes fölkapta és befutott vele, míg a megrendüléstől és boldogságtól hulló könnyei végigfolytak a kisleány fehér arcán és aranyszőke haján.

VII.

A Balajthy dolgában egyelőre szélcsend állott be és Elizzel együtt aggodalommal várták, mikor fog bekövetkezni a kikerülhetetlen válság. Különösen Eliz került gondosan minden veszedelmes szót vagy célzást és mégis jól esett nekik, ha véletlenül olyan szó repült el az ajkukról, amely megkönnyítette a szívüket.

És mindketten érezték, hogy közeledik az elhatározó pillanat. Eliz megnyerte tájképével az angolországi ösztöndíjat és mennie kellett, ha csak Balajthy itthon nem tartja. A gróf körül is mindinkább összeszorult az arisztokrata házastók hálója és a politikai pozíció kérdése sürgetővé vált.

Egy okos házasság mind a két kérdést egyszerre megoldhatta volna, de még habozott, mert kettős kilátása volt és a döntés előtt az Eliz barátságát is a legteljesebben élvezhette. Egyik kilátása a Róbert főherceg hetedik leánya, Beata főhercegnő, aki egyszerre az udvarral hozta volna rokonságba, a másik a zsarnok kormányelnök huga, az Ágnes egykori eszméje, amely a jövő politikai vezérségét hozta volna magával.

Eliz mindent tudott. Láta azokat a terveket, amiket Balajthynak szőttek, látta az ő habozását is... és várt. Ha ez az ember követné a szerelmét, akkor érdemes volna rá, hogy szeresse, akkor volna az igazi nagy ember, az ideál, aki segítség nélkül, magától emelkedhetik ameddig akar, akinek boldogság volna a kezét nyújtani és kísérni a dicsőség útján, ha nem, - akkor gyöngé, csak olyan mint a többi semmi, akinek asszonyi segítség kell, hogy a magasba magával vonja.

Amikor egyszer aztán Balajthy azt mondta neki beszélgetés közben, hogy „Napoleon sem lehetett meg vérbeli házasság nélkül” - egyszerre belátta, hogy ez az ember nem habozik többé, hanem választott.

És akkor este elővette a Balajthy leveleit. Gyakran írt Eliznek, bárhová ment, kedves, szellemes leveleket, amikben szó sem volt szerelemről, de minden szavuk csupa gyöngédség volt. Bezárta a műtermét, leült a kandalló elé és kibontotta a csomagot. Az ölében hevert ennek az érdekes két évnek az egész története.

Eliz kivette és elolvasta az első levelet; csak egynéhány szóból állott: - Mikor látogathatnám meg? - Azután beledobta a kandalló zsaránokába: föllobbant és hamuvá lett.

Következett a többi. Mindig hosszabbak lettek a levelek, mindig tovább tartott az elolvasása és mindig hosszabb ideig lobogott a bedobott papircsomó. Itt voltak a múlt nyári levelek, - csaknem mindennap kapott Pesten vagy Orosztelkiben, - a levelezőlapok, amiket az ősszel Párisból és Londonból küldött... azután az idei téli levelei, amelyek mindig ritkábban jöttek... és lassanként mindig rövidebbek lettek.

Gyorsan lobbantak föl megint egymásután, végre az utolsó is ott volt a tűzben. Izzóan összegöndörödött... azután megszürkült, és most már csak egy csomó vékony fekete hártya feküdt egymás fölött a kandallóban.

Eliz leguggolt és közéfűjt. Mint egy csomó fekete pillangó rebrent szét az egész és lassan hullott vissza a szürke hamu és a sötét foszlány.

Eliz egyet sóhajtott és fölállt. Vége volt.

A tavasz nagy politikai eseménye Balajthy Imre gróf házassága volt. A kormányelnök hugát vette el, belépett pártja egy részével az ő pártjába és az ellenzéki lapok kimeríthetetlen élcelődése között kifeszített vitorlákkal evezett a miniszterelnökség felé. Beata főhercegnő pedig egész csendben szerelmi házasságot kötött egy dragonyos főhadnaggyal.

Eliz hát ebben a föltevésében is csalódott...

Ágnes a legszebb májusi napon kedvetlenül jött haza. Jerniczkynét látta a Stefánia-úton kocsizni egy elegáns úrral és Malvin elfordította a fejét, amikor őt meglátta. Már régebben meghidegült a barátságuk, mióta az asszony egészen belevetette magát a mulatságok forgatagába és Ágnesnek gyakran eszébe jutott Malvinnak az a régi mondása: „Ma még becsületes asszony vagyok, de holnap...”

Eliz egy levele Londonból egy kicsit megvigasztalta: „Emlékszel-e még, írta, hogy első szerelmem már Orosztelkiben Turner volt, a napimádó? úgylátom, hogy utolsó szerelmem is ő marad. Benne és vele együtt a művészetben sohasem csalódtam, és még te benned. Nem hiszem, hogy sok ember volna, aki ennyit is elmondhatna. Különben sokat festek és érezni tanuló azokkal a színekkel, amelyeket Párisban ismertem meg...”

VIII.

Emberemlékezet óta nem értek rótabb őszt Pesten. Az eső és szél heteken át, pihenés nélkül kínozták az utcán járókat s a Duna piszkos hullámokban, szürkén hömpölygött tova.

Ágnes a széllel és csapkodó esővel küzködve ért délután az egyetemre.

De nem is érezte a vihar kellemetlenségét. Szellemi élete annyira elfoglalta, hogy semmi mással nem tudott foglalkozni. Jelene a munka, jövője a kis Magda volt; mióta lemondott a boldogságról, jutalmul nyugalmat talált. Sőt ma, túl a fiatalságon, úgy érezte, hogy nem is mondott le semmiről, hogy csak átment útjának kikerülhetetlen, legnehezebb részén, s a folytatása sima, - csaknem a boldogság.

Megelégedett volt.

Szaktanulmányokat tett és kísérleteket, amelyek nagyon érdekelték. Várakozástelten állt egy új fölfedezés küszöbén, amely azonban nem olyan könnyen engedte a maga titkát.

Ezzel a gondolattal eltelve s a megszokás fásultságától szórakozottan ment át a boncoló termen, amelyben a hullákon kívül senki sem volt.

Amikor már csaknem átment, egyszerre úgy érezte, hogy az előbb valami fényeset látott, de gondolataival elfoglalt agya csak most jutott tudatára, amit az érzéke észrevett.

Még mindig a megoldatlan kérdésen töprengve, gépiesen fordult vissza, arrafelé, ahol az a fényes megcsillant a szeme előtt.

Az egyik asztalról leterített testnek az aranyszőke haja csüngött le.

Ágnes megállt és egyszerre fásultan, gondolat nélkül meredt oda a szeme. A leplen át vizbefúlt női hullá fölpuffadt körvonalai látszottak.

Ezt a haját ő nagyon jól ismerte!... Első pillanatban nem tudott lépni, azután egyszerre odarohant és fölemelte a leplet az arcról...

Nem, mégsem ő volt!... De mégis, - amint nézte és a talajt ingani érezte a lába alatt, lassan-lassan előléptek azok az ismert vonások a halál álarca mögül, az a csodálatosan szép homlok, a nedves, összecsapzott aranyos haj keretében.

Ágnes egyszerre magához tért.

- Ide juttatta hát az a nyomorult!... Nem, nem akarok elszédülni addig, amíg ezt neki is meg nem mutatom! Jőjjön ide, lássa meg, mit tett, szenvedjen velem együtt, akár haljon bele... de ezt meg kell látnia!

Kirohant a folyosóra és rákiáltott egy szolgára: - Azonnal kerítse elő Lénárd tanár urat és küldje be!

A szolga megijedt az Ágnes arcától és elfutott.

Lénárd csak hivatalosan találkozott Ágnessel és most nagyon kelletlenül indult befelé, amikor hallotta, hogy Ágnes hivatja.

Köszönni akart neki, aki halálsápadtan, roskadozva állt egy asztal mellett, kérdezni akarta, hogy beteg-e, amikor a hullá arcát megpillantotta.

Egyszerre megállt, majd lassan előrehajolt, mint aki el akar esni. Nem volt kétség... azonnal megismerte. Iszonyat tükröződött a szemében és az arca szürke lett.

- Lássa... idekerült, - suttogta Ágnes rekedten és semmit többet nem tudott mondani, mintha elmosták volna az agyából mindazt, amit az előbb gondolt.

Ott álltak egymással szemben és Ágnes csak nézett a férfi rettenetesen megváltozott arcába, akinek fölnyílt a szája, mintha mondani akart volna valamit és nem tudott... küzdött, mint valami iszonyu álomban.

Ágnes amint így szenvedni látta azt, akit életében egyedül szeretett, lassankint ellágyult; elhalt ajakán a szemrehányás és bosszúja szánalommal változott át a nagy erős férfi iránt, aki, amikor a felelősséget kellene elviselni, amikor tetteiért eljön a leszámolás, gyengébb és tehetetlenebb, mint az asszony.

A régi szerelem ebben a rettenetes percben gyöngédséggé... valami anyai érzelemmé tisztult és Ágnes Lénárd mellé lépve, a karjára tette kezét: Temetessük el együtt.

Lénárd még sohasem érezte ennyire az élet nyomorúságát, mint amikor hazafelé ment a ködös, esős délutánon, amely egy pár perc alatt estévé vált. Az aszfalt csúszós volt, a gázlángok borúsak, minduntalan fölfreccsent a sár.

Milyen nyomorúság, hogy az ember akaratán kívül vétkezik! Ha a sors kezében vagyunk, ki felelős a tettéért, ki tehet róla? Ki látja meg egy tekintetben a jövő tragédiáját! Ki kerülheti el az élet szennyét?... Nem a legboldogabb-e hármajuk között az, aki már nem érez vádat és erre az életre megbűnhődött?

Megborzongott a kapu alatt a légvonattól és gyorsabban sietett föl a lépcsőn, mintha a sötét üldözné onnan kívülről. Úgy hitte, hogy az a mai látvány megmérgezte az egész életét.

Becsöngetett.

Apró, topogó lépések hallatszottak belülről, az ajtót csakhamar kinyitották, egy kétéves kis fiu visongott mögötte. Egyszerre csak kezdett átmelegedni a lelke... Közben a szobaajtó is fölnyílt, meleg és világosság ömlött ki s bent a fényben egy fiatal asszony állott. Azután az ajtót becsukták és a sötétség kint maradt.

A férfi lelkéből most is, mint mindig, a kényelmes otthon elüzte a régi árnyat.

Ágnes is nehéz lélekkel, keserű gondolatokkal tartott hazafelé. Útjában a jezsuitatemplom rácsos bejárata mögött nyílt az ajtó, kis görbe, öreg asszony lépett ki keresztet vetve. Bentről egy pillanatra kilátszott a halvány mécses, azután az is eltűnt s újra sötét lett.

Ágnes megállt egy pillanatra, egy pillanatig habozott, aztán lassan tovább ment. Úgy érezte, hogy neki nincs joga odabent vigasztalást keresni, nincs joga magáról lerázni a szenvedés bűnhődését.

IX.

De az idő, mint a műtárgyakat, az emlékeket is bevonja szépítő patinájával és művésziesen beleilleszti a mult keretébe a fájdalmakat is.

Megjött a tél és tiszta havával betakarta a városi szennyet és a friss sirokat.

Ágnes a sötétedő szobában az ablak mellett állott és a Gellérten túl a vörösen lemenő nap fényébe nézett. A kis Magda odament hozzá.

- Mit nézel?

- A jövőt nézem, kis lányom.

- A jövőt? Mi az?

- A jövőt, amelyben ti asszonyok erősek és boldogok lesztek, - a jövőt, amely a tietek és amely nektek helyet ad.

A kis Magda nem értette, de lábujjhegyre állt és ő is kinézett az ablakon arra felé, ahol a fehér hegyorom mellől nagy fekete madár lassan, lomhán emelkedett föl, és azután egynéhány hatalmas szárnycsapással egyenesen, diadalmasan repült be az aranyos nap lementébe.